

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ:

«ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ
ΜΟΝΑΔΕΣ ΠΟΙΟΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ».

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Κος ΚΑΜΠΙΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΣΤΩΝ

ΠΑΝΔΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΗ
ΤΣΑΛΟΥΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

4/2

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

"ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ"

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	:σελ	I
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	:σελ	1
Γενικά	:σελ	1
Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις που δημιουργεί η υπάρχουσα χωροκατανομή των τουριστικών δραστηριοτήτων	:σελ	2
ΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΕΟΤ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 70-80. ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΑΝΑΛΛΑΥΨΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΟΤ ΤΩΝ ΠΑΚΕΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	:σελ	4
ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ	:σελ	8
ΠΡΩΤΑ ΘΗΜΑΤΑ ΝΕΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	:σελ	9
ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ-ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	:σελ	11
Γενική Θεώρηση	:σελ	11
Ομάδα Α : Κατηγορίες τουρισμού ως προς σκοπούς κίνητρα	:σελ	11
A1: Τουρισμός διακοπών-αναψυχής	:σελ	11
A2: Επαγγελματικός-Μορφωτικός τουρισμός, τουρισμός εργασίας	:σελ	13
A3: Τουρισμός υγείας-θεραπείας-ανάρρωσης	:σελ	15
Ομάδα Β : Κατηγορίες τουρισμού ως προς τον παράγοντα μορφές οργάνωσης-συμμετοχής-συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομικής θέσης των ατόμων που συμμετέχουν	:σελ	17
B1: Μαζικός τουρισμός	:σελ	17
B2: Ατομικός τουρισμός	:σελ	17

B3: Κοινωνικός τουρισμός	:σελ 22
Ομάδα Γ : Κατηγορίες τουρισμού ως προς τον πα- ράγοντα χώρο-χρόνο	:σελ 24
Γ1: Χειμερινός τουρισμός	:σελ 24
Γ2: Ορεινός τουρισμός	:σελ 25
Γ3: Αγροτουρισμός	:σελ 25
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ:	:σελ 26
ΚΑΤΕΥΘΗΝΤΗΡΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΕΝΤΑΞΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	:σελ 26
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΗΜΕΡΑ:	:σελ 29
Διάγνωση προβλημάτων αδυναμιών	:σελ 29
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	:σελ 34
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΝΟΜΩΝ	:σελ 39
Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ 1992	:σελ 50
Επιπτώσεις στον τουριστικό κλάδο από την ένταξή μας στην ΕΟΚ	:σελ 50
Ελληνικός τουρισμός και ΕΟΚ	:σελ 52
Επιβαλλόμενες ενέργειες για την προσαρμογή του Ελληνικού τουρισμού στις συνθήκες της ΕΟΚ.	:σελ 55
ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ	:σελ 59
Τουρισμός παραχείμανσης	:σελ 60
Η γένεση της περιόδου παραχείμανσης στη Μεσογειακή Γαλιλία	:σελ 60
Η παραχείμανση στην Ελλάδα άγνωστη-Καινοτομίες στην εφαρμογή της	:σελ 61

Χειμερινός τουρισμός - (ορεινός τουρισμός)	:σελ 66
Σημερινή πραγματικότητα	:σελ 66
Πρωτεύει η προστασία του ορεινού περιβάλλοντος	:σελ 68
Άλλες ενέργειες που πρέπει να γίνουν	:σελ 70
Θαλάσσιος τουρισμός	:σελ 73
Το πλαίσιο διαμόρφωσης-ένταξης έργων και προγραμμάτων για το θαλάσσιο τουρισμό	:σελ 74
Ποτάμιος και λιμναίος τουρισμός	:σελ 79
Ναυτικός τουρισμός στα ποτάμια και λίμνες της Ελλάδας.	:σελ 79
Ναυτικός τουρισμός στα ποτάμια και λίμνες της Ευρώπης	:σελ 80
Περιπέτειες με καγιάκ	:σελ 81
Οργάνωση διαδρόμων στην Ελλάδα	:σελ 82
Τουρισμός υγείας - Ιαματικός τουρισμός	:σελ 84
Το πλαίσιο διαμόρφωσης-ένταξης έργων και προγραμμάτων για τον ιαματικό τουρισμό	:σελ 87
Αγροτουρισμός-δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής στον εξωαστικό χώρο	:σελ 90
Το πλαίσιο διαμόρφωσης-ένταξης έργων και προγραμμάτων του αγροτουρισμού	:σελ 91
Κοινωνικός τουρισμός	:σελ 100
Συνεδριακός τουρισμός - (Επαγγελματικός τουρισμός)	:σελ 102
Αθήνα, συνεδριακό κέντρο	:σελ 102
Θεσσαλονίκη, καλές προοπτικές για συνέδρια	:σελ 104
Επαγγελματικά ταξίδια-υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης	:σελ 105
NEES (ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ)	:σελ 105
Timesharing	:σελ 109

Ιπποτουρισμός	:σελ 110
Helli-camper	:σελ 113
Αιωροπορία στην Ελλάδα	:σελ 115
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	:σελ 121
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	:σελ 127

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όπως όλοι οι σπουδαστές έτσι και εμείς, αφού τελειώσαμε τον κύκλο των σπουδών μας στο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πάτρας, έφθασε η ώρα να συγγράψουμε την πτυχιακή μας εργασία. Μια εργασία η οποία τις πρώτες μέρες μας στα Τ.Ε.Ι., μας φάνταζε σαν ένα μακρινό όνειρο. Να όμως που ήρθε η ώρα. Το τελευταίο σκαλί, πριν τον στόχο, που είχαμε βάλει από την αρχή της φοιτητικής μας ζωής, όχι μόνο εμείς αλλά και κάθε σπουδαστής, το πολυπόθητο ΠΤΥΧΙΟ.

Η επιλογή του θέματος της εργασίας μας έγινε μετά από αρκετή σκέψη και συζήτηση μεταξύ μας. Οι «νέες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων και νέες τουριστικές μονάδες ήταν ένα θέμα που μας κέντρισε το ενδιαφέρον απ'την αρχή, αλλά που μας έκανε να έχουμε αρκετές επιφυλάξεις, για το αν θα μπορέσουμε να το αναπτύξουμε και να το αναλύσουμε όπως έπρεπε. Οι επιφυλάξεις μας αυτές στηρίζονταν στο ότι αυτό το θέμα αναφέρεται σε μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων και μονάδων, που δεν έχουν αναπτυχθεί αρκετά, τόσο στα συγγράμματα που διδάχθηκε στα ΤΕΙ, όσο και στο ευρύτερο φάσμα της Τουριστικής βιβλιογραφίας, καθώς και στο ότι είναι ένα θέμα που απασχολεί εδώ και αρκετό καιρό τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμό. Όμως πιστεύουμε ότι τελικά, αυτός ήταν και ο σπουδαιότερος λόγος που διαλέξαμε αυτό το θέμα για την πτυχιακή μας εργασία.

Ελπίζουμε να καταφέρουμε να το αναπτύξουμε και να το αναλύσουμε όπως έπρεπε. Αυτό βέβαια, οι πιο ειδικοί να μας το πείτε, είστε εσείς, αφού διαβάσετε την εργασία μας.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το άτομο που μας έδωσε τα απαραίτητα εφόδια και τις βάσεις στις οποίες στηριχτήκαμε, καθώς και για την πολύτιμη βοήθεια που μας πρόσφερε κατά την διάρκεια της εργασίας μας, βοηθώντας μας να ξεπεράσουμε προβλήματα που δημιουργήθηκαν, τον εισηγητή του θέματος και καθηγητή μας Κο ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΜΠΙΣΟΠΟΥΛΟ.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γενικά

Ο ελληνικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από μια εποχικότητα (SEASONALITY), η οποία έχει σημαντικές επιπτώσεις σε πολλές οικονομικοτουριστικές δραστηριότητες.

Ειδικότερα οι τουριστικές μετακινήσεις που είναι οι λειτουργίες των τουριστικών επιχειρήσεων (γραφείων τουρισμού, εταιρείες μεταφορών, ξενοδοχεία, κάμπινγκ κ.ά.) μεταβάλλονται από μήνα σε μήνα. Αυτές οι μεταβολές δημιουργούν την μη πλήρη απασχόληση των εγκαταστάσεων, των τουριστικών επιχειρήσεων και του προσωπικού.

Η εποχικότητα προσδιορίζεται κύρια από παράγοντες που δεν επιδέχονται παρέμβαση, όπως είναι οι κλιματολογικές συνθήκες (θερμοκρασία, βροχοπτώσεις, ηλιοφάνεια, χιονοπτώσεις κ.ά.). Αυτή ορίζεται σαν η "φυσική εποχικότητα" (NATURAL SEASONALITY). Εκτός όμως από αυτήν έχουμε και την "τεχνητή εποχικότητα" (INSTITUTIONALISED SEASONALITY). Η τεχνητή εποχικότητα προσδιορίζεται από παράγοντες που έχουν περιορισμένη δυνατότητα παρέμβασης, όπως είναι οι σχολικές διακοπές, οι άδειες των εργαζομένων, κ.ά. Επίσης, ορισμένες γιορτές που έχουν μεταβλητή ημερομηνία, όπως π.χ. το Πάσχα επιδρά άμεσα σε κάποιους μήνες από έτος σε έτος.

Ακόμα υπάρχουν κοινωνικοοικονομικοί λόγοι για την εποχικότητα. Τέτοιοι είναι: οι εκπτώσεις στις τιμές καταστημάτων λόγω τέλους εποχής, οι διαφοροποιήσεις τιμών για τουριστικές υπηρεσίες σε διαφορετικές εποχές κ.ά.

Η εποχικότητα σε αρκετές τουριστικές περιοχές δημιουργεί μια πολύ ισχυρή "υψηλή περίοδο" (HIGH SEASON) με αμελητέες τουριστικές δραστηριότητες κατά την διάρκεια του υπόλοιπου έτους.

Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις που δημιουργεί η υπάρχουσα χωροκατανομή των τουριστικών δραστηριοτήτων

Είναι κοινώς αποδεκτό πως είναι πλέον καιρός να γίνουν σημαντικές μελέτες σε βάθος της τουριστικής μας υποδομής, ώστε να βρούμε νέες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων, οι οποίες θα αμβλύνουν αυτή την εποχικότητα που χαρακτηρίζει σήμερα τον τουρισμό μας.

Η κατανομή της τουριστικής κίνησης μέσα στο χρόνο χαρακτηρίζεται από μια έντονη εποχικότητα που έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία αρνητικών επιπτώσεων και πολλαπλασιαστικών επιδράσεων σε ολόκληρο τον κλάδο και πιο ειδικά:

α) Ένταση της εποχιακής ανεργίας

β) Υπέρμετρη αύξηση της πληρότητας τους μήνες αιχμής σε ορισμένες περιοχές της χώρας, με αποτέλεσμα τη δημιουργία οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων όπως:

1. Απορρόφηση εργατικού δυναμικού από άλλους παραγωγικούς κλάδους της οικονομίας κατά την εποχή που ίσως θα το χρειαζόταν περισσότερο.
2. Αυξημένο ποσοστό ρύπανσης του περιβάλλοντος λόγω υπερσυκέντρωσης κ.λ.π.

γ) Δημιουργία πληθωριστικών τάσεων της τοπικής οικονομίας από την αυξημένη εποχιακή ζήτηση.

Το μοντέλο του θερινού τουρισμού που αναπτύχθηκε, έδωσε έμφαση στο μεσογειακό χαρακτήρα της χώρας, παραβλέποντας ή υπο-

τιμώντας άλλους πόρους κατανεμημένους σε ολόκληρη τη χώρα.

Η ανάπτυξη τουριστικής υποδομής σε γραμμή παράλληλη με τις ακτές, υπερφόρτωσε ορισμένες περιοχές, ώστε εκεί να είναι ιδιαίτερα οξυμένες οι αρνητικές επιπτώσεις και αντίθετα δεν μπόρεσε να προσφέρει αρωγή σε προβληματικές περιοχές.

Έτσι λοιπόν, όλα αυτά προκάλεσαν αλληπάληλες αρνητικές επιδράσεις στη χώρα και δημιούργησαν τέτοια κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που δύσκολα λύνονται. Είναι καιρός πλέον να διαφοροποιηθεί η μέχρι τώρα χωροκατανομή των διαφόρων τουριστικών δραστηριοτήτων, προκειμένου να πλησιάσουν οι στόχοι για καλύτερη χωροκατανομή στο βραχυχρόνιο και μακροχρόνιο προγραμματισμό και η προώθηση όλων εκείνων των μηχανισμών καθοδήγησης της μελλοντικής ανάπτυξης σ' εκείνες τις περιοχές, ζώνες που παρουσιάζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα αντοχής, καθώς και δυνατότητες υποβοήθησης - ανάπτυξης πιο πέρα, σε αντίθεση με άλλες περιοχές, ζώνες που ήδη έχουν εμφανίσει ή τείνουν να δημιουργήσουν κορεσμό δηλαδή, υπερκάλυψη της χωρητικότητας του χώρου, και που από την μέχρι σήμερα ανάπτυξη, δημιουργούν και μια σειρά από ειδικά προβλήματα. Ο κορεσμός αναφέρεται σε δύο βασικές κατηγορίες της τουριστικής δραστηριότητας που είναι:

- α. ο κορεσμός του χώρου (περιοχές, ζώνες) και
- β. ο κορεσμός της κατηγορίας ή του είδους του ξενοδοχειακού καταλύματος.

Στις περιπτώσεις αυτές θα πρέπει να εφαρμοστεί μια ειδική πολιτική αποθάρσυνσης από μελλοντική τουριστική ανάπτυξη όπως και προσπάθεια συγκράτησης στα ίδια επίπεδα του δυναμικού κλιμακίου (1983 - 1987) στους τουριστικούς προσορισμούς που εμφανίζεται ο κορεσμός της τουριστικής προσφοράς. Τέτοιες περιοχές είναι:

- α) Περιοχή Αθηνών - Θεσσαλονίκης
- β) Λαρισα (πόλη)
- γ) Ρόδος - Πάτρα - Κέρκυρα (πόλη)
- δ) Καβάλα - Χαλκίδα - Ηράκλειο - Λασιθί - Αργολίδα (περιοχή Ερμιονίδας - Μύκονος - Σκιάθος - Κως).

Αντίθετα θα πρέπει να ενισχυθούν οι περιφέρειες εκείνες που ενώ διαθέτουν αντικειμενικές δυνατότητες ανάπτυξης μέχρι τώρα με την έλλειψη υποδομής κ.λ.π. παρέμειναν χωρίς ανάπτυξη.

Οι ενέργειες και οι προβληματισμοί του ΕΟΤ

Ήδη η μελέτη που έγινε από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ) στα πλαίσια του προγράμματος 1983 - 1987, είχε σαν σκοπό να εξετάσει τις αναπτυξιακές και επενδυτικές δυνατότητες του τουριστικού τομέα.

Στην μελέτη αυτή προσεγγίζονται τα βασικά προβλήματα, οι προοπτικές γενικά ανάπτυξης του τουρισμού και καταγράφονται οι δυνατότητες ανάπτυξης ορισμένων κλάδων όπως: ιαματικός τουρισμός, θαλάσσιος, ορεινός, παραδοσιακός αγροτουριστικός και ακόμα μορφές τουρισμού.

Για τον σκοπό αυτό ο ΕΟΤ διατίθεται να πιστώσει την εκτελεστική διαφόρων έργων που θα αναφέρονται στην βελτίωση, ανασύλωση και εκσυγχρονισμό παραδοσιακών σπιτιών σε διαφορετικές της χώρας. Έτσι λοιπόν έχει πραγματοποιηθεί η διάθεση μεγάλων κεφαλαίων στην περιοχή της λίμνης Καίφα στη Δημητσάνα Αρκαδίας στα Μεστά Χίου, στην Οία Σαντορίνης. Ακόμη έχει αποφασισθεί η διάθεση εκατομμυρίων για την αξιοποίηση του ορεινού όγκου του Παναχαϊκού, για το χιονοδρομικό κέντρο Ζηρέας και για το χιονοδρομικό κέντρο Παρνασσού.

Επίσης προβλέπεται να διατεθούν χρήματα για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών Κυλλήνης και για την ανάπτυξη του υδροθεραπευτηρίου Αιδηψού.

Ακόμα, ευνοείται και ενθαρρύνεται η αναστήλωση και μετατροπή διατηρητέων παραδοσιακών κτισμάτων σε τουριστικές εγκαταστάσεις, σε περιοχές με αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς όπως είναι τα Ζαγόρια, το Πήλιο, οι Κυκλάδες και η Μάνη.

Επίσης, ο ΕΟΤ στα πλαίσια της αναμόρφωσης του νόμου 1262/82 υπέβαλε στο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και πέτυχε αναθεώρηση των περιοχών του νόμου αυτού ως προς τον τουριστικό τομέα. Με τις τροποποιήσεις αυτές επιτυγχάνονται οι πιο κάτω στόχοι.

Γ) Να προστατευθούν οι αναπτυγμένες τουριστικές μας περιοχές από την περαιτέρω ανάπτυξη και συνεπαγόμενη υποβάθμιση.

Δ) Να προστατευθεί το κεφάλαιο που έχει επενδυθεί σ' αυτές από τις αναπόφευκτες συνέπειες της μονοκαλλιέργειας (επιβολή μειωμένων τιμών από τους touroperators, εξοντωτικός ανταγωνισμός, ευπάθεια απέναντι σε δυσμενείς εσωτερικές και διεθνείς συγκυρίες κ.λ.π.) καθώς και η απασχόληση στον τουριστικό τομέα (άμεση και έμμεση).

Ε) Να προσαρμοστούν τα κίνητρα στη ζήτηση επενδύσεων, που παρατηρείται σε κάθε περιοχή ώστε να μην παρέχονται υψηλά κίνητρα όπου υπάρχει σοβαρή και βέβαιη ζήτηση επενδύσεων.

ΣΤ) Να προστατευθούν περιοχές με μοναδικούς παραδοσιακούς οικισμούς από την επιδοτούμενη συγκέντρωση νέων ξενοδοχειακών μονάδων.

Η τροποποίηση αυτή θα επιτρέψει τη διοχέτευση του μεγαλύτερου τμήματος των διατιθέμενων, για επιδότηση ιδιωτικών επενδύσεων σε ανεπτυγμένες περιοχές, κρατικών πόρων, προς τις από-

λυτα επιθυμητές κατευθύνσεις όπως:

- τα έργα γενικής υποδομής των ιδίων περιοχών που θα πρέπει να προωθήσουν κατά προτεραιότητα.
- Η ενίσχυση επενδύσεων στις περιοχές ανάπτυξης.
- Η έμπρακτη εύνοια των παραδοσιακών κτισμάτων, που μετατρέπονται σε τουριστικά καταλύματα.

Ακόμα με τις αναθεωρήσεις επιτυγχάνεται η υπαγωγή επενδύσεων σε έργα ειδικής τουριστικής υποδομής όπως μαρίνες, υδροθεραπευτήρια, χιονοδρομικά κέντρα, αθλητικά κέντρα, θερμαινόμενες πισίνες, συνεδριακά κέντρα, κέντρα θαλασσοθεραπείας κ.λ.π.

Κύριως στόχος λοιπόν του ΕΟΤ είναι η δημιουργία νέων τουριστικών δραστηριοτήτων, που θα λειτουργούν σε συνεχή κυρίως βάση, οι οποίες θα μβλύνουν την υπάρχουσα εποχικότητα του τουρισμού. Με τον τρόπο αυτό θα επιμηκυνθεί η τουριστική περίοδος και θα πάψουν να υπάρχουν τα σημαντικά κοινωνικοοικονομικά προβλήματα. (Ανεργίας, υπέρμετρης ρύπανσης, υπέρμετρης πληρότητας κ.α.).

3. ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1970-1980

Δεκαετία ανακάλυψης από τον ΕΟΤ των παρακάτω νέων μορφών τουρισμού.

Προκειμένου να γίνει μια χρονική ανακατανομή της τουριστικής κίνησης, που στοχεύει στην άμβλυση της εποχικότητας και την αντιμετώπιση των δυσμενών επιπτώσεων της, ο ΕΟΤ προσπάθησε μέσα από μια σειρά μέτρων-κινήτρων να επιτύχει κανονικότερη ανακατανομή μέσα στον χρόνο της τουριστικής κίνησης.

Τα μέτρα αυτά που μπορούν να χαρακτηριστούν σαν μέτρα ανακάλυψης, εφαρμόστηκαν για πρώτη φορά την χρονική περίοδο 1975-1976 και εξακολούθησαν να ισχύουν μέχρι το 1981. Έτσι λοιπόν άρχισε η άσκηση μιας τουριστικής πολιτικής που αποσκοπούσε στην εκμετάλλευση, αξιοποίηση και κατάλληλη προβολή των δυνατοτήτων της χώρας μέχρι την δημιουργία προϋποθέσεων καθιέρωσης της Ελλάδας σαν νέου τόπου προορισμού διαχείμανσης σε ήπια κλίματα.

Δόθηκαν ικανοποιητικά κίνητρα για να δημιουργηθεί ανταγωνιστική πολιτική απέναντι στις Χώρες - δέκτες χειμερινού τουρισμού και για να καθιερωθεί η χώρα μας σαν ελκυστικός προορισμός και στις χειμερινές διακοπές. Τα κίνητρα που θεσπίστηκαν για την τόνωση της τουριστικής κίνησης τους χειμερινούς μήνες (Οκτώβριο - Μάρτιο) βασίστηκαν στην επίδοση ανάλογα με τον αριθμό των τουριστών που θα φέρει κάθε πράκτορας στη χώρα μας σε δολάρια ΗΠΑ κατά κεφαλή και ανάλογα με τον τόπο προέλευσης.

Επίσης, για τις πτήσεις των CHARTERS προβλέπεται επιδότηση σε ποσοστό 2.5% των καυσίμων.

Η αποτελεσματικότητα των μέτρων αυτών σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του ΕΟΤ δείχνει πως μεταξύ του 1975, χρονιά που ε-

φαρμόστηκαν πρώτη φορά τα κίνητρα για την ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού και την ανακατανομή της τουριστικής κίνησης στο χρόνο, και 1951 μια προοδευτική μείωση της συμμετοχής στους μήνες Οκτώβριο, Νοέμβριο και Δεκέμβριο σε σχέση με την συνολικά τουριστική κίνηση κάθε χρόνο. Η συμμετοχή των μηνών της περιόδου αιχμής παραμένει σχεδόν σταθερή, ενώ αντίθετα παρουσιάζεται μια τάση αύξησης της συμμετοχής των μηνών της άνοιξης, η οποία μειώνεται προς τους χειμερινούς μήνες Ιανουάριο, και Φεβρουάριο. Έτσι η αποδοτικότητα των παραπάνω κινήτρων είναι σε ποσοστά πολύ μικρά, η δε αύξηση των θερμών μηνών της άνοιξης είναι περισσότερο αποτέλεσμα της λειτουργίας της αγοράς.

Ειδικές μορφές προσφοράς

Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, τα κάμπινγκ, οι παραδοσιακοί οικισμοί, και τα ξενοδοχεία αποτελούν τον κύριο όγκο της τουριστικής προσφοράς και καλύπτουν τις ανάγκες του εξωτερικού και εσωτερικού τουρισμού. Πέρα από αυτά παρατηρείται ότι η τουριστική δραστηριότητα υποβοηθά την παράλληλη ανάπτυξη άλλων ειδικών μορφών προσφοράς, που συμπληρώνουν, εμπλουτίζουν και διευρύνουν την προσφορά τοπικά και ποιοτικά.

Κατά την τελευταία δεκαετία αναπτύχθηκαν νέες εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης και ψυχαγωγίας, όπως για το χερσαίο τουρισμό οι οργανωμένες ακτές για κολύμβηση, οι ιαματικές πηγές, τα γήπεδα γκολφ, και τα χιονοδρομικά κέντρα και για τον θαλάσσιο τουρισμό οι μαρίνες (Διμένες για σκάφη αναψυχής), οι ειδικές εγκαταστάσεις για θαλάσσια σπορ κ.λ.π., που συνέβαλαν στην ανύψωση του επιπέδου της τουριστικής ζωής της χώρας και στην αύξηση του αριθμού των επισκεπτών.

Οι ειδικές αυτές μορφές προβλέπεται να αυξηθούν στο μέλλον ακόμη περισσότερο και να αποτελέσουν βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη "ειδικών μορφών τουρισμού", κάτι άλλωστε που ταιριάζει στη χώρα, όπως για παράδειγμα ο χειμερινός τουρισμός, ο ορεινός τουρισμός, ο θαλάσσιος τουρισμός, ο τουρισμός παραχείμανσης, ο οικοτουρισμός, ο παραλίμνιος τουρισμός.

Πρώτα βήματα νέων μορφών τουρισμού.

Η τουριστική πολιτική της χώρας μας, όπως εκφράστηκε στα πενταετή προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης 1960-1964 και 1968-1972 στόχευε κύρια στην επιδίωξη της αριστοποίησης των συναλλαγματικών εισροών όπως:

- α) Καλύτερευση του ελλείματος του ισοζυγίου πληρωμών,
- β) Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε περιοχές με υψηλό ποσοστό υποαπασχόλησης, με σκοπό την ανακοπή της εσωτερικής μετανάστευσης και,
- γ) την εξισορρόπηση των εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των διαφόρων περιοχών.

Αντίθετα το σχέδιο οικονομικής ανάπτυξης 1978-1982 σαν κύρια επιδίωξη της τουριστικής πολιτικής έθεσε τη μεγιστοποίηση των θετικών επιπτώσεων που δέχεται και προκαλεί ο τουρισμός σαν γενικότερος κλάδος της οικονομίας και των επιδράσεων του σε μέγεθη, όπως εισόδημα, απασχόληση σε εθνικό επίπεδο και περιφερειακό επίπεδο.

Τέλος το πρόσφατα καταστιζόμενο νέο πενταετές πρόγραμμα 1983-1987, θέτει σαν βασικές επιδιώξεις πολιτικής:

- α) την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού μας προϊόντος.

- β) την αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών και την παροχή κινήτρων για ανάπτυξη, ενεγκμετάλλευτων πηγών τουριστικού ενδιαφέροντος.
- γ) τη χωροταξική ανακατονομή της τουριστικής ζήτησης και προφοράς
- δ) την άμβλυση της εποχικότητας με προώθηση νέων μορφών τουρισμού, όπως χειμερινού, ορεινού, θαλάσσιου, θεραπευτικού, αθλητικού κ.α. και,
- ε) την ανάπτυξη του εσωτερικού και κοινωνικού τουρισμού.

Θεμελιακούς στόχους πολιτικής θα αποτελέσουν η καθιέρωση του θεσμικού πλαισίου, η διοικητική και περιφερειακή αναδιοργάνωση της υπηρεσίας, η ενίσχυση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης στον προγραμματισμό και τον έλεγχο της τουριστικής πολιτικής, η προώθηση της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης των εργαζομένων στον τουριστικό κλάδο για επαρκή επάνδρωση της ξενοδοχειακής και επισιτιστικής Βιομηχανίας.

Ο τουρισμός δεν αντιμετωπίζεται πια ξεχωριστά μόνο σαν "υπηρεσία αγοράς" σαν μια ξενοδοχειακή "Βιομηχανία" που αποβλέπει αποκλειστικά και μόνο στην επίτευξη "υψηλών συναλλαγματικών στόχων" χωρίς λειτουργική διασύνδεση και ένταξη σ' ένα ενιαίο σύστημα με ποικίλες διαστάσεις:

Εσωτερικός τουρισμός-δραστηριότητες αναωχής του πληθυσμού διατήρηση και προβολή του φυσικού περιβάλλοντος και της παραδοσιακής μας κληρονομιάς. Η τουριστική πολιτική δεν περιορίζεται σε μια πολιτική κινήτρων δανειοδότησης ξενοδοχειακών κτινών που κατευθύνεται και ελέγχεται από το κέντρο, αλλά εναρμονίζεται και διασυνδέεται από την πολιτική ανάπτυξη των άλλων παραγωγικών κλάδων και διαμορφώνεται με τη συμμετοχή περιφε-

ρειακών και τοπικών φορέων.

Κατηγορίες - μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων:

Γενική θεώρηση

Οι εξεταζόμενες παρακάτω κατηγορίες τουρισμού διαφοροποιούνται σε σχέση με βασικούς παράγοντες όπως:

α) Σκοποί και κίνητρα ατόμων που συμμετέχουν στις τουριστικές δραστηριότητες.

β) Μορφές οργάνωσης-συμμετοχής, σχήματα συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομική θέση (STATUS) συμμετεχόντων ατόμων.

γ) Χώρος-χρόνος εκδήλωσης των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Στο σχήμα ανάλυσης καθεμιάς κατηγορίας τουρισμού διαγράφονται γενικά τα ακόλουθα θέματα:

- Ορισμός, εννοιολογική διευκρίνιση
- προσδιοριστικά χαρακτηριστικά στοιχεία της κατηγορίας
- δυνατότητες ανάπτυξης της κατηγορίας αυτής στον Ελληνικό χώρο, σε σύγκριση με αυτές στον ευρύτερο μεσογειακό και ευρωπαϊκό χώρο.
- προϋποθέσεις και επιπτώσεις που συνδέονται με την ανάπτυξη της κατηγορίας αυτής τουρισμού: οικονομικές, κοινωνικές, περιφερειακής ανάπτυξης και προστασίας των τουριστικών πόρων.

ΟΜΑΔΑ Α : Κατηγορίες τουρισμού ως προς σκοπούς-κίνητρα:

A1: Τουρισμός διακοπών-αναψυχής

Η κατηγορία αυτή τουρισμού βρίσκεται σε συνάρτηση με τις ανάγκες αναψυχής ως μια δραστηριότητα του ελεύθερου χρόνου του ατόμου. Η κατηγορία αυτή είναι η σημαντικότερη από άποψη μεγεθών στο σύνολο της τουριστικής αγοράς, ποικιλίας μορφών (ποι-

κιλία που σχετίζεται με τη σύνθεση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα του τουριστικού πληθυσμού), και τέλος από άποψη αναγκών σε πόρους και υπηρεσίες που απαιτούνται για την εξυπηρέτηση των τουριστών.

Ο τουρισμός διακοπών - αναψυχής ως προς τη μορφή διακρίνεται γενικά σε τουρισμό περιήγησης (ο τουρίστας παρουσιάζει γεωγραφική κινητικότητα μετακινούμενος τον περισσότερο χρόνο των διακοπών από χώρα σε χώρα ή από περιοχή σε περιοχή στην ίδια μοναδική χώρα προορισμού του), σε τουρισμό διαμονής (ο τουρίστας παραμένει στην ίδια συγκεκριμένη περιοχή-θέση κατά το μεγαλύτερο διάστημα των διακοπών του) και σε τουρισμό μικτού χαρακτήρα, δηλαδή, περιήγησης-διαμονής. Οι κρουαζιέρες π.χ. μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκουν στην περιηγητική μορφή τουρισμού ή στη μικτή.

Με βάση το μέγεθος, την ποιότητα, τις ιδιότητες, καθώς και τη γεωγραφική κατανομή του συνόλου των τουριστικών πόρων οι δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης της χώρας - στο πλαίσιο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της σε σχέση με τις άλλες χώρες του μεσογειακού και ευρωπαϊκού χώρου - διαγράφονται ιδιαίτερα ευνοϊκές σε ότι αφορά τουρισμό διακοπών περιηγητικής μορφής.

Η ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη της μορφής αυτής του τουρισμού προϋποθέτει αφενός την ανάπτυξη ενός ικανοποιητικού κοινωνικού δικτύου και ικανοποιητικού επιπέδου υπηρεσιών για τη λειτουργία του, αφετέρου την οργάνωση ενός κατάλληλου συστήματος κυκλωμάτων, στο οποίο θα εντάσσονται τουριστικοί πόροι ποικίλου ενδιαφέροντος (μνημεία, ακτές και άλλα αξιοθέατα) καθώς και ένα αποκεντρωμένο σχήμα κατανομής επενδύσεων, κυρίως δημοσίων. Οι θετικές συνέπειες της ανάπτυξης αυτής της μορφής

τουρισμού (τουρισμός διακοπών - αναψυχής περιηγητικού χαρακτήρα έναντι χαρακτήρα διαμονής) συνοψίζονται ως εξής:

α. Η συνολική αλληλεπίδραση, επακόλουθο της σχέσης επισκέπτη τουρίστα - τοπικής οικονομίας εντατικοποιείται αφενός λόγω μεγαλύτερης αποκέντρωσης-διασποράς στο χώρο των τουριστών-επομένων και μεγαλύτερης διάχυσης των δαπανών τους, αφετέρου λόγω αυξημένων συγκαιριών ντόπιων μικρού και μεσαίου μεγέθους να ικανοποιήσουν τη ζήτηση κυρίως με επενδύσεις σε μικρής κλίμακας έργα.

β. Η συναφής προς τη μορφή αυτή τουριστικής ανάπτυξης υποδομής, είτε τεχνητή (δίκτυα κοινής ωφελείας και συγκοινωνιακά) είτε κοινωνική και πολιτιστική, αφενός συνδυάζεται και συμβάλλει καλύτερα στην ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού αφετέρου έχει ευεργετικότερες επιπτώσεις στους άλλους κλάδους της τοπικής οικονομίας.

Οι πρόσθετες προϋποθέσεις μιας τέτοιας επιλογής ως προς τη μορφή αυτή τουριστικής ανάπτυξης εντοπίζεται αφενός στην ανάγκη για ένα ισχυρότερο δαπανηρότερο σύστημα ελέγχου και ρυθμίσεων για την αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον, αφετέρου στις ανάγκες ενός άρτια οργανωμένου και αποκεντρωμένου διοικητικού μηχανισμού για τον συντονισμό στο χώρο προγραμμάτων και έργων δημοσίων και ιδιωτικών φορέων.

A2: Επαγγελματικός-μορφωτικός τουρισμός, τουρισμός εργασίας

Ο επαγγελματικός μορφωτικός τουρισμός αποτελεί μια κατηγορία τουρισμού στην οποία οι μετέχοντες έχουν σαν κύριο σκοπό τη συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, τη διεξαγωγή εμπορικών συναλλαγών, τη σύναψη συμφωνιών, καθώς και τη διεξαγωγή διαφόρων επαγγελματικών-επιστημονικών επαφών (συνέδρια, εκθέσεις κ.λ.π.).

Ασφαλώς ένα σημαντικό μέρος των διανυκτερεύσεων στα αστικά κέντρα της χώρας μπορεί να αποδοθεί στην κατηγορία αυτή τουρισμού. Η σημαντική ανάπτυξη που έχει αποκτήσει διεθνώς η μορφή αυτή του τουρισμού και ειδικότερα ο τουρισμός συνεδρίων οφείλεται στην διεύρυνση των διεθνών οικονομικών, πολιτιστικών και επιστημονικών σχέσεων-ανταλλαγών, καθώς και στην αύξηση του αριθμού των δημοσίων και ιδιωτικών οργανισμών (εθνικού, διεθνικού, πολυεθνικού χαρακτήρα).

Η σημασία του επαγγελματικού τουρισμού ενδεχόμενως αρχικά θεωρείται μικρή (~2%) εξεταζόμενη σαν ποσοστό στο σύνολο της τουριστικής κίνησης· παρόλα αυτά, αποτελεί αξιόλογο τμήμα της τουριστικής αγοράς, γιατί σε σύγκριση με τις άλλες κατηγορίες τουρισμού, αφενός δεν παρουσιάζει στην εκδήλωση του τον έντονο εποχικό χαρακτήρα που παρουσιάζουν άλλες κατηγορίες, εφετέρου έχει μεγαλύτερο οικονομικό ενδιαφέρον λόγω σύνθεσης του συμμετέχοντος τουριστικού πληθυσμού, κοινωνικοοικονομικές ομάδες με ανώτερη αγοραστική δύναμη.

Ακόμα, η κατηγορία αυτή τουρισμού πολλές φορές συνδέεται με έστω και μικρής διάρκειας διακοπές στην ίδια χώρα ή στις περιοχές που διεξάγεται. Σχετικά με τον τουρισμό συνεδρίων, εκτιμάται ότι η μέση διάρκεια παραμονής σε διεθνή συνέδρια-εκθέσεις είναι της τάξης των πέντε (5) ημερών. Ο βαθμός ανάπτυξης της κατηγορίας αυτής του τουρισμού παρέμεινε στάσιμος στην Ελλάδα και δεν ήταν ανάλογος με αυτόν άλλων χωρών. Αυτό ίσως οφείλεται σε παράγοντες όπως:

- α. Οι ειδικές συνθήκες απομόνωσης που βίωνονταν η χώρα κατά την περίοδο 1967-1974.
- β. Οι ελλείψεις ειδικού εξοπλισμού και υπηρεσιών που απαιτούνται

για την εξυπηρέτηση των τουριστών αυτής της κατηγορίας.

γ) Ο περιορισμένος αριθμός, διεθνούς προβολής, εκδηλώσεων είτε πολιτιστικών-καλλιτεχνικών (π.χ. Φεστιβάλ Αθηνών) είτε εμπορικών (π.χ. Έκθεση Θεσσαλονίκης), είτε τέλος επιστημονικών (δραστηριότητες ελληνικών πανεπιστημίων κ.λ.π.). Οι προοπτικές ανάπτυξης αυτής της κατηγορίας τουρισμού πρέπει να θεωρηθεί ότι σχετίζονται με τους παραπάνω παράγοντες, καθώς και με το μέγεθος της διεθνούς ζήτησης, που είναι δύσκολο να εκτιμηθεί.

A3: Τουρισμός υγείας-θεραπείας-ανάρρωσης

(Ιαματικά λουτρά, κέντρα θαλασσοθεραπείας κ.λ.π)

Υποστηρίζεται ότι τα άτομα τα οποία μετέχουν στην κατηγορία αυτή τουρισμού έχουν ως βασικό κίνητρο την αποκατάσταση της υγείας τους, τη θεραπεία και ανάρρωση από διάφορες ασθένειες.

Παλιότερα (19ος αιώνας, αρχές 20ου) η κατηγορία αυτή του τουρισμού ήταν σημαντική. Αυτό διαπιστώνεται από την ανάπτυξη και εξέλιξη στον Ευρωπαϊκό χώρο (Γαλλία, Ελβετία, Γερμανία, Αγγλία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία) των γνωστών κέντρων υδροθεραπείας και παραθερισμού.

Η ανάπτυξη αυτή αποδίδεται συγχρόνως και στην μόδα που επικρατεί κάθε φορά, καθώς και στα κίνητρα κοινωνικής διάκρισης-προβολής.

τόσο η εξέλιξη της μόδας, όσο και της γεωγραφικής κινητικότητας του πληθυσμού των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων συνδυάζεται με τη γεωγραφική κατανομή των τουριστικών κέντρων αυτής της κατηγορίας, τη μετατόπιση διαχρονικά στο χώρο του κέντρου ή κέντρων ενδιαφέροντος, την εμφάνιση και ανάπτυξη νέων, την παρακμή παλιών.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής αναφέρονται αφενός στη σύνθεση της πελατείας - περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά άτομα μεσαίας και ανώτερης ηλικίας - αφετέρου στον τόπο των προσφερόμενων υπηρεσιών (προσδιορίζεται αποκλειστικά από τους φυσικούς πόρους στην περίπτωση αυτή ιαματικές πηγές ή και ειδικές ορεινές και παραθαλάσσιες τοποθεσίες κ.λ.π.).

Εκτός από τις εξειδικευμένες εγκαταστάσεις υδρόλουτρο-θαλάσσο-θεραπείας και τον εξοπλισμό σε καταλύματα, καθώς και συμπληρωματικές εγκαταστάσεις (εστίασης, ψυχαγωγίας, αθλητισμού, κ.λ.π.), η κατηγορία αυτή τουρισμού απαιτεί ειδικές ιατρικές υπηρεσίες (διάγνωση, θεραπεία, δίαιτα).

Από αυτά που εκθέσαμε παραπάνω προκύπτει ότι η κατηγορία αυτή τουρισμού χαρακτηρίζεται από ένταση εργασίας και υψηλό κόστος κατασκευής, εξοπλισμού και λειτουργίας. Αυτά τα χαρακτηριστικά καθιστούν πολλές φορές απαγορευτική τη συμμετοχή ασθενέστερων οικονομικά τάξεων πληθυσμού, στην πελατεία αυτής της κατηγορίας και την εκδήλωση ιδιωτικής επενδυτικής πρωτοβουλίας, χωρίς αφενός κρατική παρέμβαση και οικονομική ενίσχυση (κίνητρα) και αφετέρου χωρίς την συμβολή των διαφόρων ταμείων ασφάλισης και υγείας. Από την άποψη αυτή ο τουρισμός υγείας-θεραπείας-ανάρρωσης σχετίζεται με μέτρα ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής μιας χώρας.

Οι μελλοντικές εξελίξεις στην κατηγορία αυτή τουρισμού διεθνώς θα εξαρτηθούν από τις προτιμώτερες νέες μορφές θεραπείας, από τη συνέχιση ή κάμψη της παρατηρούμενης τελευταία αύξηση του ενδιαφέροντος για τη θεραπευτική χρήση των φυσικών ιαματικών υδάτων σε σχέση με άλλες μορφές και μεθόδους θεραπείας.

Σχετικά πρέπει να παρατηρηθεί ότι οι συνθήκες και απαιτή-

σεις της σύγχρονης ζωής, ειδικά στις μεγάλες πόλεις, είναι τέτοιες που επιβάλλουν την ανάγκη ανανέωσης-εκτόνωσης επομένως και την προσφυγή με μεθόδους πρακτικές, φυσικής θεραπευτικής και προληπτικής ιατρικής, καθώς και σε συγγενείς μορφές δραστηριοτήτων. στον ελληνικό χώρο, η κατηγορία αυτή τουρισμού θα εξαρτηθή από την έκταση παρέμβασης της πολιτείας στον τομέα αξιοποίησης των κατάλληλων φυσικών πόρων (η χώρα διαθέτει πλούσιους σχετικά πόρους αλλά σε πρωτόγωνο βαθμό ανάπτυξης) από τα διάφορα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

ΟΜΑΔΑ Β: Κατηγορίες τουρισμού ως προς τον παράγοντα μορφές οργάνωσης-συμμετοχής συμπεριφοράς και κοινωνικοοικονομικής θέσης των ατόμων που συμμετέχουν

B1: Μαζικός τουρισμός

Μαζικός τουρισμός θεωρείται η κατηγορία εκείνη του τουρισμού που χαρακτηρίζεται από ομαδικότητα συμμετοχής του τουριστικού πληθυσμού στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας. Ο συλλογικός-ομαδικός χαρακτήρας του μαζικού τουρισμού αναφέρεται και στον τρόπο οργάνωσης και διεξαγωγής της μετακίνησης (ταξιδιού), καθώς και στην συγκέντρωση των τουριστών στους τόπους διαμονής της χώρας προορισμού.

Το άτομο εντάσσεται - ταυτισμένο ή μη - σε ομάδες (CLUBS, συλλόγους κ.λ.π.), περισσότερο ή λιγότερο ομοειδών αναγκών και επιθυμιών, συμμορφώνεται προς ορισμένα σχήματα συμπεριφοράς, εξασφαλίζοντας συγχρόνως και σχετική ασφάλεια που προσφέρει η καθολική οργάνωση του ταξιδιού του.

Τη βάση ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού αποτελεί σήμερα το σύστημα Charter - inclusive Tours (CIT), μια μορφή τουριστικής επιχειρησιακής οργάνωσης που προσφέρει αλληλοεξαρτώμενες και ο-

λοκληρωμένες υπηρεσίες ταξιδιού-διαμονής-περιηγήσεων. Στο σύστημα αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η τουριστική ανάπτυξη πολλών περιοχών σε χώρες όπως η Ισπανία, Μαρόκο, Τυνησία, Καραϊβική, Ελλάδα κ.ά. Στο ίδιο σύστημα οι παράγοντες: α) Κόστος ταξιδιού - απόσταση μεταξύ χώρας προσέλευσης και χώρας προορισμού και β) τα επίπεδα τιμών των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών στη δεύτερη χώρα, θεωρούνται βασικοί παράγοντες για τον καθορισμό της γραμμής σύνδεσης, της έντασης και του όγκου της πελατείας. Ακόμα, έχει διαπιστωθεί ότι ένας τρίτος παράγοντας που αναφέρεται σε μια κατηγορία φυσικών πόρων - ήλιος, ακτές - αποτελεί τον κυριότερο, σε σύγκριση με τους άλλους τουριστικούς πόρους (π.χ. μνημεία κ.λ.π.) παράγοντα έλξης αυτής της κατηγορίας τουριστών. Αυτό γίνεται εμφανές στα δίκτυα τουριστικών ροών όπου οι μεγάλης τουριστικής σημασίας πόλεις (Αθήνα, Μαδρίτη, Ρώμη κ.ά) δεν είναι για την κατηγορία αυτή τόσο μεγάλοι πόλοι έλξης - προορισμού όσο τόποι και περιοχές όπως οι Ισπανικές ακτές, οι Δαλματικές ακτές, οι κήποι Μαγιόρκα και Κανάριοι, η Ρόδος κ.λ.π.

Σ' ό,τι αφορά τον ημεδαπό τουριστικό πληθυσμό ο μαζικός τουρισμός εκδηλώνεται με τις ακόλουθες μορφές:

α. Ομαδικές εκδρομές που οργανώνονται από εκδρομικά σωματεία της χώρας κατά τη διάρκεια του Σαββατοκύριακου, εορτών Πάσχα και Χριστουγέννων κ.λ.π.

β. Παιδικές κατασκηνώσεις το καλοκαίρι που οργανώνονται από διάφορους δημόσιους, ιδιωτικούς και τοπικούς φορείς.

γ. Οικογενειακής ή επαγγελματικής μορφής διακοπές σε κέντρα παραθερισμού που οργανώνονται από διάφορα σωματεία ή οργανισμούς.

δ. Οργανωμένες διακοπές και εκδρομές από ιδιωτικά ταξιδιω-

τικά γραφεία.

Όλες οι παραπάνω μορφές (α-δ) είναι στοιχειωδώς οργανωμένες και εξυπηρετούν ένα σχετικά μικρό τμήμα του ντόπιου τουριστικού πληθυσμού.

Εξετάζοντας στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο τις μελλοντικές προοπτικές μαζικού τουρισμού μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι αυτές θα εξελιχθούν στα πλαίσια των εξής τάσεων και χαρακτηριστικών:

α. Αλλαγές στις μορφές οργάνωσης σαν αποτέλεσμα νέων συνθηκών ανταγωνισμού, ενεργούς πολιτικής Marketing και αλλαγών στις συνήθειες των τουριστών. Μικρές και μεσαίες επιχειρησιακές μονάδες παροχής τουριστικών υπηρεσιών ενοποιούνται και οργανώνονται σε μεγαλύτερες. Παρατηρείται οριζόντια ενοποίηση ξενοδοχειακών, ταξιδιωτικών και μεταφορικών επιχειρήσεων για την επίτευξη καλύτερης συναγωνιστικής θέσης, αλλά και συγκέντρωση των παραγωγών διαφόρων τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών για να επιτευχθεί το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

β. Ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού (νέων ή επανεμφάνιση παλιών που ανταποκρίνονται σε ανάγκες ειδικών ομάδων της τουριστικής αγοράς και ακόμα, αλλαγές ως προς τη ζήτηση νέων μορφών καταλυμάτων.

Ιδιαίτερα πρατηρείται μια τάση προς νέες μορφές διανυκτερεύσεων λόγω στενότητας στην εξεύρεση του εργατικού δυναμικού, προς εξυπηρέτηση συμβατικών μορφών καταλυμάτων, εκτός από τον κίνδυνο που συνεπάγονται οι επενδύσεις σε ανώτερης κατηγορίας καταλύματα.

γ. Σε συνδυασμό με την αύξηση του ελεύθερου χρόνου εμφανίζεται δεύτερη περίοδος διακοπών σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Αυ-

τή 1 τάση έχει σημαντική επίδραση στην εποχικότητα των τουριστικών ροών. Η προσφορά φθηνών Packages (ολοκληρωμένων υπηρεσιών) σε ό,τι αφορά περιοχές της Δυτικής Μεσογείου και Αφρικής το χειμώνα, πέτυχε να επεκτείνει, εν μέρει, την εποχικότητα στις περιοχές αυτές. Στην Ελλάδα κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί.

δ. Αυξανόμενη συμμετοχή δύο κοινωνικών ομάδων (νέων και συνταξιούχων) στην τουριστική αγορά. Η αύξηση της οικονομικής δύναμης των δύο αυτών ομάδων σε συνάρτηση με την εφαρμοζόμενη κοινωνική - οικονομική πολιτική στις ευρωπαϊκές χώρες, είναι αξιοσημείωτη.

Αυτό συνεπάγεται κάποια διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς, ώστε να προσαρμοστεί στις νέες ανάγκες της αγοράς.

ε. Το ενεργειακό κόστος, το οποίο έχει σχέση με το μεταφορικό, αποτέλεσε και είναι ενδεχόμενο ν' αποτελέσει και μελλοντικά (παρά τη σχετική σήμερα υποχρέωση στις τιμές πετρελαίου) ανα σχετικό παράγοντα παρ' όλες τις τεχνικές βελτιώσεις και τον ανταγωνισμό μεταξύ των αεροπορικών εταιριών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μακροχρόνια, τη μείωση της ακτίνας προέλευσης στις χώρες προορισμού από τις χώρες πηγές κυρίως για μεσαίου ή χαμηλού εισοδήματος τάξεις.

Οι δυνατότητες των διάφορων μέσων τουριστικών μεταφορών και τα συγκριτικά πλεονεκτήματά τους (όπως π.χ. ο σιδηρόδρομος στον Βαλκανικό και νεντροευρωπαϊκό χώρο) πρέπει να επανεκτιμηθούν για την χώρα μας.

Εκείνο που πρέπει ιδιαίτερα να επισημανθεί εδώ είναι η αβεβαιότητα και ασταθεια που είναι ενδοχόμενο να χαρακτηρίζει τη μελλοντική ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού, ειδικά ως προς την Ελλάδα. Αυτό το συμπεραίνουμε, κυρίως, από τις παρατηρούμενες

τα τελευταία χρόνια (1980, 1981, 1982) εξελίξεις στις πτήσεις charters (πτώση ή στασιμότητα). Κάτι τέτοιο οδηγεί - ανεξάρτητα από το αν ενδείκνυται ή όχι να προσανατολισθεί η ανάπτυξη του τουρισμού της χώρας κυρίως προς αυτή την κατηγορία τουρισμού - στην ανάγκη προσεκτικής επανεκτίμησης της κατηγορίας αυτής και σε μια επιθετική και προγραμματισμένη πολιτική διαφοροποίησης-διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς με την ανάπτυξη και άλλων ή νέων κατηγοριών τουρισμού.

B2: Ατομικός τουρισμός

Ο ατομικός τουρισμός είναι η αντίθετη του μαζικού τουρισμού κατηγορία, που χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη, ατομική οργάνωση και διεξαγωγή του ταξιδιού από τους συμμετέχοντες τουρίστες. Η ανάπτυξη της κατηγορίας αυτής τουρισμού συνδυάζεται σε βαθμό, όχι όμως αποκλειστικά, με ατομικά - ιδιωτικά μέσα μετακινήσεων τόσο κατά την μετάβαση όσο και κατά την διάρκεια παραμονής στην χώρα ή χώρες προορισμού. Ο κύριος χαρακτήρας της κατηγορίας αυτής τουρισμού είναι περιηγητικός και οι παράγοντες που προσδιορίζουν το μέγεθος της σε συνάρτηση μ' αυτό των άλλων κατηγοριών της τουριστικής αγοράς μπορεί να διακριθούν ως εξής:

- α. Απόσταση χώρας πρόλευσης - χώρας προορισμού (χρόνος - κόστος).
- β. Βαθμός προσπελασιμότητας διαφόρων περιοχών και ανάπτυξης των δικτύων μεταφορών μέσα στην ίδια χώρα προορισμού.
- γ. Προσφορά κατάλληλων υπηρεσιών στη χώρα προορισμού που διευκολύνουν την περιήγηση.

Το μέγεθος της εσωτερικής αγοράς αυτής της κατηγορίας τουρισμού είναι συνάρτηση εισοδήματος, αριθμού ιδιοκτητών αυτοκινήτου κ.λ.π. Επίσης, όπως σημειώθηκε προηγούμενα, η ιδιομορφία του ελληνικού χώρου από την άπουη ποικιλίας κατανομής θέσης και κλί-

μακας των τουριστικών πόρων ευνοεί την ανάπτυξη του ατομικού περιηγητικού τουρισμού.

Μια άλλη κατηγορία τουρισμού που συνήθως αντιδιαστέλλεται προς αυτήν του μαζικού τουρισμού έχει ονομασθεί "επιλεκτικός τουρισμός".

Φαίνεται ότι οι χρησιμοποιούντες την έννοια αναφέρονται στους "οικονομικά ευρωστότερους τουρίστες" ή σε τουρίστες που έχουν δυνατότητες επιλογών ή προτιμούν οικογενειακής μορφής τουριστικές μονάδες (βίλλες, διαμερίσματα). Πάντως ο όρος είναι αρκετά ασαφής, προκαλεί σύγχυση και ακόμα είναι δυνατό να οδηγήσει σε λανθασμένες εισηγήσεις τουριστικής πολιτικής, όπως π.χ. αυτής του ΕΟΤ για τον "καθορισμό τουριστικών περιοχών και διακρίση αυτών σε περιοχές για ανάπτυξη μαζικού ή επιλεκτικού τουρισμού".

Β3. "Κοινωνικός" τουρισμός ή μέτρα κοινωνικής πολιτικής που αφορούν τον τουρισμό.

Τόσο εννοιολογικά, όσο και ουσιαστικά, στην πράξη υπάρχει σημαντική αμφισβήτηση του όρου και του περιεχομένου αυτού του ίδιου του "κοινωνικού" τουρισμού. Πιστεύουμε ότι είναι λανθασμένη η αναφορά σε "κοινωνικό" τουρισμό όπως γίνεται ακόμα και από επίσημους φορείς. Αν υπάρχει μια κατηγορία "κοινωνικού" τουρισμού θα πρέπει οι άλλες κατηγορίες να αποτελούν "α - κοινωνικό" ή να είναι μη κοινωνικός τουρισμός.

αν δεχτούμε ότι η ανάπτυξη του τουρισμού δεν μπορεί παρά να στοχεύσει στη μεγιστοποίηση του κοινωνικού οφέλους (αυτό πολύ περισσότερο αποτελεί αναπτυξιακούς στόχους μιας σοσιαλιστικής κυβέρνησης), τότε ορισμένα μέτρα που αφορούν τον τομέα εντάσσονται στα πλαίσια των μέτρων πολιτικής κοινωνικής συμμερίας,

όπως φαίνεται και σε αντίστοιχα προγράμματα άλλων χωρών.

Τέτοια μέτρα αναφέρονται συνήθως στις ενέργειες και πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει κατ' εξοχήν ο δημόσιος τομέας, ενέργειες που αφορούν σειρά μέτρων κοινωνικής πολιτικής όπως τα ακόλουθα:

α. Μέτρα αναφερόμενα στα δικαιώματα για αμοιβόμενες διακοπές (Paid holidays).

β. Μέτρα αναφερόμενα στην ικανοποίηση αναγκών ορισμένων κατηγοριών πληθυσμού από άποψη ηλικίας και κοινωνικής θέσης (παιδικές κατασκηνώσεις, ξενώνες νεοτητος κ.λ.π.).

γ. Μέτρα αναφερόμενα στο σύνολο των αναγκών για αναψυχή του πληθυσμού των αστικών κέντρων της χώρας: εγκαταστάσεις για λουόμενους, πλαζ, πάρκα κ.λ.π.

Ακόμα στα πλαίσια μιας περιφερειακής πολιτικής τουρισμού εντάσσονται:

δ. Μέτρα που επιδιώκουν την ενίσχυση καθυστερημένων οικονομικά ή υπό ανάπτυξη περιφερειών ή περιοχών μιας χώρας, μέτρα ειδικά που δεν δικαιολογούνται με κριτήρια οικονομικής αποδοτικότητας. Τέτοια μέτρα αναφέρονται στη δανειοδότηση ορισμένων μορφών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια) στην επιδότηση επιχειρήσεων για την παροχή υπηρεσιών (αγONES γραμμές πλοίων) καθώς και στην ενίσχυση τοπικών πρωτοβουλιών για πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λ.π. Όπως εκφράστηκε μέχρι σήμερα ο "κοινωνικός τουρισμός" περιορίστηκε στην διανομή, μέσω των γραφείων της εργατικής εστίας σε εργαζομένους και συνταξιούχους της Αθήνας και του Πειραιά δελτίων επταήμερων διακοπών σε περιόδους εκτός αιχμής (μέχρι 31 Μαρτίου στα ξενοδοχεία "ΞΕΝΙΑ").

ΟΜΑΔΑ Γ: Κατηγορίες τουρισμού ως προς τον παράγοντα χρόνο - χώρο

Γ1: Χειμερινός τουρισμός

Ο όρος χειμερινός τουρισμός καλύπτει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στη διάρκεια του χειμώνα. Παρ' όλα αυτά πρέπει να διευκρινισθεί ότι η έννοια αναφέρεται σε δύο βασικές υποκατηγορίες: Η πρώτη υποκατηγορία καλύπτει τις δραστηριότητες εκείνες που εκδηλώνονται σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο - συνήθως ορεινές περιοχές - και σε συνδυασμό με ορισμένα κλιματικά φαινόμενα (χιόνι). Ο τουρισμός αυτής της κατηγορίας συνδέεται κατ' εξοχήν με χειμερινά σπορ και με συναφείς προς αυτά δραστηριότητες.

Η δεύτερη υποκατηγορία αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες ατόμων που κατά την διάρκεια του χειμώνα στην χώρα τους κάνουν διακοπές σε άλλες χώρες, όπου επικρατούν ευνοϊκότερες καιρικές συνθήκες (τουρισμός διαχείμανσης).

Οι δυνατότητες του ελληνικού χώρου ως προς την πρώτη κατηγορία είναι σημαντικές, αλλά κυρίως για τον εσωτερικό τουρισμό. Η ανταγωνιστικότητα της χώρας μας για την προσέλκυση αλλοδαπών τουριστών σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Ελβετία, Αυστρία, Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία) αλλά ακόμα και Βαλκανικών (Γιουγκοσλαβία, Ρουμανία, Βουλγαρία) είναι μικρή. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των χωρών αυτών αναφέρονται στο μέγεθος, στην ίδια την ποιότητα των πόρων, στη σταθερότητα των καιρικών συνθηκών, αλλά και στον παράγοντα χρόνο - απόσταση από τα μεγάλα αστικά κέντρα - πηγές του χειμερινού τουρισμού.

Στη δεύτερη κατηγορία οι δυνατότητες προσέλκυσης αλλοδαπών τουριστών στη χώρα παρουσιάζονται μεγαλύτερες. Στις περιπτώσεις αυτές, όμως, η χώρα έχει να συναγωνισθεί όχι μόνο χώρες με τις

ίδιες περίπου κλιματικές καιρικές συνθήκες (Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία, Τουρκία), αλλά και χώρες της Β.Αφρικής (Μαρόκο, Τυνησία, Αλγερία) και Μέσης ανατολής με ευνοϊκότερες συνθήκες.

Γ2: Ορεινός Τουρισμός

Ο χειμερινός τουρισμός δεν ταυτίζεται με τον ορεινό τουρισμό αν και παρουσιάζει ομοιότητες. Η δεύτερη κατηγορία δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης και αναφέρεται στο σύμολο των δραστηριοτήτων υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που εκδηλώνονται στις ορεινές περιοχές μιας χώρας.

Γ3: Αγροτουρισμός

Αναφέρεται στις δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού οι οποίες αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και εντάσσονται στα πλαίσια του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής.

Ο αγροτουρισμός αναφέρεται σε μορφές ή κατηγορίες τουριστικών δραστηριοτήτων που εντάσσονται οργανικά και αρμονικά (φυσικά, οικονομικά, κοινωνικά) στον αγροτικό χώρο και περιλαμβάνει τουριστικές δραστηριότητες οι οποίες είναι συμπληρωματικές ή δεν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες οικονομικές και κοινωνικές που χαρακτηρίζουν τον αγροτικό χώρο.

Ιδιαίτερο ρόλο στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού μπορούν να παίξουν οι παραδοσιακοί οικισμοί της χώρας. Εδώ παρατηρείται ότι ο παραδοσιακός πλούτος και χώρος δεν πρέπει να αντιμετωπισθεί αλλά σαν φολκλοριστικό σκηνικό ή σαν μουσειακό έκθεμα τουριστικής έλξης. Η τουριστική δραστηριότητα θα πρέπει να εξετάζεται, εντάσσεται και να αναπτύσσεται (με προγραμματισμένο και ελεγχόμενο τρόπο) σαν μια δυνατότητα, μαζί με άλλες, για την προστασία, ανανέωση και ανάπτυξη αυτού του χώρου. Στα πλαι-

σια συγκεκριμένων προοπτικών ανάπτυξης και των προηγούμενων αλλαγών που συμβαίνουν σήμερα στο χώρο αυτό, όπως:

- Προϊούσα φθορά και καταστροφή του προστατευτικού περιβάλλοντος, δηλαδή εκείνου που γίνεται ορατά αντιληπτό. Φθορά μνημείων και κτισμάτων είτε "φυσική" με την πάροδο του χρόνου είτε από αλλαγή χρήσης.
- Αποσύνθεση ή αλλαγή του παραγωγικού ή λειτουργικού περιβάλλοντος δηλαδή εκείνου του φυσικού πλαισίου και των δικτύων που στηρίζουν και εξυπηρετούν το πρώτο. π.χ. μερική ή πλήρη εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων είτε γεωγραφικού (π.χ. παραδοσιακές καλλιέργειες) είτε εξωγεωγραφικού χαρακτήρα (οικοτεχνία, βιοτεχνία) ή η περιπτωσιακή εισαγωγή νέων.
- Αλλαγή του κοινωνικού ή του περιβάλλοντος συμπεριφοράς σαν αποτέλεσμα της πληθυσμιακής μείωσης, της αλλαγής στη σύνθεση του πληθυσμού ή τέλος λόγω ταύτισης με νέα ξένα προς την παράδοση, πρότυπα και αξίες συμπεριφοράς. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της προοδευτικής εξαφάνισης των συνεχιστών της παράδοσης (τεχνίτες) ή της αποξένωσης από παραδοσιακές τεχνικές και σχήματα συμπεριφοράς.

Δυνατότητα και στρατηγικές επιλογές τουριστικής ανάπτυξης:

Κατευθυντήριο πλαίσιο ένταξης των τουριστικών δραστηριοτήτων

Με βάση τις ιδιότητες και τις δυνατότητες των τουριστικών πόρων της χώρας, το σχήμα χωρικής κατανομής τους, τους περιοριστικούς παράγοντες που αναφέρονται στο βαθμό και τον τρόπο αξιοποίησής τους και στα συγκριτικά πλεονεκτήματα σε σχέση με τους πόρους άλλων χωρών του μεσογειακού και ευρωπαϊκού χώρου διαγράφονται οι ακόλουθες προοπτικές ανάπτυξης.

Η ιδιομορφία του ελλαδικού χώρου από την άποψη αριθμού, ποικιλίας φυσικών και πολιτιστικών πόρων τουριστικής έλξης, κατανομής και κλίμακας τους συνιστά κατευθυντήριο πλαίσιο μακροχρόνιων επιδιώξεων που αναλύεται ως εξής:

Λόγω ευνοϊκών προϋποθέσεων ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να αποδοθεί στην ανάπτυξη του μορφωτικού-πολιτιστικού και περιηγητικού τουρισμού, σε ένα περισσότερο αποκεντρωμένο και κυρίως διαφοροποιημένο, ως προς το μέγεθος και τη σύνθεση, πρόγραμμα έργων τουριστικής ανάπτυξης. Ακόμα θα πρέπει να επιδιωχθεί μια ειδικής κλίμακας δομή του ανθρωπογενούς εξοπλισμού προσαρμοσμένη, ενταγμένη και ταυτισμένη με το κατά ενότητα χώρο, ιδιαίτερα φυσικό κοινωνικό και πολιτιστικό πλούτο.

Δύο κατηγορίες πόρων του ελλαδικού χώρου συνθέτουν κατεξοχήν την τουριστική εικόνα της χώρας στο διεθνές χώρο:

α) Οι πόροι του νησιωτικού και θαλάσσιου χώρου (Ιόνια νησιά, Βόρειοαιγαιακό σύμπλεγμα νησιών, Κυκλάδες, Δωδεκάνησα, Κρήτη), ιδιαίτερα σε ότι αφορά το ανθρωπογενές περιβάλλον (δομή και κλίμακα οικισμών), το φυσικό τοπίο, τους τρόπους ζωής.

β) Οι πολιτιστικοί πόροι της χώρας δείγματα μιας μακραίωνης ιστορίας. Οι πόροι στους χώρους αυτούς αξιοποιούνται και στα πλαίσια διατομεακών σχέσεων και αναγκών και σε βαθμό που διασφαλίζουν ή δεν αλλοιώνουν το χαρακτήρα τους, ενώ παράλληλα ενισχύονται οι παράγοντες εκείνοι που ενθαρρύνουν ένα κοινωνικό και πολιτιστικό δυναμισμό.

Παρόλα αυτά, παρά τη σημασία του θαλάσσιου στοιχείου και του νησιώτικου χαρακτήρα της χώρας, το μέγεθος και η ποιότητα των πόρων της ενδοχώρας, η ποικιλία του τοπίου και οι κλιματικές συνθήκες των ορεινών περιοχών προσφέρουν τη δυνατότητα για μεγα-

λύτερη ανάπτυξη διαφόρων μορφών τουρισμού-αναψυχής, βασικά για την εξυπηρέτηση των αναγκών του πλυθησμού της χώρας και για ορισμένες κατηγορίες αλλοδαπών τουριστών. η επιδιωκόμενη ενίσχυση του τουρισμού στο χώρο αυτό (αγροτουρισμός) θα προκαλέσει μεγαλύτερη διασπορά των τουριστικών δραστηριοτήτων, επομένως, και μείωση των πιέσεων που υφίστανται οι παραθαλάσσιοι τουριστικοί πόροι· ακόμα, δημιουργεί πρόσθετες ευακιρίες για την αναζωογόνηση προβληματικών περιοχών και συντελεί στην ανακοπή της παραπέρα υποβάθμισης των πόρων αυτών καθεαυτών.

Η βελτίωση και σταθεροποίηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος της χώρας θα επιδιωχθεί με παράλληλες αλληλοϋποστηριζόμενες και ταυτόχρονες ενέργειες και μέτρα προς δύο κατευθύνσεις:

- Εξυγίανση της υφιστάμενης δομής του τουρισμού: δομή οργανωτικής-λειτουργικής, κόστους-επενδύσεων.
- Διαφοροποίηση του προϊόντος και δυναμική επέκταση σε κλάδους για την ικανοποίηση τόσο της διεθνούς όσο και της εσωτερικής αγοράς.

Τα παραπάνω προϋποθέτουν κατάλληλη πολιτική Μάρκετινγκ και μέτρα επηρεασμού της ζήτησης προς την κατεύθυνση προσέλκυσης πιο διαφοροποιημένης τουριστικής πελατείας ομάδων με ειδικά τουριστικά ενδιαφέροντα επιστημονικά, (Βοτανική, Ορνιθολογία, Αρχαιολογία κ.λ.π.), καλλιτεχνικά (Φωτογραφία κ.λ.π.), αθλητικά, υγείας, εκαπιδευτικά (Διεθνείς οργανώσεις νέων, καλοκαιρινά μαθήματα Πανεπιστημίων) κ.λ.π.

4. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ ΣΗΜΕΡΑ

Διάγνωση προβλημάτων-αδυναμιών

Η δομή του ελληνικού τουρισμού σήμερα παρουσιάζει χαρακτηριστικές αδυναμίες:

A. Έντονη εξάρτηση από τη διεθνή ζήτηση

Ο ελληνικός τουρισμός ενσωματωμένος στο διεθνές σύστημα οργάνωσης της τουριστικής βιομηχανίας είναι και παραμένει εξωστρεφής και εξαρτημένος.

Εξωστρεφής γιατί απαευθύνεται σχεδόν αποκλειστικά στη διεθνή πελατεία, ενώ ο εσωτερικός τουρισμός είναι λιγότερο αναπτυγμένος σε αντίθεση με ορισμένες χώρες της Δ.Ευρώπης όπου ο τουρισμός εντάσσεται στο Εθνικό Σύστημα Αναψυχής.

Η εξάρτηση αναφέρεται: α) στην τουριστική αγορά που διαμορφώνεται στα μητροπολιτικά κέντρα των χωρών-πηγών τουρισμού, και επηρεάζεται από τις κυκλικές διακυμάνσεις των οικονομικών τους και β) στην οικονομική δύναμη και έλεγχο που εξασκούν οι ξένοι πράκτορες ταξιδίων στους ντόπιους ξενοδόχους και γενικά στους παραγωγούς τουριστικών υπηρεσιών ως προς τη διαμόρφωση τιμών.

Αναλυτικότερα διαπιστώνεται ότι κάτω από τις συνθήκες που οργανώνονται, λειτουργούν και αλληλοεπηρεάζονται σήμερα αφενός το "εσωτερικό σύστημα" παραγωγής-κατανάλωσης του τουριστικού προϊόντος αφετέρου η διεθνής τουριστική αγορά, το σχήμα ανάπτυξης και διάρθρωσης του τουρισμού στον Ελλαδικό χώρο, φαίνεται να διαμορφώνεται και να εξηγείται στα πλαίσια ενός διπλού πλέγματος σχέσεων εξάρτησης:

I) Εξάρτηση των τοπικών και περιφερειακών εισορών (τουριστική προσφορά δηλ. αναδομή, υποδομή και ζήτηση), από το Εθνικό

Κέντρο, την πρωτεύουσα, εφόσον μέσω αυτού διακινείται ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών ή από αυτό προέρχονται οι επενδυτικές πρωτοβουλίες ή τέλος από αυτό ελέγχεται ο τουριστικός εξοπλισμός.

II) Εξάρτηση του εθνικού Κέντρου, αλλά κυρίως των περιφερειακών τουριστικών κέντρων υποδομής από τους πράκτορες ταξιδίων (tours Operators) και τις αεροπορικές εταιρίες charters, τις οποίες πολλές φορές ελέγχουν οι ίδιοι - εφόσον αυτοί οι ίδιοι Tours Operators προκρίνουν τρόπους και συχνότητα σύνδεσης με τα περιφερειακά κέντρα ή είναι σε θέση να διαμορφώνουν τις τιμές πώλησης του τουριστικού προϊόντος στη χώρα υποδομής και να προωθούν στον καταναλωτή-τουρίστα τα πιο συμφέροντα γι' αυτούς "πακέτα διακοπών" (Holidays Packages). Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι πάνω από 50% των ξένων τουριστών έρχεται στην Ελλάδα με οργανωμένο ταξίδι και ότι το ποσοστό είναι πολύ υψηλότερο σε περιφέρειες όπως η Κρήτη, Κέρκυρα, ρόδος.

Η εξάρτηση όπως έχει διαγραφεί παραπάνω, επιτείνεται από το γεγονός της καθήλωσης του εσωτερικού τουρισμού (τουλάχιστον όπως φαίνεται στις ξενοδοχειακές διανυκτερεύσεις) στο μικρό σχετικά μέγεθος της εσωτερικής αγοράς, το οποίο θα μπορούσε να αποδοθεί στην εισοδηματική κατάσταση των εργαζομένων σε συνδυασμό με τις υψηλές τιμές τουριστικών υπηρεσιών (ξενοδοχεία, μεταφορές, εστιατόρια κ.α.) ή με την διαμόρφωση κόστους ζωής, επιπέδου τιμών, που προκαλεί η αλλοδαπή ζήτηση στις περισσότερες τουριστικές περιοχές της χώρας, μη προσιτών για τους ντόπιους τουρίστες.

B. Μονοσήμαντη ανάπτυξη του τουρισμού - μικρή διαφοροποίηση της προσφοράς

Το βασικό στοιχείο του τουριστικού συμπλέγματος (δηλαδή οι επιχειρήσεις παραγωγής ή οι μονάδες τουριστικής αναδομής και υπηρεσιών) δεν συνοδεύονται ούτε υποστηρίζεται κατάλληλα από τα άλλα προσδιοριστικά στοιχεία που συντελούν στην ανάπτυξη ενός συμπλέγματος:

- Κατάλληλα εκπαιδευμένο και μεεπαγγελματική κατάρτιση εργατοϋπαλληλικό δυναμικό στους τομείς διαχείρισης-διοίκησης τουριστικών επιχειρήσεων, παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών τουρισμού-αναψυχής κ.λ.π.
- Ερευνητικό υπόβαθρο ικανό να συμβάλλει στη χάραξη μακροχρόνιας ή βραχυχρόνιας τουριστικής πολιτικής, στον έλεγχο των επιπτώσεων από την τουριστική ανάπτυξη, καθώς και στη βελτίωση και ανάπτυξη υφιστάμενων ή νέων υπηρεσιών ή και αγαθών σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες της διεθνούς αγοράς και τις ανάγκες του πλυθησμού.
- Κατάλληλο δίκτυο Marketing του ελληνικού τουριστικού προϊόντος για την αντιμετώπιση του ανταγωνισμού, τη δυναμική διείσδυση σε νέες αγορές, καθώς και ολοκληρωμένο δίκτυο υπηρεσιών, βοηθητικών ή συμπληρωματικών της τουριστικής δραστηριότητας.

Ακόμα αυτό το ίδιο το βασικό στοιχείο του συμπλέγματος χαρακτηρίζεται από μονομέρεια ανάπτυξης. Με άλλα λόγια η τουριστική προσφορά και ειδικότητα η τουριστική αναδομή καταλυμάτων έχει υπέρμετρα προσανατολιστεί σε ξενοδοχειακά καταλύματα σε σχέση με άλλες "επίσημα οργανωμένες" μορφές καταλυμάτων. Η ονομαζόμενη "παραξενοδοχία" (δηλ. τα "παράνομα" ή ανεξέλεγκτα λειτουργούντα ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα βύλες), αναφέρεται από τους ξενοδόχους σαν βασική αιτία των αδυναμιών του ξενοδοχειακού κλάδου.

Σ' αυτήν αποδίδεται η χαμηλή ξενοδοχειακή πληρότητα, οι χαμηλές τιμές που επιτυγχάνουν λόγω πιέσεων των τουριστικών πρακτόρων, η διατηρητή συναλλάγματος κ.λ.π. Έτσι όμως δεν υπειροχεται κανείς στην ουσία του προβλήματος που έγκειται στην αδυναμία του τομέα και των φορέων του (ιδιωτικών και δημοσίων) να ανταποκριθούν στις ανάγκες και δυνατότητες των τουριστών.

Παραγκονίζεται ίσως το γεγονός ότι το ξενοδοχειακό περιβάλλον σε σημαντική έκταση όπως είναι αυτό καθαυτό διαμορφωμένο, όπως είναι σχεδιασμένο και ενταγμένο στον πολεοδομικό ιστό και στο φυσικό και κοινωνικό περίγυρο είναι απωθητικό ή δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις του τουρίστα. Το πρόβλημα λοιπόν δεν απλουστεύεται ούτε περιορίζεται στον έλεγχο της "παραξενοδοχίας" αλλά στον έλεγχο και προγραμματισμό της ανάπτυξης της τουριστικής ανωδομής και υποδομής.

Εκτός του ότι η ανάπτυξη της τουριστικής ανωδομής δεν ανταποκρίθηκε στην ποικιλία, γεωγραφική διαφοροποίηση και ιδιαιτερότητες των τουριστικών πόρων του ελλαδικού χώρου δεν συνδυάστηκε και με την παράλληλη ανάπτυξη της τουριστικής υποδομής, κυρίως κοινωνικοπολιτικής τεχνικής και συγκοινωνιακής (ακτές, πάρκα, μνημεία, μουσεία, προσπέλαση, δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης, βιολογικού καθαρισμού κ.λ.π.), με κίνδυνο αλλοίωσης της τουριστικής εικόνας της χώρας.

Εξετάζοντας διαχρονικά τις Δημόσιες Επενδύσεις στον τουρισμό διαπιστώνουμε σε γενικές γραμμές τα εξής:

I) Η σύνθεση των δημοσίων επενδύσεων ως προς τις κατηγορίες που κατευθύνονται διαφοροποιείται: τα έργα ανωδομής (τουριστικά καταλύματα κάθε μορφής) συγκεντρώνουν πιο μικρό ποσοστό (10,7% στην περίοδο 1974-1978 έναντι 56% την περίοδο 1951-1964), ενώ

οι κατηγορίες έργα υποδομής (κυρίως τουριστική οδοποιΐα, ύδρευση κ.λ.π.) και απαλλοτριώσεις-διαφήμιση-διοικητικά έξοδα συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο των τουριστικών δημοσίων επενδύσεων.

II) Οι τουριστικές δημόσιες επενδύσεις κατευθύνθηκαν σε έργα και υπηρεσίες που κάθε άλλο παρά σαν κοινωνικού προσανατολισμού μπορούν να χαρακτηριστούν (γήπεδα γκολφ, μαρίνες "υψηλού γιώτικ" στην πρωτεύουσα, εγκαταστάσεις σκι κ.α.). Κατηγορίες όπως ιαματικές πηγές, λαϊκές πλαζ, συντήρηση μνημείων και έργα εξωραϊσμού, αναδασώσεων κ.λ.π. συγκέντρωσαν πολύ μικρό ποσοστό στο σύνολο των δημοσίων επενδύσεων.

Γ. Ποιοτική υποβάθμιση προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών και αγαθών

Το πρόβλημα αφορά την ποιοτική στάθμη των τουριστικών υπηρεσιών και αγαθών και αναλύεται είτε στο γενικό του πλαίσιο είτε σε επί μέρους συνιστώσεις. Στην πρώτη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με μια συνολική υποβάθμιση του τουριστικού περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσονται και αναπτύσσονται οι διάφορες τουριστικές δραστηριότητες: Ο τρόπος ένταξης της τουριστικής ανωδομής και υποδομής στο φυσικό περιβάλλον, η αλλοίωση αυτών των ιδεών των τουριστικών πόρων. Στη δεύτερη περίπτωση μερικά από τα εντοπιζόμενα προβλήματα αφορούν την πτώση της ποιοτικής στάθμης συγκεκριμένων παραδοσιακών-καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων και προϊόντων από την έλλογη εμπορευματοποίηση τους στην τουριστική αγορά ή το είδος των υπηρεσιών που προσφέρουν οι απασχολούμενοι στον τουρισμό λόγω ανεπάρκτης εκπαιδευτικής-επαγγελματικής κατάρτισης (ε-εκτιμάται ότι στο σύνολο των απασχολούμενων μόνο 10% είναι απόφοιτοι Σχολίων Τουριστικών Επαγγελματιών ενώ το 30% είναι απόφοι-

τοι Γυμνασίου και το 60% απόφοιτοι δημοτικού).

Πάντως, ως προς το τελευταίο, την τουριστική απασχόληση, το πρόβλημα είναι σύνθετο και έχει σχέση με την ιδιομορφία του τουρισμού, τα χαρακτηριστικά της εργασίας που απαιτεί (εποχικότητα κ.λ.π.), τον τρόπο ενσωμάτωσης και το βαθμό ανάπτυξης του σε ορισμένα τμήματα του αγροτικού χώρου (απότομη και υπερβολική ανάπτυξη του τουριστικού τομέα υπηρεσιών και επακόλουθη μετατόπιση εργατικού δυναμικού από την γεωργία).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Με "ναι μεν αλλά"..... παρουσιάζει το μέλλον της ελληνικής οικονομίας η χρηματιστηριακή εταιρεία "COOPERS & LYMBRAND" σε πρόσφατη έκθεση-μελέτη της για την ελληνική οικονομική πραγματικότητα.

Τα βασικά στοιχεία της μελέτης δεν φαίνεται ότι προσιωνίζονται ιδιαίτερα ευχάριστα μηνύματα για το άμεσο μέλλον της ελληνικής οικονομίας, καθώς υπογραμίζεται ότι, τα κυρίαρχα προβλήματα της, όπως ο πληθωρισμός και τα ελλείματα του δημοσίου υπονομεύουν οποιαδήποτε προσπάθεια αναβάθμισης της σημερινής οικονομικής πραγματικότητας που δεν οδηγούν στην υιοθέτηση "μαζεμένης οικονομικής πολιτικής".

Ας δούμε πως όμως περιγράφει τις εξελίξεις για την ελληνική οικονομία η έκθεση της "COOPER & LYMBRANDS".

Στην εισαγωγή της η έκθεση επισημαίνει το ότι η περίοδος των τελευταίων 500 χρόνων μπορεί να χαρακτηριστεί για την ελληνική οικονομία σαν "αναγέννηση της επενδυτικής εμπιστοσύνης". Ειδικότερα αναφέρεται στο διαρκώς αυξανόμενο επενδυτικό ενδια-

ρουν που προέρχεται από το εξωτερικό και εντοπίζεται κατά κύριο λόγο στην υλοποίηση επενδυτικών πλάνων από επιχειρηματικά ιδρύματα του εξωτερικού μέσω εξαγορών ελληνικών επιχειρήσεων στο δευτερογενή και τριτογενή τομέα. "Οι ξένοι επενδυτές δείχνουν το αυξημένο ενδιαφέρον τους για το δυναμικό που προσφέρει η ελληνική αγορά", σημειώνεται χαρακτηριστικά σε ένα σημείο της έκθεσης.

Όσον αφορά στην εξέλιξη των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας στην έκθεση υπογραμμίζεται η αύξηση του ΑΕΠ κατά 3,5% το 1988 που θεωρείται η μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση των τελευταίων ετών. Η αύξηση αυτή αποδίδεται κατά κύριο λόγο στην θετική μεταβολή της εγχώριας ζήτησης η οποία αυξήθηκε κατά 4,2%. Όσον αφορά την εξέλιξη των μισθών για την χρονιά που πέρασε επισημαίνεται ότι σημειώθηκε για πρώτη φορά στα τελευταία τρία χρόνια θετική μεταβολή τους κατά 4% έναντι μείωσης κατά 11,4% που σημειώθηκε κατά την διάρκεια του 1986 και 1987 εξ' αιτίας του προγράμματος λιτότητας που εφαρμόστηκε.

Απαισιόδοξη όμως είναι η εκτίμηση που προβάλλεται για την εξέλιξη του πληθωρισμού για το οποίο τονίζεται ότι είναι αμβίβολο αν θα συγκρατηθεί στα πλάνα που είχαν χαραχθεί στις αρχές του 1989.

Απαισιόδοξη φαίνεται ότι προβάλλει και η θέση που υιοθετείται για το ισοζύγιο καθώς τονίζεται η καλύτερευση του που παρατηρείται δεν σημαίνει ότι έχουν ξεπερασθεί τα εγγενή προβλήματα που παρουσιάζει η ελληνική παραγωγή.

Παράλληλα επισημαίνεται και το γεγονός ότι ο κύριος τρόπος χρηματοδότησης του ελλείμματος του δημόσιου τομέα είναι ο δανεισμός που πραγματοποιεί είτε απ' ευθείας το δημόσιο είτε τα-

ρέχοντας την εγγύησή του στη σύναψη δανείων από επιχειρήσεις και οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Πάντως στην έκθεση τονίζεται ότι ο ρυθμός αύξησης του ελλείμματος του ευρύτερου δημόσιου τομέα εξακολουθεί να είναι το μείζον πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας για το οποίο μάλιστα δεν υπάρχουν ενδείξεις για τον τρόπο που θα αντιμετωπισθεί.

- Εκτιμήσεις και επιπτώσεις

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η επισήμανση της έκθεσης σύμφωνα με την οποία για την σύνταξη της "δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα οικονομετρικά μοντέλα που η εταιρεία χρησιμοποιεί στις άλλες βιομηχανικές χώρες, καθώς η ακρίβεια των στατιστικών στοιχείων που παρέχονται, κατά την άποψη της, δεν δικαιολογεί μια παρέμβαση προσέγγιση.

Ειδικότερα οι εκτιμήσεις στηρίζονται στην αύξηση του πληθωρισμού στην ελαφρά επιδείνωση της ανεργίας, στη συγκρότηση του ρυθμού αύξησης του ΑΕΠ σε σχέση με το 1988, συγκράτηση του ισοζυγίου στα επίπεδα του 1988 και στη μείωση της βιομηχανικής παραγωγής - η οποία όμως παραμένει θετική.

Ειδικότερα η εξέλιξη του πληθωρισμού συναρτάται από την εξέλιξη του κόστους των εισαγόμενων αγαθών που επηρεάζεται τόσο από την μεταβολή της τιμής του δολαρίου όσο και από την πιθανή αύξηση των πληθωριστικών πιέσεων στο εξωτερικό. Παράλληλα επισημαίνονται ότι η ανοδική πορεία των επιτοκίων αποτελεί έναν πρόσθετο λόγο για πληθωριστικές πιέσεις.

Ιδιαίτερα σημαντική πρέπει να θεωρείται η επισήμανση για την πορεία της ισοτιμίας της δραχμής για την οποία προβλέπεται μια έντονη διαφοροποίηση στους επόμενους 12-18 μήνες. Η επιλο-

γή αυτή που μπορεί να υλοποιηθεί είτε μέσω μιας υποτίμησης είτε μέσω μιας διολίσθησης αφορά στα λεγόμενα ισχυρά νομίσματα ενώ αντίθετα εκτιμάται ότι η σχέση της δραχμής με τα αδύνατα νομίσματα θα παραμείνει αμετάβλητη. Πάντως η επιλογή αυτή αποδίδεται στην προσπάθεια που θα πρέπει να καταβάλλουν οι Αρχές ασκήσης της οικονομικής πολιτικής για τη συγκρότηση των εισαγωγών που πραγματοποιούν βιομηχανικοί κλάδοι της ελληνικής οικονομίας. Η επιλογή αυτή θα έχει σαν αποτέλεσμα ότι το έλλειμα του ισοζυγίου θα παραμείνει στα επίπεδα της προηγούμενης χρονιάς υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι δεν θα υπάρξουν απρόβλεπτες μεταβολές.

Αναφορικά με τις πληθωριστικές πιέσεις "που θα εξακολουθήσουν να αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας" επισημαίνεται ότι θα σημειώσουν επιδείνωση σε σύγκριση με το 1988. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται τόσο σε εξωγενείς παράγοντες όσο και στα παρεπόμενα προβλήματα που δημιουργεί το έλλειμα του ευρύτερου δημοσίου τομέα. Ειδικότερα επισημαίνεται η αύξηση των επιτοκίων που θα αυξήσει το κόστος χρηματοδότησης, αλλά από την άλλη πλευρά τονίζεται ότι το πρόβλημα του πληθωρισμού θα πρέπει να αντιμετωπισθεί αμεσα και αυτό θα έχει σαν μια από τις πιθανές συνέπειες διατάραξη της εργασιακής ειρήνης στο χώρο κυρίως των συνδικαλιστικών οργανώσεων του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Όσον αφορά στην εξέλιξη της πολιτικής τιμών, αλλά και του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της αγοράς υπογραμμίζεται ότι οι επιλογές θα πρέπει απαραίτητα αν κινηθούν προς την κατεύθυνση της απελευθέρωσης της αγοράς. Η κίνηση αυτή άλλωστε δεν θα πρέπει να εξαρασθεί ανεξάρτητα από τις νέες συνθήκες του υπαγορευ-

ονται από την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά του 1992. Τέλος, αναφορικά με την αύξηση του ΑΕΠ αναμένεται αύξηση και για το 1989 αλλά με μικρότερο ρυθμό από εκείνο του 1988. Ειδικότερα οι εκτιμήσεις για την εξέλιξη του ΑΕΠ "μιλούν" για αύξηση κατά 2,5% έναντι 3,5%.

Επίσης για το 1989 προβλέπεται μια αύξηση της προσφοράς χρήματος σε σύγκριση με το 1988 κατά 2% περίπου, καθώς οι εκτιμήσεις ανφέρουν ότι θα κυμανθεί στο 25% έναντι 23% που ήταν το 1988.

Τέλος χωρίς σημαντικές διαφοροποιήσεις προβλέπεται ότι θα εξελιχθεί το ύψος του εξωτερικού δανεισμού που εκτιμάται ότι θα παραμείνει στα επίπεδα του 1988.

5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ -
ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΣΙΑΚΩΝ ΝΟΜΩΝ

α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Γενικά

Εκτός από την εκπολιτιστική σημασία που έχει ο Τουρισμός (με τον τουρισμό καλύπτονται ανθρώπινες ανάγκες και υλοποιούνται αξίες), έχει επίσης μεγάλη κοινωνική και οικονομική σημασία για την χώρα μας.

Σαν κοινωνικό φαινόμενο συμβάλλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση του έντονου κοινωνικού προβλήματος της υποαπασχόλησης που ως γνωστόν υπάρχει στη χώρα μας. Και στην ανακατανομή του εισοδήματος μεταξύ των ευπορώτερων τάξεων των πόλεων και των φτωχότερων στην ύπαιθρο.

Παράλληλα, σαν οικονομικό φαινόμενο ο τουρισμός έχει γενική επίδραση σ' ολόκληρη την οικονομία της χώρας. Προκαλεί οικονομικά φαινόμενα, όπως είναι π.χ. η αύξηση της εγχώριας κατανάλωσης που μοιάζει με αύξηση εξαγωγών. Έμμεση ανάγκη είναι να συνηθίσουμε τους ξένους στην κατανάλωση ελληνικών προϊόντων, πράγμα που αυξάνει τις δυνατότητες εξαγωγής τους και δευρύνει τις αγορές τοποθέτησής τους. Ο τουρισμός συμβάλλει αισθητά και στην αύξηση της εισροής ξένου συναλλάγματος κάθε χρόνο στην χώρα μας, κάτι που όπως είναι γνωστό αποτελεί πηγή χρηματοδότησης για τις τρέχουσες δαπάνες και σοβαρό στήριγμα του ισοζυγίου πληρωμών.

Αλλά η οικονομική σημασία του τουρισμού γίνεται αποφασιστικής σημασίας για τη χώρα μας, κυριότερα από τα αίτια της γνωστής ελλειμματικότητας του εμπορικού μας ισοζυγίου. Το έλλειμμα του

προκύπτει κάθε χρόνο από τις εμπορικές συναλλαγές (εισαγωγές - εξαγωγές) είναι αρκετά σημαντικό και έφθασε κατά την τελευταία πενταετία από 4332.2 σε 6.178.8 εκατ/ρια δολάρια το 1981 για να μειωθεί το 1982 κατά 11%. Η συμμετοχή του τουρισμού στην κάλυψη του εμπορικού ελλείματος είναι ουσιαστική και κυμάνθηκε κατά την πενταετία 1978-1982 μεταξύ 30,3% και 25,8%.

Συμβολή του τουριστικού συναλλαγματος

Ειδικότερα η συμβολή κάθε χρόνο του τουριστικού συναλλαγματος στην κάλυψη του εμπορικού ελλείματος δίνονται στον Πίνακα 1 (βλέπε παράρτημα πινάκων).

Από τον πίνακα αυτό προκύπτει επίσης ότι οι συναλλαγματικές εισπράξεις μειώθηκαν κατά 13,2% έναντι 16,5% στις αυξήσεις του 1981. Οι εξελίξεις στις εξαγωγές επηρεάστηκαν συνολικά από την επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της εξωτερικής ζήτησης και από την χειροτέρευση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων στις αγορές του εξωτερικού. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Ο.Ο.Σ.Α. η εξωτερική ζήτηση στις κυριώτερες αγορές στις οποίες κατευθύνονται τα ελληνικά προϊόντα αυξήθηκε το 1981 κατά 3% έναντι 4% του προηγούμενου χρόνου. Ειδικότερα η ζήτηση από τις χώρες μέλη της ΕΟΚ στις οποίες κατευθύνονται περισσότερο από το μισό των εξαγωγών μας μειώθηκε κατά 5,3% το 1981, ενώ είχε αυξηθεί κατά 1,7% το 1980. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει, ότι η ανταγωνιστική θέση των ελληνικών εξαγωγών εξασθένησε πιθανώς κατά το επισκοπούμενο έτος.

Η συναλλαγματική δαπάνη για εισαγωγές αγαθών μειώθηκε το 1982 κατά 12,2% ενώ το 1981 αυξήθηκε 5,2% έναντι 7,9% το 1980. Η κάμψη της δαπάνης για εισαγωγές αγαθών οφείλεται στη μείωση

των τιμών των εισαγόμενων αγαθών σε δολάρια ενώ το έλλειμα του εμπορικού ισοζυγίου σημείωσε μείωση.

Εξέλιξη άδηλων πόρων 1968 - 1982

Η εξέλιξη των άδηλων πόρων κατά την περίοδο 1968 - 1982 υπήρξε κατά βάση αυξητική με μόνο εξαίρεση το 1982. Ο ρυθμός αύξησης είναι ασυμμετρος και αυτό είναι αποτέλεσμα της μη ανάλογης αύξησης των κονδυλίων των άδηλων πόρων από χρόνο σε χρόνο. Αυτό φαίνεται από τον Πίνακα 2 (βλέπε παράρτημα πινάκων) και από τη στήλη (4) που παρουσιάζει την επί % ετήσια μεταβολή. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των άδηλων πόρων ανέρχεται σε 14,2% και αποτελεί ικανοποιητικό ρυθμό μεταβολής, αν ληφθεί υπ' όψη και ο μικρός ρυθμός αύξησης των ετών 1968, 1969 και 1974 (9%, 9,7% και 7,6% αντίστοιχα). Αναφορικά με την συμμετοχή κάθε μεγέθους στο σύνολο των άδηλων πόρων (ταξιδιωτικό, μεταφορές, ασφάλιστρα, εισοδήματα από επενδύσεις, υπηρεσίες δημοσίου κ.λ.π.). το ταξιδιωτικό συναλλάγμα για την εξεταζόμενη περίοδο συμμετέχει κατά μέσο όρο με 23,9% (στήλη (1), (4), πίνακα 3).

Η εξέλιξη του τουριστικού συναλλάγματος (στήλη 1) για την περίοδο 1968 - 1982 παρουσιάζει διακυμάνσεις. Η ερμηνεία των διακυμάνσεων αποδίδεται γενικά στο φαινόμενο της μεγάλης ελαστικότητας που παρουσιάζει το τουριστικό προϊόν, αποτέλεσμα της οποίας είναι ο επηρεασμός σε μεγάλο βαθμό της τουριστικής κίνησης από τις εξελίξεις πολιτικές και οικονομικές στο διεθνή και εσωτερικό χώρο. Ειδικά η μείωση του τουριστικού συναλλάγματος για τα έτη 1967 και 1968 καθώς και το 1974 κατά ποσοστά 11,5% και 15,3% αντίστοιχα, οφείλεται σε παράγοντες που επέδρασαν στην

στην τουριστική κίνηση γενικά ακι στο συναλλάγμα (δικτατορία, ανακοπή του ρεύματος των Αμερικανών στην Ευρώπη και κατά συνεπεία και στην Ελλάδα, κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας των Γερμανών, περιοριστικά μέτρα στην χορήγηση συναλλάγματος Αγγλία, Γαλλία, κ.λ.π.).

Το πλεόνασμα του ισοζυγίου των άδηλων συναλλαγών μειώθηκε το 1982 κατά 5,9% και έφθασε τα 4.042.8 εκατ/ρια δολάρια από 4.289 εκατ/ρια δολάρια το 1981 και 4.593 εκατ/ρια δολάρια το 1980. Μείωση στο πλεόνασμα των άδηλων συναλλαγών παρατηρείται για δεύτερη φορά μετά το 1967 και σημειώνεται μετά την έντονη επιβράδυνση του βαθμού ανόδου του το 1980, η οποία αποτέλεσε την πρώτη εκδήλωση μεταστροφής της ανοδικής πορείας που είχε σημειωθεί την προηγούμενη πενταετία (στήλη (6) Πίνακα Β)

Η μείωση του πλεονεκτήματος των άδηλων συναλλαγών το 1982 οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, οι οποίοι επηρέασαν δυσμενώς την εξέλιξη τόσο των εισπράξεων όσο και των πληρωμών, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να αυξηθούν. Συγκεκριμένα οι άδηλες πληρωμές αυξήθηκαν κατά 140.2 εκατ/ρια δολάρια έναντι 640 εκατ/ρίων δολλαρίων που είχαν αυξηθεί το 1981. Η αύξηση αυτή δεν καλύφθηκε γιατί και οι άδηλες εισπράξεις ήταν μειωμένες το 1982 κατά 5,9%. Η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των άδηλων εισπράξεων οφείλεται κατά κύριο λόγο στην υποτονικότητα της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας, αλλά και στην μεγάλη ανατίμιση του δολλαρίου σε σχέση με τη δολαχμή. για λόγους που διαφέρουν κατά περίπτωση η αντίμηση του δολλαρίου φαίνεται να άσκησε σοβαρή μειωτική επίδραση σ' όλες τις βασικές κατηγορίες των άδηλων εισπράξεων. Στην αύξηση των άδηλων εισπράξεων κατά το 1981 συνέβαλαν κυρίως το τουριστικό συναλλάγμα

και οι καθαρές μεταβιβάσεις από την ΕΟΚ (148.0 εκατ/ρια δολ-
λάρια, Έκθεση τραπεζής της Ελλάδος), ενώ η συμβολή των υπο-
λοίπων κονδυλίων ήταν πολύ περιορισμένη. Η μεγάλη άνοδος (40,9%)
που σημείωσαν οι άδηλες πληρωμές το 1981 σε σύγκριση με το 1982
που ήταν -6,8% οφίλεται κατά κύριο λόγο στο διπλασιασμό των
πληρωμών για τόκους δανείων του δημόσιου τομέα, κυρίως λόγω
της μεγάλης ανόδου των επιτοκίων στις διεθνείς αγορές χρήμα-
τος, ακόμη στην άνοδο αυτή συνέβαλαν όλα τα επιμέρους κονδύ-
λια και κυρίως οι πληρωμές για μεταφορές και οι λοιπές πληρωμές.

Τέλος από τον Πίνακα 3 (βλέπε παράρτημα Πινάκων) και από
τις σχέσεις που δίνονται απ' αυτόν γίνεται φανερό η οικονομική
σπουδαιότητα του τουρισμού και η συμβολή του στην ομαλότερη ε-
ξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών.

Β. ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΩΝ ΝΟΜΩΝ

Είναι πλέον αναγκαιότητα να αναθεωρηθούν οι αναπτυξιακοί
νόμοι ως προς τα κίνητρα επενδύσεων του τουριστικού τομέα.

Οι ανάγκες αυτές αναθεώρησης, τροποποίησης - συμπλήρωσης
συνίστανται στα εξής: (σύμφωνα με την εισήγηση του ΕΟΤ προς το
αρμόδιο υπουργείο Εθνικής Οικονομίας).

Α) Αναθεώρηση των περιοχών του Ν. 1262 (τομέας τουρισμός)

Όπως είναι γνωστό, το κυριότερο μετά την εποχικότητα της
ζήτησης, διαρθρωτικό πρόβλημα του ελληνικού τουρισμού κατά την
τελευταία 20ετία είναι η συγκέντρωση της τουριστικής δραστη-
ριότητας σε ορισμένες περιοχές της χώρας, με όλες τις παρεπόμε-
νες οικονομικές και περιβαλλοντικές δυσλειτουργίες (όπως π.χ. η
αποστροφή της τοπικής οικονομίας σε "μονοκαλλιέργεια", δημιουργία
τοπικής αγοράς ευπαθούς και εξαρτημένης από διεθνείς συγκυρίες,

έξοδος του ενεργού πληθυσμού από τον πρωτογενή τομέα και εγκατάλειψη της γεωργικής γης, οικοπεδοποίηση, αστικοποίηση υπαίθρου, υπερκμετάλλευση φυσικών πόρων, αλλοίωση περιβάλλοντος, ρύπανση, υπέρβαση των αντοχών της υποδομής κ.λ.π.).

Εν τούτοις η ζήτηση για νέες επενδύσεις στις περιοχές αυτές αντί να μειώνεται αυξάνεται, αφ' ενός μεν λόγω της "καθιέρωσης των περιοχών αυτών στις ξένες αγορές, αφ' ετέρου δε γιατί το ίδιο το σύστημα χρηματοδοτικών κινήτων που ισχύει μέχρι σήμερα στην πράξη ενισχύει τη συγκέντρωση ξενοδοχειακών κλινών όλων των λειτουργικών μορφών και τάξεων στις ανεπτυγμένες τουριστικές περιοχές (Β. Κρήτη, Ρόδος, Κέρκυρα κ.λ.π.), όπου στις σημερινές συνθήκες η βιωσιμότητα τους θεωρείται λίγο - πολύ "δεδομένη".

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η "μονοκαλλιέργεια" του τουρισμού στις αναπτυγμένες τουριστικές περιοχές είχε ήδη τις πρώτες άμεσες δυσμενείς οικονομικές συνέπειες στο τοπικό τουριστικό κύκλωμα δηλαδή τους επιχειρηματίες ξενοδόχους, τουριστικούς προακτορες, ιδιοκτήτες τουριστικών καταλυμάτων κ.λ.π., ενίσχυσης της διαπραγματευτικής θέσης των tour operators λόγω της υπερπροσφοράς κλινών και επιβολή των τιμών και λοιπών όρων εκ μέρους των ίδιων των tour operators, πτώση του αριθμού των διανυκτερεύσεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα κ.λ.π. Και είναι φανερό ότι η "άλλη όψη" των οικονομικών επιπτώσεων στο τοπικό τουριστικό κύκλωμα δεν μπορεί να είναι παρά οι άμεσες δυσμενείς κοινωνικές επιπτώσεις στο εισόδημα των άμεσα ή έμμεσα απασχολουμένων στον τουριστικό τομέα, αλλά και στα επίπεδα της απασχόλησης. Μάλιστα οι επιπτώσεις αυτές είναι δυνατό να αυξάνονται κατά περιοχή, εξ' αιτίας παραγόντων που σχετίζονται με τη

διάρθρωση της τοπικής αγοράς (π.χ. εξάρτηση από μια χώρα - πηγή τουριστικού ρεύματος) ή με διεθνείς ή εσωτερικές συγκυρίες.

Οδηγούμεστε έτσι στην διαπίστωση των αρνητικών συνεπειών της μέχρι σήμερα διατήρησης του μεγαλύτερου μέρους των τουριστικών μας περιοχών στη Γ' και Δ' περιοχή του Ν. 1262 όπου ο επενδυτής είναι δυνατό να μετέχει μόνο με το 25% ή το 25% αντίστοιχα στη συνολική δαπάνη της επένδυσης και μάλιστα συμπεριλαμβανομένης στα ποσοστά αυτά, της αξίας της γης.

Άποψη μας είναι ότι απαιτείται άμεση τροποποίηση του Ν. 1262 και όσον αφορά τις περιοχές του τομέα τουρισμού ώστε:

1. Να προστατευτούν οι αναπτυγμένες τουριστικές μας περιοχές από την περαιτέρω ανάπτυξη και συνεπαγόμενη υποβάθμιση.
2. Να προστατευθεί το κεφάλαιο που έχει επενδυθεί σ' αυτές από τις αναπόφευκτες συνέπειες της μονοκαλλιέργειας (επιβολή μειωμένων τιμών από τους tour operators, εξοντωτικός ανταγωνισμός, ευπάθεια απέναντι σε δυσμενείς εσωτερικές και διεθνείς συγκυρίες κ.λ.π.) καθώς και η απασχόληση στον τουριστικό τομέα άμεση και έμμεση.
3. Να προσαρμοστούν τα κίνητρα στη ζήτηση επενδύσεων που παρατηρείται σε κάθε περιοχή ώστε να μην παρέχονται υψηλά κίνητρα όπου υπάρχει σοβαρή και βέβαιη ζήτηση επενδύσεων.
4. Να προστατευτούν περιοχές με μοναδικούς παραδοσιακούς οικισμούς από την επιδοτούμενη συγκέντρωση νέων ξενοδοχειακών μονάδων.

Έτσι σημειώνουμε ότι η τροποποίηση αυτή θα επιτρέψει τη διοχέτευση του μεγαλύτερου τμήματος των διατιθέμενων για επιδότηση ιδιωτικών επενδύσεων σε ανεπτυγμένες περιοχές κρατικών πόρων, προς τις απόλυτα επιθυμητές κατευθύνσεις όπως:

- τα έργα γενικής υποδομής των ίδιων περιοχών που θα πρέπει να προηγηθούν κατά προτεραιότητα.
- η ενίσχυση επενδύσεων στις περιοχές ανάπτυξης
- η εμπρακτα έννοια των παραδοσιακών κτισμάτων που μετατρέπονται σε τουριστικά καταλύματα.

B. Υπαγωγή επενδύσεων σε έργα ειδικής τουριστικής υποδομής

Η αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς απαιτείται όπως είναι γνωστό, να γίνει προς όλες τις κατευθύνσεις και σ' όλα τα επίπεδα: γενική και ειδική τουριστική υποδομή, πλήρης και υψηλής στάθμης αναδομή (καταλύματα, εγκαταστάσεις, εστίασης - αναψυχής κ.λ.π.) βελτίωση του επιπέδου των προσφερόμενων υπηρεσιών κ.λ.π.

Πιο συγκεκριμένα η ισχύουσα τουριστική πολιτική αποδίδει πρωταρχική σημασία στην ολοκλήρωση της γενικής υποδομής (οδικό δίκτυο, ύδρευση, αποχέτευση, ελλείψεις σε αεροδρόμια, λιμάνια κ.λ.π.) και στη συνέχεια δημιουργία ή συμπλήρωση της αναγκαίας για την προσέλκυση νέων μορφών τουρισμού (όπως π.χ. θαλάσσιος τουρισμός, χειμερινός θεραπευτικός, συνεδριακός κ.λ.π.) ειδικής τουριστικής υποδομής όπως π.χ. μαρίνες, υδροθεραπευτήρια, χιονοδρομικά κέντρα, αθλητικά κέντρα, γήπεδα γκολφ, θεράνομενες πισίνες, συνεδριακά κέντρα, κέντρα θαλασσοθεραπείας κ.λ.π.)

Από τις εγκαταστάσεις αυτές στο Ν. 1262 υπάγονται σήμερα τα χιονοδρομικά κέντρα και τα υδροθεραπευτήρια, ενώ οι υπόλοιπες είναι δυνατό να υπαχθούν μόνο σαν "τμήματα" ξενοδοχειακής επένδυσης και όχι αυτοτελώς, πράγμα που σημαίνει ότι αποκλείονται από την περιοχή Α', όπου και είναι κατά κύριο λόγο αναγκαίες προς υποστήριξη της υφιστάμενης ανωδομής.

Η ΕΟΤ είχε προτείνει δυνατότητα υπαγωγής όλων των μορφών εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής με ή χωρίς ξενοδοχειακές κλίνες και ανεξάρτητα από τον φορέα της επένδυσης. Τελικά στο νομοσχέδιο που κατατέθηκε στην βουλή τον Απρίλη του 1989 το ΥΠΕΘΟ - μετά από συζητήσεις και διαφωνίες - περιέλαβε μόνο πέντε (5) νέες μορφές (μαρίνες, γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα, συγκροτήματα αναψυχής και παραδοσιακής βιοτεχνίας και εγκαταστάσεις κατά μήκος των εθνικών οδών) με κίνητρα Γ' περιοχής (για όσες εγκαταστάσεις δημιουργούνται στις περιοχές Α, Β, Γ,) και Δ' η ειδικής ζώνης (για όσες δημιουργούνται στη Δ' ή σε ειδική ζώνη). Αυτό προτείνουμε ν' αποτελέσει και τη minimum διεκδίκηση του ΕΟΤ.

Γ) Εκσυγχρονισμός Ξενοδοχειακών μονάδων Α' περιοχής

Για να ενθαρρυνθεί ο εκσυγχρονισμός των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων των νομών Αττικής και Θεσσαλονίκης που ως γνωστόν αποτελούν σήμερα για τις τουριστικές επενδύσεις την περιοχή Α' (περιοχή χωρίς κίνητρα) θα πρέπει να δοθούν κίνητρα της περιοχής Γ' προς όλες τις λειτουργικές μορφές ξενοδοχειακών επιχειρήσεων (ξενοδοχεία, ξενώντες, μοτέλ, επιπλωμένα δωμάτια) τάξεων ΑΑ έως και Γ.

Η ρύθμιση αυτή αποτελεί επιτακτική ανάγκη λόγω του "κορεσμού" που ισχύει στις περιοχές αυτές ειδικά δε στην περίπτωση της Αθήνας, αποτελεί βασικό μέτρο ανάκαμψης του ξενοδοχειακού της δυναμικού.

Η ρύθμιση έχει περιληφθεί στο νομοσχέδιο που κατατέθηκε στη βουλή του Απρίλη του 1989 αλλά δεν υιοθετήθηκε. Ήδη με τη διεύρυνση της Α' περιοχής η ρύθμιση θα πρέπει να καλύψει ολόκληρη την νέα Α' περιοχή και όχι μόνο τους νομούς Αττικής και

Θεσσαλονίκης. Ο ΕΟΤ θα τη συνδυάσει και με νέα "εκσυγχρονισμένη" εγκύκλιο σχετικά με τη διάκριση μεταξύ "εργασιών εκσυγχρονισμού" (που επιδοτούνται με το Ν. 1262) και "εργασιών βελτιώσεων" (που απλά δανειοδοτούνται με την Απόφαση Τραπέζης Ελλάδος 369/84) για την οποία έχει εδώ και αρκετό καιρό ζητήσει εγγράφως απόψεις από ΕΒΕ και ΠΟΕ.

Δ. Έμπρακτη ευνοια στα παραδοσιακά κτίσματα

Ένα θέμα που απασχολεί τον ΕΟΤ είναι η συμπρακτική μέσα από την εφαρμογή του Ν. 1262/82, ενθάρρυνση της αναστήλωσης και μετατροπής διτηρητέων ή παραδοσιακών κτισμάτων σε τουριστικές εγκαταστάσεις σύμφωνα με το Π. Δ/μα 33/79, ιδίως σε περιοχές που διαθέτουν ένα πολύτιμο και σχολάζον παραδοσιακό οικιστικό δυναμικό. Η αυξημένη συγκριτικά επένδυση που απαιτείται συνήθως για τον σκοπό αυτό σε συνδυασμό με την ίδια μεταχείριση παραδοσιακών και νέων μονάδων στις περιοχές αυτές από τις αρμόδιες γνωμοδοτικές επιτροπές καταλήγει στην πράξη αντικίνητρο για τουριστικές επενδύσεις σε παραδοσιακά κτίσματα.

Ο ΕΟΤ προτείνει, οι περιοχές με αξιόλογους παραδοσιακούς οικισμούς (π.χ. Ζαγόρια, Πήλιο, Κυκλάδες κ.λ.π.) να χαρακτηριστούν ειδική ζώνη του άρθρου 3 μόνο για τις επενδύσεις μετατροπής παραδοσιακών κτισμάτων σε τουριστικές εγκαταστάσεις (επιχορήγηση 33-50% επιδοτηση επιτοκίου 6 αντί 3 ετών) έτσι όχι μόνο να καταργηθεί το αντικίνητρο, αλλά αντίθετα να υπάρξει σοβαρό κίνητρο (κατώτατο όριο επιχορήγησης αυξημένο κατά 15 ποσοστιαίες μονάδες, επιδοτούμενο επιτόκιο επί 3 επιπλέον χρόνια) προτίμησης των επενδύσεων αυτών έναντι των νέων κτισμάτων.

Ακόμη κρίνεται απαραίτητη ρητή διάταξη για τις επενδύσεις σε παραδοσιακά κτίσματα της Α' περιοχής που θα πρέπει να εξο-

μοιωθούν σε μεταχείριση με τα παραδοσιακά κτίσματα της υπόλοι-
πης χώρας (κίνητρα Δ' περιοχής). Σήμερα τα παραδοσιακά κτίσμα-
τα της Α' περιοχής δεν επιδοτούνται.

Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ '92

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα των τελευταίων χρόνων για τη χώρα μας είναι η ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Ένα γεγονός το οποίο θα επιφέρει οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που θ' αρχίσουν αν εμφανίζονται με την ουσιαστική ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1992.

Αυτές οι μεταβολές θα επιρρεάσουν οπωσδήποτε και τον τουρισμό που παίζει πρωτεύοντα ρόλο στην Εθνική Οικονομία της χώρας μας. Η ένταξή μας στην ΕΟΚ πρέπει να αναμένεται ότι θα αυξήσει την τουριστική κίνηση από τις χώρες μέλη, γιατί χώρες με σημαντικές πολιτιστικές και εμπορικές ανταλλαγές αναπτύσσουν αντιστοίχως και τον μεταξύ τους τουρισμό. Εξ άρθρου και η ΕΟΚ, συνιστώσα των "Ενδοϋπηρεσιακή Επιτροπή Τουρισμού" και προγραμματίζουσα την απόδοσή του "Κοινοτικού Διαβατηρίου" από τα κράτη - μέλη, αποδεικνύεται ότι έχει αντιληφθεί τη σημασία και τον δυναμισμό του κλάδου.

Δεδομένου όμως ότι οι σχετικές διαδικασίες, οι οποίες θα προηγηθούν της εντάξεως της χώρας μας στην ΕΟΚ, δεν έχουν ακόμα προσδιορισθεί, η ποσοτική ανάλυση των εν γέννη επιπτώσεων απ' αυτή είναι δυσχερής.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΚΛΑΔΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΜΑΣ ΣΤΗΝ ΕΟΚ

Οι επιπτώσεις στον τουριστικό κλάδο από την ένταξή μας στην ΕΟΚ ενδεχομένως θα είναι θετικές κυρίως, αλλά και αρνητικές.

I. Άμεσες και έμμεσες θετικές επιπτώσεις

α. Εισαγωγή σύγχρονων τεχνολογικών μεθόδων και μεθόδων ξενοδο-

χειρακής διοίκησης (π.χ. εισαγωγή της πληροφορικής), η οποία θα προκύψει από την ελεύθερη εγκατάσταση επιχειρήσεων και την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών.

- β. Αύξηση των κεφαλαίων που εισάγονται από την ΕΟΚ για ξενοδοχειακές κυρίες επενδύσεις στην Ελλάδα.
- γ. Αύξηση του τουριστικού ρεύματος από την ΕΟΚ λόγω της εναρμόνισης των μεταφορών και απλουστεύσεως των διαδικασιών ταξιδιού και λόγω πολιτιστικών και εμπορικών ανταλλαγών των κρατών - μελών.
- δ. Διευκόλυνση του κοινωνικού τουρισμού και του τουρισμού "τρίτης ηλικίας" προς την Ελλάδα, βάση της εναρμόνισης των νομοθεσιών των ασφαλιστικών ταμείων.
- ε. Εναρμόνιση της ξενοδοχειακής λογιστικής της Ελλάδας προς εκείνη της Κοινής Αγοράς, γεγονός το οποίο θα επισέσει και τον εκσυγχρονισμό της ξενοδοχειακής λογιστικής στη χώρα.
- στ. Εναρμόνιση των κριτηρίων κατάταξης των ξενοδοχείων σε κατηγορίες, σύμφωνα με τα ισχύοντα στα κράτη - μέλη της ΕΟΚ.
- ζ. Οικονομική βοήθεια από το "Περιφερειακό Ταμείο" της ΕΟΚ είναι δυνατό να προκύψει σε όφελος της τουριστικής και περιφερειακής ανάπτυξης της χώρας.
- η. Επιχορήγηση από το "Κοινοτικό Ταμείο" της ΕΟΚ προς εξυπηρέτηση των αναγκών του κοινωνικού τουρισμού.
- θ. Βελτίωση των όρων εργασίας των ξενοδοχοϋπαλλήλων, λόγω του ανταγωνισμού ο οποίος θα υπάρξει μεταξύ Ελλήνων και ξένων εργοδοτών.

II. Πιθανές αρνητικές επιπτώσεις

- α. Αύξηση του κόστους εργασίας στην Ελλάδα, λόγω αύξησης των δαπανών κοινωνικής ασφάλισης.

- β. Αύξηση μισθολογική των ξενοδοχοϋπαλλήλων, των πληρωμάτων, καθώς και των διαφόρων άλλων τουριστικών υπαλλήλων, η οποία θα προβεί αναγκαία, προκειμένου να εμποδισθεί η κινητικότητα των εργατών και υπαλλήλων λόγω της έλλξης την οποία θα ασκούν οι αγορές της ΕΟΚ.
- γ. Αύξηση του ανταγωνισμού στην ήδη στενή αγορά ειδικευμένου ξενοδοχειακού εργατικού δυναμικού.
- δ. Αύξηση του ελληνικού τουρισμού προς τις χώρες της ΕΟΚ, καθώς και των συναλλαγματικών τουριστικών δαπανών της Ελλάδας.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΟΚ

Διακατεχόμαστε από αντιφατικά συναισθήματα εμπρός στο θέμα "ελληνικός τουρισμός και ΕΟΚ". Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι εδώ και δύο δεκαετηρίδες η ελληνική ξενοδοχία, και γενικότερα ο ελληνικός τουρισμός προηγήθηκαν και δρουν στο χώρο της ΕΟΚ, κινούνται με ανταγωνιστικές δυνατότητες αλλά και με επιτυχία στους κόλπους της Κοινής Αγοράς και προσελκύουν σημαντικό αριθμό περιηγητών, πράγμα που σημαίνει προτίμηση αλλά και επιτυχή οικονομικό ανταγωνισμό προς τις άλλες ανταγωνιστριες χώρες υποδοχής με επικεφαλής τις μεσογειακές Ιταλία και Ισπανία.

Όμως με την επιτυχή διατήρηση της ελληνικής τουριστικής αγοράς στην καρδιά της ΕΟΚ (Γερμανία, Κ. Χώρες, Αγγλία), δε σημαίνει ότι είμαστε και έτοιμοι αν γίνουμε ισότιμα μέλη και να εξακολουθήσουμε το δρόμο μας μέσα στην ΕΟΚ ανέμελοι και ευτυχείς, βέβαιον ότι η επιτυχία πάντοτε θα μας συνοδεύει.

Η ελληνική ξενοδοχία, δυστυχώς, περνά τις "εφηβικές της απέναντες", απότοκες και κληρονομιά από τις "παιδικές της ασθένειες". Εγκρίνεται από λαθεμένη αρχή, που συμπυκνώνεται στα ακό-

λουθα σημεία:

- Έχει υψηλότετη δανειογένεση και διατηρήθηκε δανειοβίωτη εξ αιτίας διαφόρων επαλλήλων γεγονότων
- Κατά κύριο λόγο δημιουργήθηκε σε νέες υπό ανάπτυξη περιοχές με ελλείψεις συγκοινωνιακής, πολιτιστικής, κοινωνικής και οικονομικής υποδομής.
- Οι ανταγωνίστριες "χώρες υποδοχής" δεν είχαν τα παραπάνω προβλήματα.

Όμως η δυναμικότητα, που αναφέραμε, και που σφείλεται στην πετυχημένη δαστηριότητά μας για προσέλκυση τουριστών από τις χώρες της ΕΟΚ, εξουδετερώνεται από το γεγονός ότι όλο το τουριστικό μας κύκλωμα είναι απληροφόρητο για τη νομοθεσία της ΕΟΚ και της επιπτώσεις που θα έχει στις επιχειρήσεις μας, όταν θα εισέλθουν κατακλυσιμικά με την άσφγη οργάνωσή τους και τη μεγάλη οικονομική επιφάνεια οι ξένες, πολυεθνικές ή μη επιχειρήσεις.

Η ανησυχία μας δεν προέρχεται τόσο από στενότητα συντεχνιακής αντίληψης, όσο από το γεγονός ότι δεν υπάρχει πληροφόρηση. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να συντελεστεί μια αλλαγή και να αντιμετωπίσουμε την ένταξη με μεθοδικότητα.

ΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ - ΠΟΛΥΜΕΡΕΙΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σήμερα υπολογίζεται ότι ο τουριστικός κλάδος απασχολεί 30 εκ. περίπου άτομα σε όλη των Ευρώπη. Στην Ελλάδα σήμερα αποζούν περί τα 150.000 άτομα από τον τουρισμό. Είναι αδιαμοισθήτητη η σημασία του τουρισμού για τα ισοζύγια πληρωμών των περισσότερων χωρών υποδοχής, όταν π.χ. για την Ισπανία και Ελλάδα τα συναλλαγματικά έσοδα από τον τουρισμό αντιπροσωπεύουν περίπου το 21%

των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών για το 1979.

Είναι έντονη η πολυμέρεια της Ευρώπης και η επιβολή των ποικιλιών τουριστικής ελξης:

- Η διδαχή του κάμπινγκ ξεκίνησε από τους Σκανδιναβούς, Γερμανούς και Ολλανθούς και επεκτάθηκε στους νότιους.
- Η διάδοση της κρουαζιέρας ξεκίνησε από τους Βρεττανούς και Ιταλούς. Το 1978, από τα 1.600.000 άτομα που πήγαν κρουαζιέρας, οι 600.000 ήταν Ευρωπαίοι και τους διακίνησαν οι βρετανικός, ο νορβηγικός και ο ελληνικός στόλος. Ήδη τώρα αρχίζουν οι εξειδικευμένες κρουαζιέρες μοναχικών για γνωριμία, γυμνιστών, φίλων του μπριτζ, αλλά και μουσικής, οικιστικής κ.ά.
- Τα χιονοδρομικά κέντρα Γαλλίας, Ελβετίας, Ιταλίας, Αυστρίας απέκτησαν διεθνικότητα ελεύθερης διακίνησης με σκι και τελεφερίκ και τα βράδια, ύστερα από τα σπορ, συνεχίζονται τα περφόρμα "apres ski", διασκεδάσεις, δηλαδή, που αρχίζουν από τα ορεινά καταφύγια και συνεχίζονται κάτω από τους κρυσταλλινούς πολυελαίους και τα καντηλέρια των μεγάλων ξενοδοχείων. Είναι οι "διοργανωτές κεσιού", οι masters of ceremony, αυτοί που δίνουν ζωή και ζωηράδα στη διαμονή.
- Μια νέα μορφή του "πράσινου τουρισμού" δίνει πανευρωπαϊκή ώθηση για επιστροφή στην ύπαιθρο, στο χωριό, στο βουνό, στη θάλασσα, στο θέρισμό, στην ακτή, για μια αυθεντική γνωριμία της Ευρώπης.
- Υπάρχουν, επίσης, τα ευγενή σπορ: τένις, ιστιοπλοΐα, γκολφ. Στους φίλους του γκολφ ανήκουν 7300.000 Βρεττανοί, 70.000 Ιρλανδοί, 37.000 Γερμανοί, 11.000.000 Αμερικανοί, 4.500.000 Γαλλοί. Απείροτες δεξαμενές υποψηφίων τουριστών.

- Ακόμη τα συνέδρια, οι αρχαιότητες, τα φεστιβάλ μουσικής (Μπάϋρωϊτ, Σκάλα Μιλάνου, Μπαλέτο Σάλτσμπουργκ, Επιδαύρια, κ.ά.) αποτελούν πολιτιστικά και πνευματικά κίνητρα για ταξί-δι.
- Η κάρτα Inter-rail επιτρέπει από το 1972 σε 250.000 νέους κάτω των 26 ετών να ταξιδεύουν φτηνά. Ήδη κυκλοφορεί και η κάρτα Inter-rail senior για κυρίους άνω των 65 χρονών. Βέβαια η υποδομή του ΟΣΕ σε σύγκριση με τους συρμούς υψηλής ταχύτητας της Ευρώπης υστερεί πάρα πολύ, αφού εκεί το τρένο στις μέσες αποστάσεις συναγωνίζεται το αεροπλάνο. Ακόμη για το αεροπλάνο υπάρχουν οι προτάσεις τύπου Laker για φτηνότερες διαδρομές και νέες επαναστατικές προσφορές εοιμάζονται.

ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΕΟΚ

Για να επιτευχθεί η αναμενόμενη τουριστική μας άνοδος, έτσι ώστε η χώρα μας να επηρεάσει και να προσελκύσει τα διακινούμενα μέσα στο χώρο της Κοινότητας τουριστικά ρεύματα, επιβάλλεται η λήψη ωρισμένων μέτρων, τα οποία συνοπτικά θα αναφέρουμε παρακάτω:

Στο συγκοινωνιακό τομέα επιβάλλεται βασικά να αναληφθούν προσπάθειες για την πύκνωση των συγκοινωνιακών μέσων, τόσο αυτών που εκτελούν δρομολόγια εξωτερικού όσο και αυτών του εσωτερικού, τον εκσυγχρονισμό τους, την μείωση του κόστους των μετακινήσεων, την βελτίωση του οδικού μας δικτύου, τη δημιουργία των αναγκαίων λιμενικών έργων κ.τ.λ.

Στον τομέα της υποδοχής των τουριστών επιβάλλεται να δημιουργηθούν τα απαραίτητα μέσα υποδοχής, τα οποία να είναι α-

ναπτυγμένων Ευρωπαϊκών κρατών, και οργανωμένα έτσι ώστε να μπορούν να προσφέρουν τις υπηρεσίες που απαιτεί ο Ευρωπαίος τουρίστας.

Στον οργανωτικό τομέα επιβάλλεται να δημιουργηθούν εξειδικευμένα στελέχη τουριστικών υπηρεσιών, έτσι ώστε να υπάρξει ένας τουριστικός επαγγελματισμός και να διαπαιδαγωγηθεί το κοινό, ώστε ν' αποκτήσει τουριστική συνείδηση. Επίσης επιβάλλεται η συστηματικότερη διαφήμιση της Ελλάδας στο ευρύ κοινό της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και η άμεση οργάνωση των φορέων της ιδιωτικής τουριστικής δράσης σε ενιαία οργάνωση.

Επίσης η χώρα μας πρέπει να καταπολεμήσει ένα από τα βασικότερα προβλήματά της, την εποχικότητα του τουρισμού της. Η άμβλυνση της εποχικότητας μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού όπως:

Παραχείμαση: Προετοιμασία πειραματική σε ορισμένες περιοχές της χώρας με επιστημονικά κριτήρια. Προετοιμασία ρεαλιστική ξενοδοχείων και της γύρω περιοχής. Εξειδίκευση των ξενοδοχείων θερμαινόμενες πισίνες, γιορταστικά προγράμματα. Η Αθήνα με άριστο ξενοδοχειακό δυναμικό, 8.000 κλίνες πολυτελείας και 16.000 κλίνες Α' κατηγορίας δεν παρουσιάζει ειδικεύση στην παραχείμαση.

Θαλασσοθεραπεία: Εισαγωγή επιτέλους της επιστημονικής θαλασσοθεραπείας, όπως επιτελείται σε πολλά ξενοδοχεία της Γαλλίας (Sofitel, Louison Bobet κ.τ.λ.). Είναι μια μεγάλη ιδέα για τα εκατομμύρια των ρευματοπαθών και ασφαλισμένων στα ευρωπαϊκά υδρόματα κοινωνικής ασφάλισης.

Πολιτιστικός τουρισμός: προβολή του αρχαίου δράματος και διεθνούς συμμετοχή, ώστε να πετύχει η χώρα μας αναπροσαρμογή του ενδιαφέροντος στον τομέα αυτό. Θα πρέπει οι ειδικοί να εισηγη-

θούν ανάλογες προτάσεις.

Αρχαιολογικός τουρισμός: Κύκλοι παρουσίασης του μινωικού, κλασικού και βυζαντινού πολιτισμού. παρουσίαση των θησαυρών Βεργίνας - Δίου - Σύνδου. Μελέτη της προσωπικότητας και του έργου των Σωκράτη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, κ.ά.

Κοινωνικός τουρισμός: Είναι η μορφή του τουρισμού με την οποία είναι δυνατό στις ευρύτερες κοινωνικές τάξεις (συνταξιούχοι πολυμελής οικογένειας, εργάτες, σπουδαστές κ.ά.) που παρουσιάζουν σχετική ή μερική αδυναμία λόγω έλλειψης οικονομικών μέσων, ενημερώσεως κ.λ.π., αν εισέλθουν στην τουριστική αγορά. Με την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού (εσωτερικού και εξωτερικού) είναι δυνατό να επιτευχθεί, εκτός από την ορθολογικότερη κατανομή του τουριστικού πλήθους χρονικά και χωροταξικά, και μείωση των "νατιθέσεων" μεταξύ οικονομικοκοινωνικών τάξεων, καθώς και βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής του κράτους γενικά.

Συνεδριακός τουρισμός: Η χώρα μας λόγω των πολιτιστικών αξιών της, των κλιματολογικών συνθηκών, της θέσεώς της, τέλος δε του αξιόλογου βαθμού τουριστικής ανάπτυξής της, μπορεί να αποτελέσει διεθνές κέντρο επιστημονικών και επαγγελματικών συνεδρίων και να αποκομίσει απ' αυτά σημαντικά οφέλη (οικονομικά, προβολής, κ.ά.). Μία τέτοια προσπάθεια μπορεί να αποδώσει άμεσα και σημαντικά αποτελέσματα με την κατάλληλη οργάνωση, δεδομένου ότι οι υπάρχουσες εγκαταστάσεις στην Αθήνα και τα επαρχιακά κέντρα θεωρούνται μάλλον επαρκής για συνέδρια της τάξης 500 συνεδριών.

Πράσινος τουρισμός: Προβολή της πανέμορφης ελληνικής υπαίθρου και ώθηση για επιστροφή στο χωριό, στο βουνό, στο αγρόκτημα, στο θερισμό, στην ακτή για μια αυθεντική γνωριμία της Ελλάδας.

Κύκλοι σύγχρονης ελληνικής μουσικής: Οι σύγχρονοι μεγάλοι της μουσικής μας ας ετοιμαστούν για "Ελληνικούς Μουσικούς Κύκλους" που θα αποτελέσουν κορυφαία ελληνική εκδήλωση.

Παράλληλες μικρότερες περιφερειακές εκδηλώσεις: Σε συγκεκριμένους χώρους, αλλά και σε ξενοδοχεία των μεγάλων τουριστικών κέντρων της χώρας: Αττικής - Ρόδου - Κρήτης - Κέρκυρας - Χαλκιδικής.

Πολλοί, πάρα πολλοί Έλληνες, απλοί άνθρωποι, νησιώτες, χωρικοί, εργαζόμενοι και επιχειρήσεις, αποζούν από τον τουρισμό και περισσότερο θα διευρύνεται ο αριθμός τους με την ενοποίηση της Ευρώπης, χάρη στην αδιάπτωτη τάση της μετακίνησης, στον αθυορμητισμό της φυγής και της αναζήτησης του ήλιου.

Σε μας και σε όσους ασχολούνται με τον τουρισμό εναπόκειται να ανταποκριθούμε και να επινοήσουμε ιδέες ή να αναπροσαρμόσουμε τα ταλιά στα ανανεωμένα δεδομένα.

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Όπως αναφέραμε σε προηγούμενα κεφάλαια, ένας από τους βασικότερους παράγοντες για την άμβλυση της εποχικότητας του ελληνικού τουρισμού, είναι η ανάπτυξη νέων μορφών τουριστικών δραστηριοτήτων και συνάμα νέων τουριστικών επιχειρήσεων. Είναι αναγκαίο λοιπόν να αναλύσουμε κάθε μια νέα μορφή τουρισμού ξεχωριστά, και να δούμε ποιές οι προοπτικές και εξελίξεις της μέσα στον ελλαδικό χώρο. Επίσης, πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση, θα πρέπει να διευκρινήσουμε ότι στις νέες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων συγκαταλέγονται και οι μη αναπτυγμένες μέχρι σήμερα δηλαδή αυτές οι οποίες δεν έχουν αναπτυχθεί στην Ελλάδα, όσο θα έποεπε, σε σχέση μ' άλλες χώρες της Ευρώπης.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

Ο τουρισμός παραχείμασης αναφέρεται στις τουριστικές δραστηριότητες ατόμων που κατά τη διάρκεια του χειμώνα στη χώρα τους, κάνουν διακοπές σε άλλες χώρες, όπου επικρατούν ευνοϊκότερες καιρικές συνθήκες.

α) Η γένεση της περιόδου παραχείμασης στη Μεσημβρινή Γαλλία

Ο χειμερινός περιηγητής ή διαχειμαστής (hivernant) σαν έκφραση αγνοείται στο 18ο αιώνα και στα λεξικά του 19ου αιώνα. Η πρώτη ανάλογη έκφραση οφείλεται στον Πολωνό κόμη Moszunski, ο οποίος έγραψε στο τέλος του 18ου αιώνα ότι οι Άγγλοι "εγκαταλείπουν την πατρίδα τους με την προσέγγιση του χειμώνα", για να "πάνε, όπως τα χελιδόνια, να ζητήσουν πιο γλυκά κλίματα".

Η Νίκαια στις παραμονές του 1914 υποδεχόταν 150.000 παραχειμαστές και ήταν πολύ της μόδας αν περνάς στην Κυανή Ακτή τις κρύες ημέρες. Αναφέρεται μάλιστα, το 1776, ένας αριστοκρατικός όμιλος Άγγλων στη Γαλλία, γνωστός με το όνομα Sulzer, γεγονός που δείχνει ότι οι Άγγλοι μετά το τέλος του χειμώνα, την άνοιξη, εγκατέλειπαν τη Νίκαια. Αυτός ο ρυθμός εποχικότητας του τουρισμού ίσως μας αποκαλύπτει ότι ο τουρισμός γεννήθηκε εποχιακός, κατά τους σύγχρονους γάλλους συγγραφείς τουρισμού.

Τα στοιχεία που σύνθεσαν το ενδιαφέρον για παρατεταμένη διαμονή των Άγγλων στη Νίκαια (Οκτώβριο ως Μάιο) ήταν η καλύτερευση της υγείας τους, ο θαυμασμός για τη Μεσημβρινή Γαλλία και κυρίως για τη χλωρίδα. Είναι η ιδέα της διαμονής στη Μεσημβρία το χειμώνα παρά τις θέρους, διότι αξίζει η ουγή από τις χώρες του Βορρά κατά την εποχή του κούου και ακόμη το αίσθημα των αργασχολών να σχηματίζουν ιδιαίτερους κύκλους συντροφιάς.

Όλα αυτά τα ενδιαφέροντα, συγκεντρωμένα σ' έναν τόπο, δημιούργησαν τη χειμερινή τουριστική εποχή, δηλ. αυτό που ονομάζουμε παραχείμανση.

Συμπερασματικά, η προσέλκυση οφειλόταν σε λόγους καθαρά κλιματικούς και η κοινωνική ζωή στη Νίκαια συνεχιζόταν εντονότερη με ατομική αναψυχή κατά τη διάρκεια του χειμώνα.

β) Η παραχείμαση στην Ελλάδα άγνωστη - Καινοτομίες στην εφαρμογή της.

Η Ελλάδα με τα κρατικά προγράμματα ποτέ δεν αντιμετώπισε σε σχεδιασμό σε βάθος τον τουρισμό παραχείμασης", δηλ. τουρισμό σε ήπιες κλιματολογικές συνθήκες. Ακόμη δεν υιοθετήθηκε ο όρος και οι επίσημες υπηρεσίες μιλούν ακόμα για "χειμερινό τουρισμό", που συγχέεται με τα χειμερινά σπορ.

Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τον μεσογειακό ψυχολογικό μας χαρακτήρα, που μας κάνει να "πέφτουμε όλοι μαζί", για να επωφεληθούμε από κάποια καινοτομία ή νέα εφαρμογή που προσφέρει ευνοϊκές αντιπαροχές.

Όπως είναι γνωστό κάθε καινοτομία στη βιομηχανία με προσοχή μεταφέρεται από το πείραμα στη μαζική βιομηχανική παραγωγή. Οι ίδιοι κανόνες θα έπρεπε να ισχύσουν και στην καινοτομία της εφαρμογής του τουρισμού παραχείμασης" και στη χώρα μας, γιατί αλίμονο αν αποτύχει το πείραμα: θα χάσουμε τη γενίκευση της εφαρμογής του. Διότι, αν μέχρι σήμερα δεν πέτυχε η εφαρμογή της παραχείμασης στη Ρόδο και Κρήτη, τούτο οφείλεται, στην έλλειψη οργάνωσης και όχι στις τοπικές συνθήκες.

Η σωστή μεθόδευση θα ήταν η σύνταξη ενός τριετούς πειραματικού προγράμματος, που θα αφορούσε μόνο τα ξενοδοχεία περιοδικής λειτουργίας που εκπλήρωσαν μια τριετία πείρας. Ένα τέτοιο

πρόγραμμα θα μπορούσε να είναι το εξής:

-Α' έτος εφαρμογής

θα ληφθεί υπόψη το ακόλουθο περίγραμμα:

- Θα επιλεγούν λίγες πειραματικές περιοχές, π.χ. Ρόδος, Κρήτη, Κέρκυρα, Χαλκιδική.
- Τα Ξενοδοχεία θα συμμετέσχουν εθελοντικά με ένα κριτήριο 2-3 μονάδες ανά 5.000 κλίνες.
- Τα Ξενοδοχεία θα πρέπει να διαθέτουν εξειδικευμένες ανέσεις όπως:
  - θερμαινόμενο κολυμβητήριο
  - γυμναστήριο - Sauna
  - αίθουσα συνεδρίων
  - παροχή θεατρικών - λαογραφικών κ.τ.λ. παραστάσεων
  - άλλες παραπόμενες απασχολήσεις
  - παρουσίαση ενός πλήρους προγράμματος δεκαπενθήμερης απασχόλησης.
- Θα έχουν πληρότητα ξένων 40% στη γενική πληρότητα.

-Β' έτος εφαρμογής

Στο δεύτερο έτος εφαρμογής μερικά από τα παρπάνω Ξενοδοχεία θα προχωρήσουν στη δημιουργία εγκαταστάσεων επιστημονικής θαλασσοθεραπείας για ρευματοπαθείς, όπως στα γνωστά κέντρα του εξωτερικού. Η σχετική μελέτη και το πρόγραμμα πρέπει να ολοκληρωθούν στο πρώτο εξάμηνο του α' έτους εφαρμογής.

Στο δεύτερο έτος θα περιληφθούν τα Ξενοδοχεία χειμερινού - ορεινού τουρισμού για την καλύτερη αναδιοργάνωσή τους, όπως και Ξενοδοχεία στην περιφέρεια της Αττικής με τα κριτήρια που αναφέραμε.

- Γ' έτος εφαρμογής

Και στο τρίτο έτος θα περιληφθούν άλλες περιοχές και άλλες ομάδες ξενοδοχείων που ασκούν παράλληλο έργο.

Τα κίνητρα που θα αναφέρουμε παρακάτω θα κλιμακωθούν ποσοστιαία στην κρίσιμη τριετία. Θα αρχίσουν με 100% και θα μειώνονται τα επόμενα έτη ανάλογα αν δεν εφαρμοστεί λ.χ. η θαλασσοθεραπεία είτε η κάλυψη του ποσοστού των ξένων. Τα κίνητρα μπορεί να ανανεωθούν για μια ακόμη τριετία, ώσπου να ορθοποδήσουν οι επώνυμες μονάδες που ασκούν τον εξειδικευμένο τουρισμό παραχείμασης.

- Η παραχείμαση για το τρίτο έτος εφαρμογής και μετά.

α) Η Ξενοδοχειακή Αθήνα

Η Αθήνα αναμφισβήτητα είναι από τα πρώτα αστέρια του διεθνούς τουρισμού. αν κάνουμε μια συγκριτική έρευνα του ξενοδοχειακού δυναμικού της, θα διαπιστώσουμε με οδύνη ότι σχεδόν κανένα ξενοδοχείο δε σχεδιάστηκε να υπηρετήσει τον τουρισμό παραχείμασης. Διαπιστώνουμε ότι σχεδόν κανένα ξενοδοχείο δεν έχει ένα στοιχειώδη εξοπλισμό ανέσων για το χειμώνα που θα το έκανε πιο ελκυστικό στη διεθνή και ξένη πελατεία από τα άλλα κοινά ξενοδοχεία (π.χ. θεομαινόμενες πισίνες, sauna, solarium, συνεδριακές δυνατότητες κ.τ.λ.).

Τούτο σημαίνει ότι ο ΕΟΤ, μη έχοντας την αμέριστη βοήθεια ενός επιστημονικού Ιδρύματος Τουριστικών Έρευνών (Ι.Τ.Ε.), δεν μπόρεσε στο παρελθόν να σχεδιάσει το παρόν και φυσικά τώρα να σχεδιάσει το μέλλον, δηλ. να έχει επιστημονικές μελέτες για το ποιές εξελίξεις προβλέπονται ότι θα υπάρξουν στη διεθνή ξενοδοχία και στα τουριστικά θέματα, ώστε ο σχεδιασμός, να είναι ανάλογος.

Ένα παράδειγμα ιδεών είναι το εξής: Το Πανεπιστήμιο Τρίτης Ηλικίας της Τουλούζ οργανώνει Πανεπιστήμιο Χιονιού Τρίτης Ηλικίας στα Πυρηναία, με σκοπό να βελτιώσει την υγεία των ηλικιωμένων κατά την περίοδο της κακοκαιρίας και με διάφορα προγράμματα να ανεβάσει το πολιτιστικό τους επίπεδο. Αυτό είναι ο σχεδιασμένος τουρισμός.

β) Εξελίξεις στα τουριστικά ρεύματα

Ζυμώσεις και ανακατατάξεις δημιουργούνται συνεχώς στα τουριστικά ρεύματα διάφορων χωρών, λόγω μεταβολών στις προτιμήσεις των περιηγητών.

Από τον "αριστοκρατικό τουρισμό" του 19ου αιώνα, ύστερα από τις "βιουηχανικές, αγροτικές κ.τ.λ. επαναστάσεις...", φθάνουμε στον "μαζικό τουρισμό" του 20ου αιώνα, που δημιούργησε τις συνεχείς "τουριστικές μεταναστεύσεις".

Η αδιάκοπη μελέτη και η ορθή πρόβλεψη που στηρίζεται στα δεδομένα της αγοράς δημιουργούν τις ευτυχείς συνθήκες και συγκυρίες για έναν αποδοτικό τουρισμό. Κυκλώματα υπάρχουν άρθωνα: συνέδρια, ρευματοπαθείς, διαιτητικά, κυνηγετικά, γκολφ, τένις, κ.ο.κ. και ακόμη δημιουργούνται ελκυστικά κάμπινγκς, αποικίες διακοπών κ.ά.

γ) Σημερινές συνθήκες

Οι εγγενείς δυσμενείς συνθήκες του ελληνικού τουρισμού σήμερα είναι η εποχικότητα. Ο τουρισμός μας έχει αιχμή τον Ιούλιο και Αύγουστο και αγωνίζεται να βελτιώσει την Άνοιξη (Απρίλιο, Μάιο, Ιούνιο) και το φθινόπωρο (Σεπτέμβριο, Οκτώβριο), ενώ κλείνει εντελώς τους μήνες από Νοέμβριο ως Μάρτιο. Η περιοδικότητα αυτή γίνεται "θαύλος κύκλος" χωρίς αρχή και τέλος και δεν φαί-

νεται να βελτιώνεται η κατάσταση.

Με τις συνθήκες ανοίγματος - κλεισίματος ξενοδοχείων ουδέποτε θα βελτιωθεί το "service" και ποτέ δε θα επιτελεσθούν στο ακέραιο οι σκοποί των αποφοίτων των Σχολών τουριστικών Επαγγελμάτων, που αντιμετωπίζουμε το φάσμα της χειμερινής ανεργίας.

Πώς είναι δυνατό συγκροτήματα που λειτουργούν με 500-700 υπαλλήλους και τα οποία αποδιοργανώνονται με το χειμερινό κλείσιμο, στη νέα σαιζόν - που λειτουργούν με διαφορετικούς συνήθως υπαλλήλους - να μπορούν να δώσουν ανεκτό "service".

δ) Νέα μεθοδολογία

Η μέχρι τώρα πολιτική για επέκταση περιόδου - saizon προτείνουμε να αντιστραφεί.

Να λειτουργήσει πειραματικά η παραχείμαση, έστω σε ύφεση το χειμώνα (Δεκέμβριο - Μάρτιο) για την εδραίωση της κλιματικής κατάστασης της περιοχής στο διεθνές περιηγητικό κοινό, οπότε η άνοδος της άνοιξης (Απρίλιος - Μάϊος) και του φθινοπώρου (Σεπτέμβριος, Οκτώβριος, Νοέμβριος) θα είναι ασφαλέστερη, με αποκορύφωνα την αιχμή του θέρους (Ιούνιος, Ιούλιος, Αύγουστος).

ε) Νέα μέσα επιτυχίας

Η μονοτομία κατασκευής ξενοδοχείων ακτών να λάβει το περιεχόμενο της εξειδίκευσης συμβαίνει με την γενική ιατρική του γιατρού του χωριού απέναντι στους ειδικευμένους κατά περίπτωση γιατρούς των πόλεων. Θεωρητικά προτείνεται για το χειμώνα η εκμετάλλευση των ήπιων σχετικά κλιματικών συνθηκών για παραχείμαση και θαλασσοθεραπεία, όπως ακριβώς συμβαίνει με τα θερμοκήπια παραγωγής λαχανικών και ροζύτων.

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - (ΟΡΕΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)

Ο όρος χειμερινός τουρισμός καλύπτει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται, κατά τη διάρκεια του χειμώνα, σε συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο - συνήθως ορεινές περιοχές - και σε συνδυασμό με ορισμένα κλιματικά φαινόμενα (χιόνι). Ο χειμερινός τουρισμός συνδέεται κατεξοχήν σπορ και με συναφείς προς αυτά δραστηριότητες. Ο ορεινός τουρισμός παρουσιάζει ομοιότητες με τον χειμερινό, με μόνη διαφορά ότι δεν έχει χρονικούς περιορισμούς εκδήλωσης, δηλ. μπορεί να εκδηλωθεί καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Γι' αυτό το λόγο θα τους εξετάσουμε και τους δύο μαζί, σαν μια μορφή τουρισμού.

Η χώρα μας διαθέτει εκτός της θάλασσας και του ήλιου και μεγαλόπρεπα βουνά με πολλές δυνατότητες. Είναι λοιπόν καιρός να στραφεί αποφασιστικά στην ανάπτυξη και διάδοση του χειμερινού - ορεινού τουρισμού. Είναι αναγκαίο να ριχτεί το βάρος στα βασικά έργα τουριστικής υποδομής που απαιτούνται για τα χιονοδρομικά κέντρα, αλλά και στην προβολή τους με τα γνωστά και πάντα θετικά βραχυχρόνια και μακροχρόνια αποτελέσματα.

- Σημερινή πραγματικότητα

Αυτή τη στιγμή τα περισσότερα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδας κινδυνεύουν χωρίς η πολιτεία, οι αρμόδιοι φορείς, οι ορειβατικοί σύλλογοι να είναι σε θέση να τα αναζωογονήσουν. Οι εκδομές, οι ορειβάτες, οι αθλητές, οι κάτοικοι των γύρω περιοχών - οι μόνοι δηλαδή που ουσιαστικά γνωρίζουν γι' αυτά τα χιονοδρομικά κέντρα - ξέρουν καλά τους κινδύνους που πρόκειται ν' αντιμετωπίσουν ότνα τα επισκεφθούν.

Θα συναντήσουν δύσβατους επαρχιακούς δρόμους, οι πιθανότητες να αποκλειστούν είναι μεγάλες, θα διανυκτερεύσουν στα μικρά

δυναμικότητας παραδοσιακά καταφύγια, θα αντιμετωπίσουν πρωτόγωνα τις αντίξοες καιρικές συνθήκες και πολλές φορές δεν θα υπάρχει - παρά μόνο σε λιγοστά χιονοδρομικά κέντρα - ειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό ή δυνατότητα να νοικιάσουν είδη σκι.

Σχεδόν στο σύνολό τους τα χιονοδρομικά μας κέντρα δεν διαθέτουν ξενοδοχεία, χώρους διασκέδασης, και καλά συντηρημένες πίστες. Έτσι, χωρίς να υπάρχουν ουσιαστικά και άμεσα σχέδια ανάπτυξης αυτών των κέντρων, χωρίς σωστή προβολή και ειδικά προγράμματα - πακέτα διακοπών, που να τα καταστήσουν γνωστά, κερδίζουν προς το παρόν τους ριψοκίνδυνους φίλους του βουνού, τους αθλητές και τους λιγοστούς εκδρομείς, ενώ μερικά απ' αυτά όπως για παράδειγμα το χιονοδρομικό κέντρο Παρνασσού, των 3-5 Πηγαδιών, του Πισοδερίου και του Σελίου, θα μπορούσαν να εξελιχθούν ακόμα και σε προπονητικά κέντρα διεθνούς επιπέδου.

Πρέπει να κατανοηθεί, πως τα ελληνικά βουνά, έχουν να προσφέρουν κάτι εντελώς διαφορετικό απ' τα βουνά της Ευρώπης, πως δεν υπάρχει θέμα "μάταιου" ανταγωνισμού, πως είναι αναγκαίο να προβληθούν σωστά αυτά που διαθέτουν, τα σπάνια φαράγγια, τα μοναδικής σπουδαιότητας και ομορφιάς σπήλαια, τα χιόνια, οι πανέμορφες τοποθεσίες με την πλούσια βλάστηση και τα τρεχούμενα νερά τους.

Ο χειμερινός τουρισμός, με την έννοια των χειμερινών αθλημάτων, ηλεκτριάζει κυρίως τη νεότητα, γιατί γι' αυτήν ήρθε το "πλήρωμα του χρόνου". Έτσι οι νέοι οδεύουν στα υποτυπώδη χειμερινά κέντρα με ενθουσιασμό και ως επωμένους ώρες ολόκληρες για να πάρουν το σκι-λιφτ.

Διερωτάται κανείς τί έπραξε η πολιτεία για να μεθοδεύσει και να υποδεχθεί την έρεση της αγοράς για το βουνό και αν πραγματικά για την πολιτεία ήλθε η ώρα των πραγματοποιήσεων.

Ας διατυπώσουμε μερικές πρώτες σκέψεις:

- Οι μετοχές στις "ακτές χιονιού" - το Snow Beach των Ελβετών - στη χώρα μας ανεβαίνουν, είναι όμως για χαρά ή για λύπη;
- Ο ορεινός τουρισμός προσφέρεται ακόμη για προσοδοφόρο εμπορικό τουρισμό στα χειμερινά σπορ;
- Πριν προχωρήσουμε στον χειμερινό τουρισμό, εξετάσαμε με μεγάλο παρακλάδι του, τον τουρισμό παραχείμασης, μια και υπάρχει η ξενοδοχειακή υποδομή;
- Από τους 10.500 οικισμούς της χώρας οι 2.500 είναι σκαρφαλωμένοι στα ορεινά συγκροτήματα. Πόσο μελετήσαμε την οικονομία του ορεινού χωριού, τη συντελούμενη ερήμωση του, πόσο παραδειγματιστήκαμε από τις σύγχρονες και κοινωνικά προηγμένες χώρες, όπου οι δημόσιοι φορείς αναπτύσσουν την οικονομία του βουνού, τις μορφές ζωής στο βουνό, και ενθαρρύνουν τον αθλητισμό των νέων από την προσχολική ηλικία;
- Πρωτεύει η προστασία του ορεινού περιβάλλοντος

Είναι σαφή η έκφραση του Μπρεχτ ότι "η αδικία επαναλαμβανόμενη δημιουργεί κανόνα δικαίου". Μάθαμε, δηλαδή, στον πολυτεμαχισμό της γης και στην κακοποίηση του περιβάλλοντος και δε μας κακοφαίνεται. Σύμφωνα με τη δημιουργημένη πλέον σ' όλους μας συνείδηση πριν από κάθε οικιστική, βιομηχανική και τουριστική ανάπτυξη, προέχει η εξασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος και - στην προκειμένη περίπτωση του χειμερινού τουρισμού - προέχει η προστασία του ορεινού περιβάλλοντος, γι' αυτό κάθε παράβαση του κανόνα αυτού θα πρέπει να θεωρείται "έγκλημα εκ προμελέτης".

Ο πολιτισμός του ανθρώπου εξαρτάται από την εξίσωση:
Ευημερία = Φυσικό Περιβάλλον + Οικονομική ανάπτυξη. Αν ένας από τους παράγοντες ελαττωθεί, τότε η εξίσωση μεταβάλλεται σε ανισό-

τητα, ανατρέπεται η ισορροπία και τότε η ευημερία είναι πλασματική.

Η εισαγωγή αυτή ήταν απαραίτητη για να έρθουμε στο κύριο θέμα μας, στην άσχημη εμπειρία της τελευταίας εικοσαετίας για το περιβάλλον των ακτών, από τη "διδαχή της ακρογιαλιάς". Στις ακτές η αναρχη και αλλοπρόσαλλη ανοικοδόμηση, ο πλυτεμαχισμός της γης, η έλλειψη χωροδομικής διάταξης, η ενσυνείδητη καταστροφή της αρχιτεκτονικής κληρονομίας των λαϊκών πρωτομαστόρων, δημιούργησαν πολλά "μνημεία κακογουστιάς", για τα οποία θα υποφέρουν οι μελλοντικές γενιές.

Το επιμύθιο είναι να προστατεύουμε με αποτελεσματικό σχεδιασμό, με πραγματικά ειδήμονες επιστήμονες το βουνό από την αισθητική καταστροφή, από τον αλόγιστο πολυτεμαχισμό της ορεινής γης που τολμούν οι επιδρομείς εμποροι της γης, από τους αιθαίρετα πολεοδομούντες χωρικούς, από την κακόγουστη ιδιωτική ανοικοδόμηση και από τις κακές εκτιμήσεις, τις αυθαιρεσίες και τους φτωχοπροδοτισμούς των δημοσίων κατασκευών. Ακόμη, θα πρέπει να διαφυλαχθεί ο ορεινός χαρακτήρας και να επιβληθούν αισθητικά ελληνικά και διεθνή πρότυπα για ορεινές κατασκευές.

Μια και μόνο λύση υπάρχει: Με τον εντοπισμό του ορεινού χειμερινού κέντρου, να δεσμευθούν μεγάλες εκτάσεις, όπου θα εφαρμοστεί σύγχρονη χωροταξία, με μεγάλη ζώνη ασφαλείας γύρω, ώστε να απομακρύνονται οι βέβηλοι.

Βέβαια στις εκσυγχρονισμένες χώρες με πνευματική υποδομή και σχεδιασμένη διάρθρωση, με τα "Ιδούματα Τουριστικών Ερευνών", επιλύονται γρήγορα τα δεκάδες προβλήματα που συνδέτουν το πρόβλημα του χειμερινού τουρισμού, όπως για τις κοινωνικές συνθήκες, τη γεωργική και κτηνοτροφική ανάπτυξη, το μικροκλίμα, την

ποιότητα του χιονιού, τον αθλητισμό, την ψυχαγωγία, την υποστήριξη που θα προσφέρουν τα αστικά κέντρα κ.τ.λ.

- Άλλες ενέργειες που πρέπει να γίνουν

Ο "λευκός χρυσός", το χιόνι, είναι δυνατό να γίνει κρηπίδα του εσωτερικού τουρισμού και της ψυχαγωγίας των νέων και γυναικών των μαζών. Ο μεγάλος προβληματισμός είναι αν η τουριστική ανάπτυξη είναι ποτέλεσμα μόνο αναβάθμισης των τουριστικών υπηρεσιών και όχι συνάρτηση της γεωργικής, κτηνοτροφικής, κοινωνικής κτλ. ανάπτυξης. Η ελληνική ορεινή οικονομία θα πρέπει να βάλει τη σφραγίδα της και να προηγηθεί από κάθε άλλη ανάπτυξη.

Πριν λίγες δεκάδες χρόνια ο ορεινός πληθυσμός δεν συνέβαλε στην ελληνική οικονομία και η κατανάλωσή του περιοριζόταν στο καλαμπόκι και σε λίγα άλλα προϊόντα. Λίγα ήταν τα αρχοντικά σπίτια σε σύγκριση με την αναπτυγμένη αρχιτεκτονική στα νησιά.

Το βουνό πρέπει να εποικισθεί από χορτάτους χωρικούς, με κόκκινα μάγουλα, ντυμένους καλά, με σπίτια άνετα, με σχολεία, ιατρικούς σταθμούς, κέντρα πολιτισμού κ.ά. και οι χωρικοί να βοήθουν απασχόληση και στη χειροτεχνία και στη βιοτεχνία ξύλου. Οι χωρικοί θα γίνουν οι οδηγοί του βουνού, οι "μονιτέρ".

Η δημιουργία μεγεθυνομένων αγροτικών οικισμών 2.000 - 5.000 κατοίκων θα δώσει ευκαιρίες απασχόλησης στον έλληνα χωρικό μέσα σε ατμόσφαιρα άνεσης και πολιτισμού.

Με την ανάπτυξη της ορεινής οικονομίας και με την ένταξη του τουρισμού σ' αυτήν, η γενική οικονομία συμπληρώνεται και συγκρατείται στην πορεία της και δεν παράγουμε μονομερώς σερβιτόρους. Οι μαθητές των χωριών που βρίσκονται γύρω από τα χειμερινά κέντρα, αν έχουν τα πόδια τους ζεστά με μπότες χιονιού, θα πηγαίνουν με σκι στο σχολείο και στα παιχνίδια τους. Τότε θα δημιουρ-

γήσουμε αθλητές, που θα στολίζουν με την παρουσία τους τις χιονισμένες πλαγιές.

Με μεθόδευση και ο αστικός πληθυσμός θα συνδεθεί με το βουνό χάρη στη ρυθμιζόμενη ανοικοδόμηση του εξοχικού σπιτιού στο βουνό, καθώς και με τις πυκνές εκδρομές των νέων, τα γουήκεντκά.

Η γεωγραφική έρευνα για την εξεύρεση κατάλληλων αλπικών περιοχών της Ελλάδας, που να έχουν τα ίδια ή ανάλογα φυσικά χαρακτηριστικά με τις παραδοσιακές περιοχές της Ευρώπης, θα θεμελιώσει σωστά το χειμερινό τουρισμό μας.

Συνεπώς πρέπει να προσδιοριστούν τα βασικά στοιχεία που είναι: αλπικό περιβάλλον, άφθονο χιόνι 4-5 μήνες, ποιότητα χιονιού, εδαφολογική διαμόρφωση, κλιματολογικές συνθήκες, ανανεωμένη οικονομία χωριών.

Νομίζουμε ότι ορεινές περιοχές που προσδιορίζουν και παρουσιάζουν αναλογίες με τις αλπικές περιοχές της Κ. Ευρώπης είναι η Ζήρεια κι ο Παρνασσός, το "ορεινό τρίγωνο" Ολύμπου - Βερμίου - Πισσοδερίου, καθώς και οι ορεινές περιοχές Πίνδου και Ροδόπης. Σ' αυτές λοιπόν τις ορεινές περιοχές πρέπει να δημιουργηθούν σύγχρονα χειμερινά κέντρα και να αξιοποιηθούν καλύτερα τα ήδη υπάρχοντα, έτσι ώστε να προσφέρουν εκτός από τις βασικές υπηρεσίες, όπως ski-lift, ορειβατικά - χιονοδρομικά καταφύγια, σχολή σκι, ενοικιάσεις ειδών σκι, πάρκινγκ, και άλλες υπηρεσίες όπως ξενοδοχεία, χώρους διασκέδασης καλά συντηρημένες πίστες, σύγχρονα χιονοδρομικά καταλύματα για τη διαμονή και σίτιση των επισκεπτών, ειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό, σύγχρονα μηχανήματα για τη συντήρηση του χιονιού, καθώς και καλούς επαρχιακούς δρόμους για την εύκολη πρόσβασή τους από τους επισκέπτες.

Όποια όμως προσπάθεια και να γίνει για έναν υγιή τουρισμό, θα πρέπει τα κεφάλαια να επενδυθούν συγκεντρωτικά, για να γίνει πρότυπη και σωστή εργασία μ' ένα δυναμικό διευθυντήριο. Αλλιώς θα ματαιοπονούμε. Παράδειγμα, δίπλα μας στα Βαλκάνια, η Ποϊάνα Μπρασώφ Ρουμανίας με 2.300 κλίνες και πλήρη αθλητική υποδομή, δίπλα στην πόλη Μπρασώφ που έχει 200.000 κατοίκους.

Χρειάζονται λοιπόν ειδικοί, σωστοί ειδικοί και κυρίως "δέσμευση της γης" υπέρ του συνόλου και επαναχορήγησή της στα άτομα με εξειδικευμένα πλαίσια ανοικοδόμησης. Έτσι θα αποφευχθεί η ερήμωση του χωριού και θα αρχίσει η επιστροφή στο βουνό όλων μας.

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θαλάσσιος τουρισμός αναφέρεται σε διάφορα μεγέθη ξένου και ντόπιου πληθυσμού που χρησιμοποιεί τη θάλασσα για δραστηριότητες αναψυχής ή για μετακίνηση για λόγους αναψυχής κ.λ.π. Ο θαλάσσιος τουρισμός δεν συνδέεται αποκλειστικά με τουρίστες υψηλών εισοδημάτων (θαλαμηγοί και μαρίνες), αλλά με ένα ευρύτατο πλέγμα δραστηριοτήτων στο θαλάσσιο - παράκτιο χώρο. Εξετάζονται στο βαθμό που επιτρέπει η υπάρχουσα πληροφόρηση:

- δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής αθλητισμού στο θαλάσσιο - παράκτιο χώρο όπως κολύμβηση, ιστιοπλοΐα, κωπηλασία, ερασιτεχνική αλιεία, θαλάσσιο σκι, windsurfing κ.λ.π.
- κρουαζιέρες με συνηθισμένα κρουαζιερόπλια στον ελλαδικό χώρο,
- yachting - θαλασσινές διακοπές - μικρές κρουαζιέρες και εκδρομές με ιδιόκτητα αυτοεξυπηρετούμενα σκάφη ή με ενοικιαζόμενα από μικρές ομάδες τουριστών. Χρησιμοποιούνται σύγχρονοι τύποι θαλαμηγών ή παραδοσιακά σκάφη όπως τρεχαντήρια, σκούνες κ.λ.π.

Παρά την έντονη παρουσία της θάλασσας οι σχετικές μ' αυτή δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και αθλητισμού φαίνεται ότι είναι μέχρι σήμερα περιορισμένες από την άποψη αριθμού συμμετοχής του πληθυσμού της χώρας και ποικιλίας δραστηριοτήτων. Εξ' άλλου, παρά τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η χώρα στη μέσγεια από την άποψη ποσότητας και ποιότητας σχετικών πόρων, υπάρχουν σημαντικά προβλήματα που αναφέρονται:

- στην κατάσταση του τεχνολογικού εξοπλισμού, την ανοργάνωτη και ελλιπή τεχνική υποδομή (π.χ. μαρίνες θαλαμηγών σκαφών), τον κατακεοματισμό της παραγωγής (π.χ. σκάφη αναψυχής),
- στον τρόπο οργάνωσης - διάθεσης, marketing του προϊόντος και

- στο νομοθετικό-διοικητικό πλαίσιο που διέπει την ανάπτυξη του με συνέπεια τη διαφυγή σηματικών πόρων (συναλλάγματος),
- στη γεωγραφική-χωρική συγκέντρωση των σχετικών δραστηριοτήτων (πρωτεύουσα - Αττική).

Το πλαίσιο διαμόρφωσης - ένταξης έργων και προγραμμάτων για τον θαλάσσιο τουρισμό.

α) Διμενικές εγκαταστάσεις υποδομής τουριστικών πλοίων και σκαφών αναψυχής - Μαρίνες

Μελέτη ολόκληρου του συστήματος στον ελλαδικό χώρο και διαμόρφωση προγραμμάτων κατασκευής ή επέκτασης και εκμετάλλευσης - διαχείρισης των μαρινών της χώρας: δημιουργία φορέα-φορέων μελέτης-σχεδιασμού και κατασκευής μαρινών, ρύθμιση τρόπων εκμετάλλευσης και διαχειριστικού ελέγχου θεμάτων δανειοδότησης για νέες κατασκευές ή επεκτάσεις. Βασικό κατευθυντήριο πλαίσιο εδώ είναι ο προσδιορισμός προγραμματικών στόχων και λειτουργικού ρόλου των μαρινών:

- Σαν κέντρων ιστιοπλοΐας και ναυταθλητισμού γενικά σε άμεση διασύνδεση με τοπικούς ομίλους και σωματεία, ή
- Σαν κλειστών ζωνών τράνσιτο ή "υψηλού yachting πολυτελείας" για εξυπηρέτηση, κυρίως, ξένων τουριστών όπου κυριαρχούν καταστήματα ανεφοδιασμού θαλαμηγών και καταστήματα πολυτελείας.

Στη χωροθέτηση και περιφερειακή κατασκευή έργων και προγραμμάτων πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη ο κορεσμός των ακτών της Αττικής.

β) Δίκτυο ειδικών σταθμών - ομίλων για διάφορα αθλήματα υγρού θαλάσσιου στίβου

- Διαμόρφωση (Υπουργείο Νέας Γενιάς - Αθλητισμού) προγράμματος κατασκευής και εξοπλισμού αθλητικών χώρων που περιλαμβάνουν ανοιχτά ή κλειστά κολυμβητήρια, κωπηλατήρια και κωπηλατικούς στίβους, ειδικούς σταθμούς προπόνησης για θαλάσσιο σκι, windsurfing κ.λ.π.

γ) Ναυπηγοεπισκευαστικές μονάδες σκαφών αναψυχής και τεχνικός εξοπλισμός για ανυταθλητικές δραστηριότητες

Η ανάπτυξη του ειδικού αυτού κλάδου εντάσσεται ασφαλώς στα πλαίσια στόχων και μέτρων πολιτικής του ολοκληρωμένου συμπλέγματος ναυπηγοεπισκευαστική βιομηχανία. Παράλληλα, όμως, η ανάπτυξη του κλάδου αυτού θα επηρεάσει και θα επηρεαστεί από την παράλληλη ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού και των δραστηριοτήτων του θαλάσσιου αθλητισμού.

Προσδιοριστικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση συγκεκριμένου προγράμματος έργων στον κλάδο είναι:

- Οι βασικές επιλογές που γίνονται ως προς τη διαφοροποίηση ή εξειδίκευση της παραγωγής σε ό,τι αφορά τις διάφορες κατηγορίες σκαφών αναψυχής.

α) ιστιοφόρα κρουαζιέρας, αγωνιστικά ιστιοφόρα,

β) μηχανοκίνητα και ταχύπλοα σκάφη,

γ) μικρά σκάφη παράκτιας αναψυχής, κανώ, dinghies, Windsurfs, κ.λ.π.

Οι επιλογές αυτές διαμορφώνονται κάτω από λεπτομερή διερεύνηση της διεθνούς και εσωτερικής αγοράς, καθώς και της ζήτησης του δημόσιου τομέα (Αθλητισμός) καθώς και τα ειδικά μέσα πολιτικής (κίνητρα, νομοθετικές ρυθμίσεις) για την ανάπτυξη του κλά-

δου.

δ) Εκπαίδευση, έρευνα και αναπτυξη

Στα πλαίσια των μέτρων για την ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της παραγωγής και την αύξηση της παραγωγικότητας των ^{ναυπηγο-} ανυπηγο-επισκευαστικών επιχειρήσεων σκαφών αναψυχής (βελτίωση τεχνικής και οργανωτικής υποδομής, εισαγωγή νέων μεθόδων παραγωγής κ.λ.π.) διαμορφώνεται και προωθείται πρόγραμμα επιμόρφωσης και εξειδίκευσης εργατοτεχνικού προσωπικού (ναυπηγοί, σχεδιαστές, τεχνίτες), καθώς και πρόγραμμα έρευνας για τη δημιουργία πρότυπων - μοντέλων ανταγωνιστικών διεθνών και ανταποκρινομένων, επιπλέον, στις ανάγκες της εσωτερικής αγοράς και αθλητισμού. Ειδικότερα προβλέπεται η ενίσχυση σχετικής έρευνας στα Α.Ε.Ι. π.χ. Ε.Μ.Π. η συνεργασία με Έλληνες ή ξένους σχεδιαστές, καθώς και η δημιουργία σχολών μαθητείας για ειδικευμένους τεχνίτες πλαστικών - πολυεστερικών εφαρμογών και επιμόρφωση στελεχών με επισκέψεις - φοίτηση στο εξωτερικό.

Ίδρυση σχολών ανυταθλητισμού (κολύμβηση, ιστιοπλοΐα, κωπηλασία, θαλάσσιο σκι, windsurfing, κ.λ.π.) στα πλαίσια του προγράμματος του Υπουργείου Νέας Γενιάς και της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού και με συμμετοχή αρμόδιων φορέων (ομοσπονδιών και ομίλων, Σχολής Ναυτικών Δοκίμων, Ακαδημιών Σωματικής Αγωγής κλπ).

ε) Δίκτυο υπηρεσιών οργάνωσης - διοίκησης του κλάδου

Αναδιοργάνωση - βελτίωση ολόκληρου του συστήματος υπηρεσιών και γραφείων ενοικίασης θαλαμηγών σκαφών ή άλλων σκαφών θαλάσσιας αναψυχής, εταιρειών ενοικίασης - ναύλωσης σκαφών κυρίως επιστιοφόρων, για μικρές κρουαζιέρες - εκδρομές (π.χ. Flotillas).
Μια τέτοια οργάνωση θα βασίζεται στην περιφερειακή διάδοξη της υποδομής, στη δομή των επιχειρησιακών φορέων (ιδιωτικού ή συλλ-

λογικοί, συνεταιριστικοί, δημοτικές, επιχειρήσεις ή στα πρότυπα ναυτιλιακών εταιρειών λαϊκής βάσης) και στα σχήματα διαχείρισης και ελέγχου.

Δέσμη ρυθμίσεων διοικητικών και νομοθετικών που αναφέρονται -

- α) σε όρους - κανονισμούς δημιουργίας, εγκατάστασης και λειτουργίας επιχειρήσεων και γραφείων ναύλωσης τουριστικών σκαφών,
- β) σε κανονισμούς ναυσιπλοΐας σκαφών αναψυχής (και ελέγχου τους από πλευράς ασφάλειας) και οργάνωσης παράκτιων σταθμών παρακολούθησης της υποδομής και διακίνησης θαλαμηγών σκαφών (ώστε να μειωθεί η ανεξέλεγκτη διακίνηση και παραμονή τους σε ανοργατες θέσεις),
- γ) σε κανονισμούς καθαριότητας χερσαίου και θαλάσσιου χώρου των μαρινών.

Οργάνωση δικτύου προβολής του θαλάσσιου τουρισμού και ναυταθλητισμού: δημιουργία μόνιμων και κινητών εκθέσεων των προϊόντων του κλάδου "σκάφη αναψυχής" για την προώθηση των πωλήσεων και τη διασημιστική προβολή της θαλάσσιας αναψυχής και αθλητικών δραστηριοτήτων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης με ειδικά φιλμ (documentary) και εκθέσεις από τα γραφεία του ΕΟΤ εξωτερικού.

στ) Πολιτιστική - καλλιτεχνική υποδομή και υπηρεσίες γύρω από τη ναυτική παράδοση, τη θαλασσινή ζωή, το ναυταθλητισμό, το θαλάσσιο περιβάλλον.

Δίκτυο βιβλιοθηκών, αρχείων, συλλόγων - μουσείων για τη συγκέντρωση σχετικού υλικού πάνω στη ναυσιπλοΐα, ανυπηγική τέχνη, ιστορία του ελληνικού πλοίου· για τη διάσωση-συντήρηση δειγμάτων, εξαστημάτων πλοίων, πλοιαρίων, συλλόγων από ομοιώματα, μακέτες κ.λ.π. φορείς: υπουργείο ναυτιλίας, ελληνικό Ινστιτούτο Προστασίας Ναυτικής Παράδοσης, τοπικοί φορείς κ.λ.π.).

Διοργάνωση προγράμματος εορταστικών εκδηλώσεων και ναυταθλητικών αγώνων, καθώς και προγράμματος λαϊκής επιμόρφωσης - περιβαλλοντικής παιδείας για το θαλάσσιο περιβάλλον.

Ζώνες προστασίας θαλάσσιου - ενάλιου πλούτου υποβρυχίου αλιείας, οικοσυστήματα και πάρκα θαλάσσια, εκβολών ποταμών (π.χ. Έβρου, Στρυμόνα, Αλιάκμονα). Εκτός από τη βασική λειτουργία που εξυπηρετεί (προστασία) η οργάνωση των παραπάνω χώρων, επιδιώνεται η προσέλκυση τουριστικών που ασχολούνται επιστημονικά - επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά με την υποβρύχια αλιεία, υποβρύχια αρχαιολογία, βοτανική, φωτογραφία κ.λ.π.

ΠΟΤΑΜΙΟΣ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ως συμβουλή στην ανάπτυξη του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού τουρισμού προτείνουμε την ανάπτυξη του ποταμιού και λιμναίου τουρισμού, μορφών διαδεδομένων στην Ευρώπη και μέχρι τώρα, αγνωστων στη χώρα μας, με την πεποίθηση ότι θα έχει απήχηση στους αρμόδιους φορείς, δηλαδή στον Ε.Ο.Τ., στον ΟΣΕ, στην Ομοσπονδία Εκδρομικών Σωματείων, στα ναυταθλητικά σωματεία και κυρίως στις νομαρχιακές περιφέρειες, που διαθέτουν τόσο φυσικούς λιμναίους και ποτάμιους πόρους.

Ο όρος ποτάμιος και λιμναίος τουρισμός καλύπτει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που διεξάγονται στις ποτάμιες και λιμναίες περιοχές μιας χώρας.

Ο αθλητισμός και γενικότερα τα σπορ, πρέπει να είναι "πλουραλιστικά", δηλαδή ο πληθυσμός να επιδίδεται σε πολλαπλές και κάθε είδους ασκήσεις και από την πολλαπλή επίδοση θα διαφανεί η εξέχουσα, η κορυφαία απόδοση, οπότε θα ακολουθήσει και η εξειδίκευση.

Από τη Στατιστική Επετηρίδα πληροφορούμαστε ότι το 60% του πληθυσμού είναι αγρότες. Ο πληθυσμός αυτός δεν ασκείται, η πολιτεία δεν τον έθεσε στις "ευκαιριακές" διαδικασίες της αθλητικής άσκησης, ώστε να μπορεί κανείς να βαθμολογήσει την εαυτό του στην επίδοση και οι κληρονομοί ταλέντων να εντοπίσουν τους διακρινόμενους. Με την έλλειψη αθλητικής άσκησης του αγροτικού πληθυσμού δεν είναι δυνατό να αναμένουμε αθλητική άνθιση.

Ναυτικός τουρισμός στα ποτάμια και λίμνες της Ελλάδας

θα διαπραγματευτούμε ένα θέμα που σχεδόν δεν απασχόλησε τους

αθλητικούς φορείς της πολιτείας και τα σωματεία σχετικά με το ναυτικό τουρισμό στο εσωτερικό της χώρας.

Τούτο οφείλεται στο ότι δεν έχουμε πλωτούς ποταμούς και δευτερεύοντα τεχνητά κανάλια και στο ότι, γενικότερα, οι νέοι μας δεν ενασχολήθηκαν με πάθος με το είδος αυτό του αθλητισμού και δεν δημιουργήθηκαν αντίστοιχα σύλλογοι για την ανάπτυξη του.

Υπάρχουν ορισμένοι σύλλογοι σε ορισμένες παραλίμνιες περιοχές που αναπτύσσουν τις λεμβοδρομίες ή υπάρχουν ερασιτέχνες αλιείς, χωρίς άλλο τίποτε το ιδιαίτερο.

Η αναφορά μας σε ξένα πρότυπα θα δώσει με μέτρο σύγκρισης για αντίστοιχη οργάνωσή μας, με δημιουργία υποδειγματικών εγκαταστάσεων και την έναρξη της νέας προσπάθειας στον ποτάμιο και λιμναίο αθλητισμό, ο οποίος περιλαμβάνεται και στα ολυμπιακά προγράμματα.

Ναυτικός τουρισμός στα ποτάμια και λίμνες της Ευρώπης

Η εμπορική συγκοινωνία στα ποτάμια αναφέρεται ακόμη στο μεσαίωνα σαν σημαντικό μέσο επικοινωνίας, δεδομένου ότι οι χερσαίες συγκοινωνίες αναπτύχθηκαν σημαντικά μετά το 18ο αιώνα. Το κόστος μεταφοράς με τα ποτάμια είναι στις μέρες μας σημαντικά κατώτερο των χερσαίων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η διευθέτηση της ναυτικής οδού Βορρά-Νότου από το Ρότερνταμ στη Μασσαλία διαμέσου των ποταμών Ρήνου, Μοζέλα, Σαόν (κανάλι), που επιτόπηε τη διακίνηση πλοίων 3.000 τόνων και συνδέει τα γερμανικά σιδηροδρομικά κέντρα με τα γαλλικά συγκροτήματα "Φος" και τη λεκάνη της Μεσογείου. Σε λίγο καιρό θα διασυνδεθεί η βόρεια θάλασσα με τη Μαύρη θάλασσα διαμέσου του Δούναβη.

Ήδη στην Αγγλία υπάρχουν για ποτάμιο τουρισμό 40.000 πλοιά-

ρια για 3.500 χλμ. διαδρομή σε ποτάμια και κανάλια και στη Σκανδιναβία αναλογούν για κάθε πλοίο 18 άτομα, συμπεριλαμβανομένου και του θαλάσσιου τουρισμού.

Στη Γαλλία υπάρχουν είκοσι δύο εταιρείες που νοικιάζουν ποιάρια κατοικήσιμα (bateaux habitables) 6-8 ατόμων και 8.000 πλοία πραγματοποιούν ποτάμιες κρουαζιέρες, όπως συνδέσεις Ατλαντικού - Μεσογείου και Μάγχης - Βόρειας θάλασσας - Μεσογείου.

Η ναυσιπλοΐα εσωτερικού για αναψυχή σας προσφέρει το πλεονέκτημα της δεύτερης κατοικίας, με την ικανοποίηση να ανακαλύψετε την φύση όπου δεν εισβάλλουν τα πλήθη και να ζήσετε μόνος στον πρωινό ήλιο, στα δάση με τα πουλιά, με τα λουλούδια και τα χρώματα, να ψαρέψετε και να ζήσετε χωρίς τους θορύβους του πολιτισμού, μακριά από τους πολυβόρυστους δρόμους. Αυτά προσφέρει ο δρόμος του νερού.

Η Γαλλία διαθέτει 9.000 χλμ. δρόμων νερού και προσφέρει πλήθος από ωαία έντυπα με οδηγίες για τον ποταμιο τουρισμό της. Τακτικά αναλαμβάνονται επιχειρήσεις για "ποτάμια καθαρά" και τις εμπιστεύονται στις οργανώσεις των νέων.

Περιπέτειες με καγιάκ

Δεν θα αναφερθούμε στις κρουαζιέρες των πλωτών ποταμών με μεγάλα πλοία, όπως στο Δούναβη, Ρήνο κ.τ.λ. που είναι αδύνατο να γίνει στη χώρα μας, λόγω έλλειψης τέτοιων ποταμών, αλλά στην οικογενειακή ανυσιπλοΐα αναψυχής και στην ατομική χαρά που δίνει η πλεύση ενός ποταμιού με καγιάκ.

Νέοι δρόμοι ανοίγονται με την λεμβοδρομηση για ένα ή το πολύ για δύο άτομα. Ανακαλύψετε τη φύση από άλλη οπτική γωνία, που σπάνια την βλέπουν άλλοι.

Αφήνεστε στο ρυθμό το δικό σας, σας μεταφέρει το ρεύμα του ποταμού, αν θέλετε επιταχύνετε την κίνηση με την δύναμη των μυών σας και βέβαια δεν επανέρχεστε στο σημείο εκκίνησης, γιατί είναι ο "ποταμός χωρίς επιστροφή". Είναι ένα σπορ στο οποίο μπορείτε να πάρετε και τα παιδιά σας. Η διαδρομή με το καγιάκ είναι διασκεδαστική, γιατί σταματάτε όπου και όταν θέλετε και βλέπετε μια άλλη φύση μέσα σε δάση, λειμώνες, χωριά· περνάτε κοντά από αγελάδες και κατσίκια που πίνουν νερό ή στις ρίζες βράχων, σε χαράδρες, ώσπου να επινάσετε για ένα θαυμάσιο πικ-νικ.

Πολλές διαδρομές παρουσιάζουν μικρές πτώσεις υδάτων, παρασύρεστε μαζί με το καγιάκ, καταβρέχεστε, για να συνεχίσετε πιο ευχάριστα, αρκεί να φοράτε το σωσίβιό σας.

Τα καγιάκ είναι μικρά πλοίαρια που έχουν βάρος γύρω στα 10 κιλά, είναι φτιαγμένα από φαΐμπεργκλάς και αντέχουν στις κακουχίες.

Χαρακτηριστικά, ακόμη, αναφερόμαστε στους τολμηρούς ποταμοπλόους της οικογένειας Κέννεντυ, με επικεφαλής τον Τεντ, που με τα παιδιά τους μαζί παραδίνονται στον επικίνδυνο για τις παγίδες διάπλου του ποταμιού Κολοράντο με λαστιχένια βάρκα.

Διεπλευσαν πολλές φορές το δυσκολότερο τμήμα του ποταμού, που το αποφεύγουν ακόμη και οι βετεράνοι αθλητές - ποταμοπλόοι, απολαμβάνοντας τη συναρπαστικότητα του τολμήματός τους.

Οργάνωση διαδρομών στην Ελλάδα

Στην Ευρώπη τίποτε δεν είναι τυχαίο. Όλα μπαίνουν σε κάποιο πρόγραμμα και τα προγράμματα τα σχεδιάζουν π.χ. οι οργανισμοί σιδηροδρόμων.

Στο Βέλγιο στον ποταμό Lesse υπάρχει μια οργανωμένη πλατφόρμα

διαδρομή 4.30' ωρών. Φτάνετε με το αυτοκίνητό σας στο μεγάλο πάρκινγκ της αφετηρίας διαδρομής με το καγιάκ, το οποίο νοικιάζετε. Αφού κάνετε την προβλεπόμενη διαδρομή, στο τέρμα της παίρνετε το τρένο, το οποίο σας επιστρέφει στην αφετηρία.

Υπάρχουν δεκάδες σχεδιασμένες διαδρομές με όλες τις ευκολίες.

Τέτοιες ωραίες διαδρομές θα ήταν δυνατό να οργανωθούν π.χ. στα Τέμπη για συνδυασμό καγιάκ, αυτοκινήτου, τρένου, αρκεί κάποια νομαρχία με τις τοπικές επιτροπές τουρισμού και τοσυ αθλητικούς συλλόγους να κάνει αρχή.

Είναι δυνατό να αρχίσει νέα μορφή αθλητισμού, νέα μορφή τουρισμού στην Ελλάδα, και τότε, τα κατοικήσιμα πλοιάρια θα αρχίσουν να διασχίζουν τα ποτάμια και τις λίμνες μας.

Ελπίζουμε ότι ήρθε ο καιρός, αλλά χρειάζεται σχεδιασμός.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ - ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Υποστηρίζεται ότι τα άτομα τα οποία μετέχουν στην κατηγορία αυτή τουρισμού έχουν ως βασικό κίνητρο την αποκατάσταση της υγείας τους, τη θεραπεία και ανάρρωση από διάφορες ασθένειες.

Προς το τέλος του 18ου αιώνα, την εποχή του προτουρισμού, αναπτύσσεται στη Γαλλία ο ιαματικός τουρισμός (thermalisme). Στο δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, στην εποχή του ρομαντισμού οι Γάλλοι, αλλά και κατά κυριο λόγο οι ευγενείς από την Αγγλία δείχνουν ενδιαφέρον για τις ιαματικές πηγές. Στην ιστορία του τουρισμού στο τέλος του 17ου αιώνα αναφέρεται η γένεση του πρώτου ιαματικού σταθμού: είναι η βρετανική πόλη Bath, κοντά στο Bristol. Σιγά σιγά όλες οι λουτροπόλεις δημιούργησαν μια σταθερή παράδοση: Το κτίριο των ιαματικών πηγών να είναι νεοκλασικού ρυθμού μέσα σε τεράστιο πάρκο, με καζίνο και περίπτερο μουσικής και να επαναλαμβάνονται οι ίδιοι τύποι ψυχαγωγίας και διασκέδασης.

Λίγο αργότερα έχουμε την ανάπτυξη και εξέλιξη στον ευρωπαϊκό χώρο (Γαλλία, Ελβετία, Γερμανία, Αγγλία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία) αυτών των κέντρων υδροθεραπείας και παραθερισμού τα λεγόμενα "spas". Η ανάπτυξη αυτή αποδίδεται συγχρόνως και στη μόδα που επικρατεί κάθε φορά, καθώς και στα κίνητρα κοινωνικής διάκρισης - προβολής. Τόσο η εξέλιξη της μόδας, όσο και της γεωγραφικής κινητικότητας του πληθυσμού των διαφόρων κοινωνικών στρωμάτων συνδυάζεται με τη γεωγραφική κατανομή των τουριστικών κέντρων αυτής της κατηγορίας, τη μετατόπιση διαχρονικά στο χώρο του κέντρου ή κέντρων ενδιαφέροντος, την ενοποίηση και ανάπτυξη νέων,

την παρακμή παλιών.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής αναφέρονται αφ' ενός στην σύνθεση της πελατείας (περιλαμβάνει σχεδόν αποκλειστικά άτομα μεσαίας και ανώτερης ηλικίας), αφ' ετέρου στον τόπο των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Η ζήτηση για ιαματικό τουρισμό όπως φαίνεται από τα στοιχεία κίνησης ιαματικών πηγών της χώρας δεν παρουσιάζει σημαντική αύξηση την περίοδο 1964-1989.

Όπως συμπεραίνεται πρόκειται κυρίως για ζήτηση για ιαματικό τουρισμό όπως φαίνεται από τα στοιχεία κίνησης ιαματικών πηγών της χώρας δεν παρουσιάζει σημαντική αύξηση την περίοδο 1964-1989.

Όπως συμπεραίνεται πρόκειται κυρίως για ζήτηση εσωτερικού τουρισμού παρά το ότι στα στατιστικά στοιχεία δε διαφοροποιούνται η συμμετοχή αλλοδαπών από αυτή των ντόπιων. Αυτό συνάγεται από παρατηρήσεις σε ξενοδοχειακές διανυκτερεύσεις των λουτροπόλεων όπου κυριαρχούν αυτές των Ελλήνων, εκτός από ορισμένες λουτροπόλεις (π.χ. Λουτροάκι), όπου όμως οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών μπορεί να μην είχαν σαν κίνητρο τη λουτροθεραπεία.

Η ζήτηση για ιαματισμό τουρισμό διεθνώς και οι προοπτικές στη Δυτικο-Ευρωπαϊκή αγορά είναι δύσκολο να προσδιορισθούν. Σχετικά παρατηρείται ότι και σε χώρες με τη σημαντικότερη ανάπτυξη του κλάδου αυτού (Γαλλία, Δ. Γερμανία) η ζήτηση ιαματικού τουρισμού αφορά κυρίως την εσωτερική αγορά. Με βάση τις στατιστικές των δύο χωρών της δεκαετίας του '70 διαπιστώνεται:

- στη Γαλλία η αλλοδαπή ζήτηση για ιαματικό τουρισμό (Thermalisme) είναι της τάξης του 4-5% στο σύνολο μιας αγοράς 400-500 χιλ. ατόμων (touristes), τα μέσα της δεκαετίας του '70.

- στη Γερμανία, την ίδια περίοδο, η αλλοδαπή ζήτηση είναι της τάξης του 7-8% στο σύνολο μια σαφώς μεγαλύτερης αγοράς 600-700 χιλ. ατόμων (Heilbader Statistik).

Η ανάπτυξη των ιαματικών πηγών της χώρας θα στηριχθεί τουλάχιστον βραχυχρόνια στην εσωτερική αγορά (κοινωνική πολιτική). Μόνο μακροχρόνια θα είναι, ενδεχομένως, δυνατή η προσέλκυση σημαντικού αριθμού αλλοδαπών τουριστών και τούτο εφ' όσον:

- έχουν αναπτυχθεί κατάλληλη βασική υποδομή και υπηρεσίες που σήμερα βρίσκονται σε χαμηλότατο επίπεδο,
- οι ειδικές αυτές υπηρεσίες ιαματικού τουρισμού (Hydrotherapy and Medicinal Facilities) συνδυαστούν με παράλληλη ανάπτυξη και προσφορά συμπληρωματικών ή άλλων ειδικών υπηρεσιών (αναψυχής, ψυχαγωγίας πολιτιστικών εκδηλώσεων κ.λ.π.) που θα διαφοροποιούν το προσφερόμενο προϊόν από το αντίστοιχο που διατίθεται στον αλλοδαπό τουρίστα στην ίδια του τη χώρα.

Αξίζει ιδιαίτερα να παρατηρηθεί ότι η οικονομική διάσταση στην ανάπτυξη των περιοχών ιαματικών πηγών θα εξαρτηθεί από: α) κανονισμούς και ρυθμίσεις μεταξύ αρμόδιων δημόσιων φορέων και διαφόρων οργανισμών και Ταμείων Υγείας και Ασφάλισης του εσωτερικού και εξωτερικού - εφ' όσον οι οργανισμοί αυτοί αναλαμβάνουν τις σχετικές δαπάνες για τους ασφαλισμένους τους, β) την ελλειψτικότητα (όσον αφορά ποιότητα και συναγωνιστικότητα τιμών) των συμπληρωματικών αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται, εφ' όσον τα κύρια οφέλη στους τόπους ιαματικών λουτρών θα προέλθουν, όχι από τις δαπάνες για θεραπευτική αγωγή, αλλά από δαπάνες σε καταλύματα ύπνου, εστιατόρια, καταστήματα, καζιόνα, νυχτερινά κέντρα κλπ., γ) τον τρόπο οργάνωσης, διάθεσης και διαχείρισης της παραγωγής

που αναφέρεται ειδικότερα στα εξής:

- πηγές χρηματοδότησης
- σχήματα διαχείρισης - διοίκησης
- πολιτική Marketing και σχέδια πώλησης των διαφόρων "ιαματικών πακέτων" στην αγορά.
- χωροταξική - πολεοδομική - αρχιτεκτονική διάρθρωση υδροθεραπευτηρίων σε συνάρτηση με τους φυσικούς ιαματικούς πόρους και τις τοπικές περιβαλλοντικές συνθήκες.

Πέρα από την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού αυτού καθ' εαυτού (με τη δημιουργία σειράς εγκαταστάσεων ιαματικών λουτρών και κέντρων θαλασσοθεραπείας) κρίνεται σκόπιμη και η ανάπτυξη συναφών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με την υγεία - ουσιοθεραπεία - αθλητισμό. Ειδικότερα σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και συγκορτήματα που λειτουργούν, στον εξωαστικό κυρίως χώρο, εποχικά, μια αύξηση της ζήτησης (διανυκτερεύσεων) και συνακόλουθα της χαμηλής σήμερα πληρότητας μπορεί να επιτευχθεί με τη δημιουργία πρόσθετης και συμπληρωματικής υποδομής και υπηρεσιών τέτοιου τύπου: κλειστές δεξαμενές (πισίνες) με θερμαινόμενο θαλάσσιο νερό, εγκαταστάσεις για γυμναστική, σάουνες, αθλητικοί χώροι και εγκαταστάσεις για τέννις, ιππασία, ποδηλασία κ.λ.π.

Το πλαίσιο διαμόρφωσης - ένταξης έργων και προγραμμάτων για τον ιαματικό τουρισμό.

α) Υδροθεραπευτικά κέντρα - εγκαταστάσεις ιαματικών λουτρών

- Πρόγραμμα ανακαίνισης - βελτίωσης και δημιουργίας νέων εγκαταστάσεων (κτιριακών και τεχνολογικού εξοπλισμού) υδροθεραπείας στις ιαματικές πηγές της χώρας· επί μέρους προγράμματα έργων με

βάση: α) τη δυναμικότητα (επισκεπτες - λουόμενοι ετησίως) και β) τις θεραπευτικές ιδιότητες - ενδείξεις κάθε λουτροτόπου - ιαματικής πηγής.

- Πρόγραμμα δημιουργίας κέντρων θαλασσοθεραπείας με επιλεγόμενες περιοχές της χώρας σε συνάρτηση είτε με τα πιο πάνω υδροθεραπευτήρια, είτε με παραθαλάσσια τουριστικά συγκροτήματα. Η θαλασσοθεραπεία αποτελεί μια νέα μέθοδο θεραπευτικής αγωγής (με θαλαμινόμενο θαλάσσιο νερό και φυτά - Algae) για άτομα που υποφέρουν από στοες, ρευματοτισμούς και παχυσαρκία. Στην προκειμένη περίπτωση εξετάζεται η εμπειρία της Γαλλίας, όπου έχει αναπτυχθεί μια μεγάλη σειρά από τέτοια κέντρα.

- Πρόγραμμα έργων στις εγκαταστάσεις παραγωγής-εμπορίας πόσιμων μεταλλικών νερών.

β) Εκπαίδευση, έρευνα και ανάπτυξη

- Ολοκληρωμένες έρευνες χημικής, ιατρικής-υγειονομολογικής φύσης για τον προσδιορισμό ολοκληρου του φάσματος των φυσικών-θεραπευτικών ιδιοτήτων των μεταλλικών υδάτων σε όλες τις ιαματικές πηγές της χώρας.

- Έρευνες γεωλογικής, μηχανικής-κατασκευαστικής φύσης σχετικές με τον όγκο παροχής, τους τρόπους ανόρυξης διασκέυσης-μεταφοράς υδάτων, τις ιδιαίτερες κατασκευαστικές ανάγκες, τον μηχανολογικό εξοπλισμό και τα οικοδομικά υλικά που απαιτούνται σε τέτοιου είδους εγκαταστάσεις.

- Πρόγραμμα εκπαίδευσης - επιμόρφωσης - εξειδίκευσης του προσωπικού των υδροθεραπευτηρίων βασισμένο σε ειδικά προγράμματα αναγκών κάθε λουτροθεραπευτικού κέντρου.

γ) Δίκτυο υπηρεσιών οργάνωσης - λειτουργίας του κλάδου

- Σχήματα και φορείς ιδιοκτησίας και διαχείρισης ιαματικών

λουτρών (απευθείας διαχείριση από δημοτικές επιχειρήσεις ή ενοικιάσεις σε εταιρείες για εκμετάλλευση) και οργάνωση συναφών υπηρεσιών.

- Πρόγραμμα χρηματοδότησης - δανειοδότησης για την δημιουργία κέντρων λουτροθεραπείας, προμήθεια κατάλληλου εξοπλισμού κλπ.

- Ειδικές υπηρεσίες θεραπευτικής - ιατρικής αγωγής, τεχνικές υπηρεσίες κτιριακού και τεχνολογικού εξοπλισμού.

ΑΓΡΟΤΟΝΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΥΠΑΙΘΡΙΑΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ

ΣΤΟΝ ΕΞΩΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Ο τουρισμός όπως εκδηλώνεται στον αγροτικό χώρο καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων που είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ποσοτικά και ποιοτικά. Έχουμε να κάνουμε με μια ποικίλη προσφορά, ζήτηση, και κατανάλωση πόρων οι οποίοι αποτελούν μέρος της αγροτικής, παραγωγικής και κοινωνικής δομής και τμήμα του αγροτικού τοπίου (Landschaft) και περιβάλλοντος, Επίσης, στον ίδιο χώρο ενυπάρχουν, εμφυτευμένες και συχνά ασύνδετες μ' αυτόν, μορφές τουριστικής δραστηριότητας και προσφοράς (υποδομή και υπηρεσίες) αστικού χαρακτήρα. Στην προκειμένη περίπτωση θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί η προσφορά σε δύο κατηγορίες όπως προτείνει ο Clawson: α) προσφορά προσανατολισμένη στους πόρους (Resource Oriented Supply), δηλαδή προσφορά εξαρτημένη ή βασισμένη στη γεωγραφική κατανομή και ιδιότητες των πόρων, και β) προσφορά προσανατολισμένη περισσότερο στην χρήση - καταναλωτή (User Oriented Supply) με την έννοια ότι η σχετική υποδομή δημιουργείται και κατανέμεται στο χώρο σε άμεση συνάφηση με τη ζήτηση και τις ανάγκες του χρήστη όπως αυτές διαμορφώνονται στα πλαίσια λειτουργίας του αστικοβιομηχανικού χώρου.

Πολλές τουριστικές δραστηριότητες με τον τρόπο που αναπτύσσονται σήμερα στον αγροτικό χώρο θεωρείται ότι ενισχύουν τη διαδικασία αστικοποίησης της υπαίθρου, συμβάλλουν στην αποδιάρθρωση της φυσικής, παραγωγικής και κοινωνικής δομής του αγροτικού χώρου και ακόμα, στην αλλοίωση του ίδιου του αγροτικού τοπίου, που χάνει τις ιδιότητες εκείνες που το καθιστούν ελκυστικό για τουρισμό. Οι αιτηγόμενες τουριστικών δραστηριοτήτων που προτείν-

νονται (αγροτουρισμός) θεωρείται ότι συναρθρώνονται αρμονικά με τους πόρους, εντάσσονται στην οικονομική και κοινωνική δομή του αγροτικού χώρου και παράλληλα αξιοποιούν και προστατεύουν το αγροτικό τοίχο, βασικό στοιχείο έλξης για τουρισμό και υπαίθρια αναψυχή.

Το πλαίσιοδιαμόρφωσης - ένταξης έργων και προγραμμάτων του αγροτουρισμού.

α) Υποδομή μόνιμων τουριστικών καταλυμάτων

- Τουριστικά καταλύματα (ενοικιαζόμενα δωμάτια) σε σπίτια (αγροτικές κατοικίες) στον οικιστικό ιστό: Δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων κατά προτεραιότητα στους παραδοσιακούς οικισμούς με απλή επισκευή, επικευή και ανακαίνιση, ριζική αναστήλωση παλιού σπιτιού, ή και επέκταση υπάρχουσας οικοδομής. Δικαίωμα (μέχρι 3 δωμάτια ή 6 κλίνες) θα έχουν αυτοτελείς οικογενειακές μονάδες που ο αρχηγός τους ή τα μέλη τους ασχολούνται αυτοπροσώπως ή με γεωργία ή με άλλες δραστηριότητες χαρακτηριστικές του αγροτικού χώρου: κτηνοτροφία, δασοπονία, αλιεία, βιοτεχνία - οικοτεχνία.

- Τουριστικά καταλύματα σε αγροκτήματα (φάρμες - Farm Tourism):

Ο τουρισμός και οι διακοπές σε αγροκτήματα θεωρείται σαν μια νέα μορφή αγροτουρισμού που έχει εφαρμοσθεί σε άλλες χώρες (Γαλλία, Αγγλία) και θα μπορούσε να οργανωθεί από το Υπουργείο Γεωργίας ή την Α.Τ.Ε. σε συνεργασία με τον ΕΟΤ και αντίστοιχους περιφερειακούς ή τοπικούς φορείς και υπηρεσίες. Η σχετική δραστηριότητα αποσκοπεί στην παροχή ευκαιριών σε Έλληνες και αλλοδαπούς τουρίστες για να γνωρίσουν την ελληνική αγροτική ζωή και ύπαιθρο, καθώς και στη δυνατότητα αύξησης του αγροτικού εισοδήματος.

- Τουριστικά καταλύματα σε Ξενώνες: Δημιουργία σειράς τουριστικών Ξενώνων (ο καθένας με δυναμικότητα μέχρι 15-20 δωμάτια ή 50 κλίνες) από δημοτικούς ή κοινοτικούς φορείς και επιχειρήσεις, καθώς και κοινωνικούς φορείς και οργανώσεις (π.χ. Οργάνωση Ξενώνων Νεότητας Ελλάδας) κατά προτίμηση με ανακαίνιση και επισκευή παλιών κτισμάτων σε παραδοσιακούς οικισμούς.
- Πρόγραμμα δεύτερης κατοικίας (σπίτια διακοπών) σε αγροτικούς παραδοσιακούς οικισμούς: Προωθείται συγκεκριμένο πρόγραμμα (επενδύσεις, κίνητρα, νομοθετικά και οικιστικά μέτρα), ώστε από τη μια μεριά να ικανοποιηθεί μέρος των αναγκών για δεύτερη κατοικία του πληθυσμού και από την άλλη να προστατευθεί ο παραδοσιακός χώρος και να τονωθεί οικονομικά. Ιδιαίτερη έμφαση στα πλαίσια αυτού του προγράμματος δίνεται στο θέμα των οικογενειακών - προγονικών σχέσεων (ελληνική διασπορά), στην ενίσχυση δηλαδή δεσμών και σχέσεων Ελλήνων του εξωτερικού ή αλλοδαπών ελληνικής καταγωγής με τους τόπους-χωριά καταγωγής των.
- Πρόγραμμα οργανωμένων συγκροτημάτων παραδοσιακών σπιτιών: Σειρά έργων πιλότων (Pilot Projects) που αναλαμβάνουν (με διάφορα σχήματα - οργάνωση - διαχείριση - εκμετάλλευση) φορείς όπως ο ΕΟΤ ή οι άλλες φορείς που συνιστώνται από τα Υπουργεία Πολιτισμού, Νέας Γενιάς, τα Πανεπιστήμια (κέντρα μελέτης - καλοκαιρινών μαθημάτων - διακοπών), τα Εργατικά Συνδικάτα ή άλλους περιφερειακούς φορείς.

β) Υποδομή συμπληρωματικού τουριστικού εξοπλισμού.

- Μουσεία ή τόποι υπαίθρου - αγροτικής ζωής (Countryside Life Museums): Πρόγραμμα διατήρησης και δημιουργίας σε αντιπροσωπευτικές περιοχές του αγροτικού χώρου ειδικών εγκαταστάσεων - κτιριακών συγκροτημάτων που περιλαμβάνουν: α) τυπικά παρθέ-

σιακά αγροτικά κτίσματα: συγκροτήματα, κατοικίες ή κτίσματα άλλων λειτουργιών και χρήσεων (π.χ. συγκροτήματα περιστερέων όπως στην Άνδρο και στην Τήνο, νερόμυλοι, ανεμόμυλοι, γεφύρια, λιοτριβιά, ταρσανάδες κ.λ.π.), β) συλλογές γεωργικών ή άλλων παραδοσιακών αγροτικών εργαλείων, γ) λαογραφικές συλλογές για τα αγροτικά έθιμα κ.λ.π.

- Συγκοινωνιακή υποδομή και εξοπλισμός στο υφιστάμενο ή επεκτεινόμενο δίκτυο εθνικών πάρκων, ζωνών αναψυχής, χιονοδρομικών κέντρων κ.λ.π.: τουριστική οδοποιΐα, δρόμοι προσπέλασης, χώροι στάθμευσης, πεζόδρομοι, ειδικός μηχανολογικός εξοπλισμός χιονοδρομικών εγκαταστάσεων με αναβατήρες (σκι λιφτς) ή εναέρια καθίσματα (τελεσίεζ) κ.λ.π.

γ) Υποδομή ημιμόνιμων εγκαταστάσεων παραθερισμού - αναψυχής (camping, caravanning).

- Δημιουργία - οργάνωση δημοτικών-κοινοτικών εγκαταστάσεων για κατασκηνώσεις, τροχόσπιτα, κατά προτίμηση σε ιδιόκτητους (κοινοτικούς) χώρους και σε κατάλληλες θέσεις από άποψη συγκοινωνιακής προσπέλασης.

δ) Εκπαίδευση, έρευνα και ανάπτυξη

- Πρόγραμμα σχολών - εργαστηρίων για εκπαίδευση και επιμόρφωση στην καλλιτεχνική βιοτεχνία και χειροτεχνία (βλέπε παρακάτω ειδικό τμήμα).

- Πρόγραμμα εκπαίδευσης-επιμόρφωσης επιστημονικού και εργατοτεχνικού προσωπικού σε θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς: Η στελέχωση φορέων και υπηρεσιών θ' απαιτήσει σημαντικό σε αριθμό εξειδικευμένο προσωπικό, θεωρητικά και τεχνικά καταρτισμένο, που δεν υπάρχει σφέρα στην Ελλάδα (ή εκείνο που υπάρχει δεν αξιοποιείται) για να καλύψει ένα μεγάλο χάσμα συγκών: κατάταξη-

αξιολόγηση μνημείων, μελέτες και επιβλέψεις έργων στερέωσης- συντήρησης-αναστήλωσης- αναπαλαίωσης, σχεδιασμός και εκπόνηση ειδικών πολεοδομικών μελετών ένταξης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων μνημειακών και παραδοσιακών οικιστικών συνόλων κλπ. Η ειδίκευση σε μεταπτυχιακό επίπεδο αρχιτεκτόνων και αρχαιολογών, καθώς και η διαπιστημονική οργάνωση σχετικών εργασιών σε εκπαιδευτικά ιδρύματα του εσωτερικού ή εξωτερικού θα απαιτήσει την εκπόνηση ενός ειδικού μακροχρόνιου εκπαιδευτικού προγράμματος, εφ' όσον βέβαια το πρόβλημα της προστασίας και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας και ιδιαίτερα του παραδοσιακού χτισμένου περιβάλλοντος προσεγγιστεί συνολικά και δυναμικά και όχι αποσπασματικά και ευκαιριακά. Εξίσου σημαντικό στοιχείο ενός τέτοιου προγράμματος είναι η εξειδίκευση του τεχνικού προσωπικού που θα αναλάβει την συντήρηση, τις αναστηλώσεις μνημείων, τις οικοδομικές εργασίες σε παραδοσιακούς οικισμούς κ.λ.π. Πρόκειται δηλαδή για έναν σημαντικό αριθμό, εργοδηγών, αρχιτεκτόνων, τεχνιτών κ.λ.π. που είναι γνώστες των παραδοσιακών, αλλά και των σύγχρονων τεχνικών κατασκευής και οικοδομικής.

ε) Φορείς και υπηρεσίες οργάνωσης της υποδομής καταλυμάτων στον αγροτικό χώρο και στους αγροτικούς οικισμούς.

Τα σχήματα που διαγράφονται παρακάτω σαν παραδείγματα αποτελούν πολύ γενικές-ενδεικτικές προτάσεις.

- Παράδειγμα α: Οργάνωση της υποδομής καταλυμάτων σε αγροκτήματα.

Το Υπουργείο Γεωργίας ή η Α.Τ.Ε. μέσω των περιφερειακών υπηρεσιών τους έχουν αρμοδιότητα επιλογής-ελέγχου των αγροκτημάτων που οργανώνονται γι' αυτό το σκοπό, καθώς και για τη δανειοδότηση δημοσιότητας των απαραίτητων εγκαταστάσεων. Η ΑΤΕ με την

υποστήριξη-εγγύηση των ΟΤΑ επιλέγει τοπικά τουριστικά γραφεία (ή συνσιτά ειδικά γραφεία) επιφορτισμένα με την όλη διαχείριση (κρατήσεις, συναλλαγές) των παρεχομενων υπηρεσιών. Ο φιλοξενούμενος-τουρίστας δεν έρχεται σε απευθείας οικονομική συναλλαγή με τον αγρότη, αλλά μόνο μέσω των γραφείων αυτών που συντάσσουν ορισμένου χρόνου συμβόλαια και λαμβάνουν σχετική προμήθεια. Ο ΕΟΤ έχει την ευθύνη για την ποιότητα των εγκαταστάσεων (με δικές τους προδιαγραφές και ελέγχους) και για την διαφήμιση αυτής της μορφής τουρισμού (π.χ. με ειδικά πληροφοριακά έντυπα κ.λ.π.), ενώ οι τεχνικές υπηρεσίες της ΑΤΕ αναλαμβάνουν θέματα κατασκευαστικών-οικοδομικών εργασιών.

- Παράδειγμα Β: Οργάνωση της υποδομής καταλυμάτων για τις ανάγκες διακοπών των εργατών

Σύσταση ενός φορέα (θα μπορούσε να ονομασθεί Ελληνικές Διακοπές Εργατών - ΕΛ.ΔΙ.Ε.), που θα αποτελεί όργανο των Εργατικών συνδικάτων, θα υπάγεται στη ΓΣΕΕ και θα έχει σαν σκοπό την παροχή στους εργαζόμενους (μέλη των συνδικάτων και εργατικών ενώσεων, κυρίως σε πολυμελείς οικογένειες), προγραμμάτων θερινών διακοπών και αναψυχής σε προσιτές τιμές ή με ελάχιστο κόστος. Ο οργανισμός ΕΛ.ΔΙ.Ε. θα μπορούσε να λειτουργεί σαν δημόσια επιχείρηση ή άλλη μερική επιχειρησιακή οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, θα επιχορηγείται από το κράτος, τα Εργατικά Συνδικάτα ή και τον ΕΟΤ (που θα εξασκεί ποιοτικό έλεγχο των εγκαταστάσεων) και θα έχει σαν αντικείμενο τα εξής: α) Αγορές κατασκευές, ενυδατώσεις, διαχείριση τουριστικών εγκαταστάσεων (Ξενοδοχεία, bungalows, campings ή ολόκληρα συγκροτήματα και χωριά διακοπών). Ιδιαίτερα προσανατολίζεται στη δημιουργία σε επιλεγόμενους παραθερισια-

κούς οικισμούς ξενώνων ή ενιαίων παραδοσιακών οικιστικών συγκροτημάτων (μετά από σχετικές εργασίες αναμόρφωσης, ανακαίνισης κ. λ.π.) σε συνεργασία με αρμόδιους κεντρικούς ή περιφερειακούς φορείς. β) Οργάνωση και λειτουργία γραφείων ταξιδιών που θα συζητούν θέματα κρατήσεων διακίνησης και μεταφορών των εργατών στους τόπου διακοπών. γ) Οργάνωση διάφορων συμπληρωματικών εκδηλώσεων στα κέντρα διακοπών (ΕΛ.ΔΙ.Ε. κοινωνικού, πολιτιστικού, επιμορφωτικού χαρακτήρα με τη συμμετοχή τοπικών φορέων και συλλόγων. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται σε θέματα πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ενημέρωσης για την προστασία του φυσικού και δομημένου παραδοσιακού περιβάλλοντος. δ) Οργάνωση προγραμμάτων ανταλλαγών τουριστών-εργατών με αντίστοιχους οργανισμούς και εργατικές οργανώσεις του εξωτερικού (π.χ. την Dansk Folk Ferie της Δανίας κ.λ.π.).

- Παράδειγμα γ: Οργάνωση υποδομής καταλυμάτων από δημοτικές - κοινοτικές επιχειρήσεις τουριστικής ανάπτυξης

Οι επιχειρήσεις αυτές αναλαμβάνουν την αξιοποίηση και διαχείριση μέρους των τουριστικών πόρων της περιοχής τους (δημιουργία ξενοδοχείων, ξενώνων, camping κ.λ.π.). Στις επιχειρήσεις αυτές εξασφαλίζεται η δυναμικότητα να αποκτούν και να χρησιμοποιούν οικοδομικά υλικά με ευνοϊκούς όρους όπως π.χ. οικοδομική ξυλεία από δασικές δημόσιες ή συνεταιριστικές εκμεταλλεύσεις, αδρανή υλικά (χαλίκια, άμμο, πέτρα) από λατομικές επιχειρήσεις κ.λ.τ. Πρώτης προτεραιότητας και κύριο έργο των δημοτικών επιχειρήσεων στον τουρισμό, για το οποίο τους παρέχεται κάθε είδους ενίσχυση (παραπομπή, δάνεια κ.λ.π.), αποτελεί η δημιουργία ξενώνων, σε παραδοσιακά κτίσματα, η μετατροπή και διαμόρφωση συγκροτημάτων παραδοσιακών κατοικιών σε τόπους για διαφορές τουριστικές

δραστηριότητες. Οι δημοτικές αυτές επιχειρήσεις μπορούν οι ίδιες να περιλαμβάνουν γραφεία μελετών-κατασκευών και ν' αναλαμβάνουν οικοδομικές εργασίες ή ν' αναθέτουν τη σχετική εργασία σε ιδιωτικές επιχειρήσεις ή συνεργατικές μηχανικών-κατασκευαστών κ.λ.π.

- Παράδειγμα δ: Οργάνωση υποδομής καταλυμάτων και άλλης τουριστικής υποδομής από φορείς όπως ο ΕΟΤ, το υπουργείο Νέας Γενιάς, τα Πανεπιστήμια κ.λ.π.

Παράλληλα με τη συνέχιση του προγράμματος του ΕΟΤ στους παραδοσιακούς οικισμούς (με αναθεωρημένες ή όχι μορφές εκμετάλλευσης) διαμορφώνονται ειδικά προγράμματα σε επιλεγμένους οικισμούς που αναφέρονται στη δημιουργία κέντρων μελέτης-μαθημάτων και θερινών διακοπών (Study Vacation Centres) ή κέντρων καλλιτεχνικής δημιουργίας, εθελοντικής εργασίας και επιμόρφωσης, που από τη μια πλευρά ανταποκρίνονται στις ανάγκες της ελληνικής νεολαίας και από την άλλη προωθούν τη διεθνή συνεργασία με τη διασύνδεσή τους με διεθνείς πανεπιστημιακούς φορείς και ιδρύματα νεολαίας.

στ) Ειδικό πρόγραμμα καλλιτεχνικής βιοτεχνίας-λαϊκής τέχνης στον αγροτικό χώρο (ΕΟΜΜΕΧ).

Διαμόρφωση ειδικού προγράμματος για την προστασία και ανάπτυξη χειροτεχνικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό χώρο. Ένα τέτοιο πρόγραμμα παρά το ότι εντάσσεται στα επί μέρους προγράμματα ανάπτυξης της βιοτεχνίας και των μικρομεσαίων βιοτεχνικών επιχειρήσεων θα πρέπει να διασυνδεθεί με την ανάπτυξη του τουρισμού στον αγροτικό χώρο ιδιαίτερα στις προβληματικές περιοχές και στους παραδοσιακούς οικισμούς. Μια αυξημένη ποσοτικά και βελτιωμένη ποιοτικά χειροτεχνική παραγωγή εκτός του ότι θ' αποτελέσει

πρόσθετο παράγοντα αύξησης του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού και των ευκαιριών απασχόλησης, επιτόκια, αργούντος ή υποαπασχολούμενου εργατικού δυναμικού, θα συμβάλει στη μεγιστοποίηση του εισρέοντος τουριστικού συναλλάγματος.

Το πρόγραμμα αυτό θα καλύπτει:

- Τις παραγωγικές μονάδες και κλάδους που ενισχύονται (π.χ. κεραμική, αργυροχοΐα, πλεκτική κ.λ.π.) με τις προβλεπόμενες δαπάνες, καθώς και τη χρηματοδότηση (υπό μορφή δανειακών χορηγήσεων, grants κ.λ.π.) είτε σε επιλεγόμενα ανεξάρτητα χειροτεχνικά - βιοτεχνικά εργαστήρια (βοήθεια σε χειροτέχνες), είτε σε κοινοπρακτικές ή συνεταιριστικές μονάδες (π.χ. συνεταιρισμός κεραμιστών Σίφνου), είτε τέλος σε δημοτικές επιχειρήσεις).
- Επί μέρους προγράμματα εκπαίδευσης-επιμόρφωσης: οργάνωση σεμιναρίων, υποτροφίες εφαρμοσμένης μαθητείας, ίδρυση ειδικών σχολών (π.χ. ταπητουργίας) και πειραματικών εργαστηρίων.
- Προγράμματα ερευνών πάνω σε παραδοσιακά ή νέα υλικά και τεχνικές, καθώς και για τον εντοπισμό και αξιολόγηση πρώτων υλών (π.χ. κοιτασματολογικές έρευνες για κατάλληλα αργιλλοχώματα).
- το δίκτυο φορέων και υπηρεσιών, καθώς και κέντρων-εκθετηρίων ειδών χειροτεχνίας και λαϊκής τέχνης σε οικισμούς ή τουριστικές περιοχές της χώρας (εξειδίκευση κάθε κέντρου ή περιοχής σε κλάδους και προϊόντα) στα πλαίσια της όλης παραγωγικής - επιχειρησιακής και διοικητικής οργάνωσης κεντρικών (ΕΟΜΜΕΧ) περιφερειακών και συνεταιριστικών φορέων.

Εκτός από τα σημαντικά σημερινά προβλήματα της καλλιτεχνικής βιοτεχνίας που αναφέρονται στις δυσχέρειες προμήθειας πρώτων υλών, στην έλλειψη κατάλληλου επαγγελματικού προσωπικού, στην ανεπαρκή δικτύωση με τις αγορές διάθεσης προϊόντων και στη χα-

μηλή ποιότητα των προϊόντων αξίζει ακόμα να σημειωθεί ότι η καλλιτεχνική βιοτεχνική παραγωγή πραγματοποιείται κατά το μεγαλύτερο μέρος στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη και προωθείται στα διάφορα τουριστικά κέντρα. Ακόμα η ελληνική αγορά ειδών λαϊκής τέχνης κατακλύζεται τελευταία από απομιμήσεις παραδοσιακών προϊόντων κατασκευασμένων στο εξωτερικό (Χονγκ-Κονγκ, Ταϊβάν, κ.λ.π.). Όλα αυτά όχι μόνο δεν αξιοποιούν-αναδεικνύουν την πλούσια παράδοση στη λαϊκή τέχνη και χειροτεχνία της περιφέρειας αλλά προσθευτικά υποβαθμίζουν την παραδοσιακή καλλιτεχνική δημιουργία, ενώ κάθε άλλο παρά συντελούν στην αύξηση του τουριστικού συναλλάγματος. Η σωστή διασύνδεση της παραγωγής μέσα από κατάλληλο δίκτυο με τις τουριστικές αγορές και τους τρόπους συγκέντρωσης και διακίνησης τουριστών θ' αποτελέσει βασικό στοιχείο του αναπτυξιακού προγράμματος για την καλλιτεχνική βιοτεχνία.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο κοινωνικός τουρισμός, του οποίου η ανάπτυξη επιδιώχθηκε ιδιαίτερα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης κατά τα τελευταία χρόνια, από το 1974 μάλιστα αποτελεί τον κύριο στόχο της τουριστικής πολιτικής κρατών, όπως η Γαλλία, οι Σκανδιναυικές χώρες κ.λ.π., θα πρέπει να απασχολήσει ιδιαίτερα τους φορείς τουριστικής πολιτικής της χώρας.

Ο κοινωνικός τουρισμός είναι η μορφή τουρισμού, με την οποία είναι δυνατόν σε ευρύτερες κοινωνικές τάξεις (συνταξιούχοι, πολύτεκνοι, εργάτες, σπουδαστές, κ.λ.π.), οι οποίες παρουσιάζουν σχετική ή μερική αδυναμία λόγω έλλειψης οικονομικών μέσων, ενημερώσεως, κ.λ.π., να εισέλθουν στην τουριστική αγορά.

Με την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού (εσωτερικού και εξωτερικού) είναι δυνατό να επιτευχθεί, εκτός από την ορθολογικότερη κατανομή του τουριστικού πλήθους χρονικά και χωροταξικά, και μείωση των "αντιθέσεων" μεταξύ οικονομικοκοινωνικών τάξεων (σε εθνικό επίπεδο και σε επίπεδο των επί μέρους βιομηχανικών μονάδων, εμπορικών επιχειρήσεων), καθώς και βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής του κράτους γενικά.

για την ανάπτυξη του κοινωνικού τουρισμού πρέπει να ληφθούν ορισμένα μέτρα τα οποία εντάσσονται στα πλαίσια των μέτρων πολιτικής κοινωνικής ευημερίας (Social Welfare Policy), όπως φαίνεται και σε αντίστοιχα προγράμματα άλλων χωρών.

Τέτοια μέτρα αναφέρονται συνήθως στις ενέργειες και πρωτοβουλίες που αναλαμβάνει κατ'έξοχήν ο δημόσιος τομέας, ενέργειες που αφορούν σειρά μέτρων κοινωνικής πολιτικής όπως τα ακόλουθα:

α) Μέτρα αναφερόμενα στην ικανοποίηση αναγκών ορισμένων κατηγοριών πληθυσμού από άποψη ηλικίας και κοινωνικής θέσης (παι-

δικές κατασκηνώσεις, ξενώνες νεότητας, υδροθεραπευτήρια κ.λ.π.).

β) Μέτρα αναφερόμενα στα δικαιώματα για αμοιβόμενες διακοπές (Paid Holidays).

γ) Μέτρα αναφερόμενα στο σύνολο των αναγκών για αναψυχή του πληθυσμού των αστικών κέντρων της χώρας: εγκαταστάσεις για λουόμενους, πλαζ, πάρκα και χώροι αθλητισμού, πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λ.π.

δ) Μέτρα που επιδιώκουν την ενίσχυση καθιστεμένων οικονομικά ή υπό ανάπτυξη περιφερειών ή περιοχών μιας χώρας, μέτρα ειδικά που δεν δικαιολογούνται με κριτήρια οικονομικής αποδοτικότητας. Τέτοια μέτρα αναφέρονται στη δανειοδότηση ορισμένων μορφών καταλυμάτων (ενοικιαζόμενα δωμάτια), στην επιδότηση επιχειρήσεων για την παροχή υπηρεσιών (άγονες γραμμές πλοίων), καθώς και στην ενίσχυση τοπικών πρωτοβουλιών για πολιτιστικές δραστηριότητες κ.λ.π.

Όπως εφαρμόστηκε μέχρι σήμερα ο "κοινωνικός τουρισμός" περιορίστηκε στη διανομή, μέσω των γραφείων της εργατικής εστίας, σε εργαζόμενους και συνατξιούχους της Αθήνας και του πειραιά δελτίων επταήμερων διακοπών σε περιόδους εκτός αιχμής (μέχρι 31 Μαρτίου) στα ξενοδοχεία "Ξενία". Πρέπει όμως να εφαρμοστεί και στα άλλα αστικά κέντρα της χώρας, έτσι ώστε να μπορούμε να πούμε ότι έχουμε ανεπτυγμένο κοινωνικό τουρισμό στην Ελλάδα. Επίσης θα ωφελούσαν πολύ οι ανταλλαγές κοινωνικού τουρισμού με άλλες χώρες, έτσι ώστε να αναπτύξουμε και τον εξωτερικό κοινωνικό τουρισμό μας, ο οποίος σήμερα είναι σχεδόν ανύπαρκτος.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - (ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)

η Ελλάδα, λόγω των πολιτιστικών αξιών της, των κλιματολογικών συνθηκών, της γεωγραφικής της θέσης και τέλος του αξιόλογου βαθμού τουριστικής ανάπτυξής της, μπορεί να αποτελέσει διεθνές κέντρο επαγγελματικών και επιστημονικών συνεδρίων και να αποκομίσει απ'αυτά σημαντικά οφέλη (οικονομικά, προβολής κ.λ.π.).

Μια τέτοια προσπάθεια μπορεί να αποδώσει άμεσα και σημαντικά αποτελέσματα με την κατάλληλη οργάνωση, δεδομένου ότι οι εγκαταστάσεις στην Αθήνα και στα επαρχιακά κέντρα θεωρούνται μάλλον επαρκείς για συνέδρια των 500 συνέδρων.

Υπολογίζεται πως κάθε χρόνο συνέρχονται διεθνώς περί τα 10.000 συνέδρια και ο αριθμός τους συνεχώς αυξάνεται.

Η ανάγκη της οργάνωσης υποδοχής των συνεδρίων στις πόλεις δημιούργησε της "Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Συνεδριακών Πόλεων" (European Federation of Conference Towns) και σ'αυτή μετέχουν 76 πόλεις, από τις οποίες μόνο επτά πρωτεύουσες. Από τη Βαλκανική μετέχει μόνο το Ζάγκρεμπ και σκοπός της ομοσπονδίας είναι η προσέλκυση συνεδρίων στις πόλεις-μέλη. Βασικό κριτήριο συμμετοχής είναι η ύπαρξη συνεδριακού κτιρίου (Congrew Hall) και συνέπεια είναι οι πόλεις-μέλη να απολαμβάνουν πλεονεκτημάτων και κυρίως μεγάλης προβολής στη διεθνή αγορά.

Αθήνα συνεδριακό κέντρο

Παρόλο όμως που η Αθήνα σαν τόπος, θα μπορούσε να προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος του λεγόμενου συνεδριακού τουρισμού, που ως γνωστόν πρόκειται για μια συναλλαγματοφόρα μορφή, με μέση κατά κεφαλή δαπάνη που ξεπερνά κατά πολύ τη δαπάνη του κλασικού τουρίστα, εν τούτοις η συνεδριακή αγορά στη χώρα μας δεν αναπτύσσε-

ται με ρυθμούς ανάλογους των άλλων ανταγωνιστριών χωρών.

Η έλλειψη σύγχρονου συνεδριακού κέντρου έχει περιορίσει την Αθήνα, σε τόπο διοργάνωσης μικρομεσαίων συνεδρίων, όσον αφορά τουλάχιστον τον αριθμό των συνεδρων.

Το στάδιο Ειρήνης και Φιλίας, το Πολεμικό Μουσείο, το Ζάππειο και όλοι οι άλλοι χώροι καθώς και οι αίθουσες των ξενοδοχείων που φιλοξενούν τα συνέδρια, δεν αρκούν για ν'αναπληρώσουν το κενό.

Πρόβλημα δημιουργεί και η έλλειψη ενός εκθεσιακού κέντρου ανάλογου με αυτά που υπάρχουν στις άλλες πρωτεύουσες και μεγάλες πόλεις της Ευρώπης.

Ακόμα και τα υπάρχοντα κτίρια όμως δεν αξιοποιούνται σωστά, π.χ. το Ιλίου Μέλαθρον ή το Μέγαρο Σταθάτου, που ανακαινήθηκε πρόσφατα για να χρησιμοποιηθεί σαν χώρος φιλοξενίας υψηλών προσώπων και τελικά θα χρησιμοποιηθεί μάλλον για την Ολυμπιακή Επιτροπή, θα μπορούσαν κατά καιρούς να χρησιμοποιηθούν για τουριστικούς σκοπούς, δεδομένου ότι στην Αθήνα σπανίζουν οι αίθουσες υψηλών προδιαγεραφών, που μπορούν να φιλοξενήσουν μεγάλο αριθμό ατόμων.

Ακόμα κι έτσι όμως, η πόλη της Αθήνας θα μπορούσε να είχε ένα πολύ πιο σημαντικό μερίδιο στην αγορά αν είχε φροντίσει να προβληθεί ανάλογα. Η Αθήνα όπως η Βαρκελώνη και άλλες πόλεις, θα έπρεπε να είχε ένα δικό της "Convention Bureau", ένα γραφείο που θα αναλάμβανε την οργανωμένη προβολή της πόλης, σαν τόπου συνεδριακού τουρισμού και στο οποίο θα συμμετείχαν όλοι οι εκπρόσωποι του κλάδου.

στο σημείο που βρισκόμαστε, όλοι πλέον πρέπει να έχουμε συνειδητοποιήσει ότι η αύξηση του αριθμού και μόνον των τουριστών

δεν αρκεί. Αυτό που χρειαζόμαστε είναι τουρίστες υψηλού εισοδηματικού επιπέδου, και τα συνέδρια αποτελούν έναν κατ' εξοχήν τρόπο προσέλευσης ποιοτικού τουρισμού. Η δαπάνη του μέσου "συνεδριακού τουρίστα" είναι κατά 3-4 φορές υψηλότερη απ' αυτή του "μαζικού τουρίστα", η διάρκεια παραμονής κυμαίνεται στις 5-6 ημέρες, ενώ το 20%-30% των ατόμων που συμμετέχουν σ' ένα συνέδριο, παρατείνουν κατά κανόνα τη διαμονή τους για μερικές ημέρες ακόμα.

Θεσσαλονίκη, καλές προοπτικές για συνέδρια.

Η Θεσσαλονίκη, κατά την έκφραση ειδημόνων Ελβετών, έχει "καλό χαρτί" με το αεροδρόμιό της σε απόσταση μόνο 12 χλμ. από την πόλη, που δέχεται και Jumbo, όταν το Montreux της Ελβετίας με συνεδριακό δυναμικό επιπέδου απέχει 80 χλμ. από το αεροδρόμιο της Γενεύης.

Το Bürgenstock, δύο ώρες από τη Ζυρίχη, αν και απομονωμένο, είναι το καλύτερο κέντρο συνεδρίων της Ελβετίας και εκεί οργατώνονται τα περισσότερα σ' όλο τον κόσμο συνέδρια (μέχρι 2.000 άτομα).

Υπάρχουν πολλά κυκλώματα συνεδρίων, ελληνικά, μεσογειακά, ευρωπαϊκά και το πλέον κατάλληλο κλίμα είναι να διοργανώνονται θεολογικά συνέδρια στη σκιά του Αγίου Όρους και της Βυζαντινής Θεσσαλονίκης.

Μεγάλη πηγή συνεδρίων είναι το Πανεπιστήμιο της πόλης με τους καθηγητές του, που έχουν διεθνείς γνωριμίες και είναι "ενδιαφέρον όπλο" για μια συνεδριακή πόλη. Έτσι μπορεί να γίνουν συνέδρια Βοιοχημείας, Βοτανολογίας (Όλυμπος) κ.λ.π., όπως έγινε το διεθνές κτηνιατρικό συνέδριο το 1975 με 3.500 συνέδρους,

που προήλθε από πρωτοβουλία των καθηγητών του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης.

Οι εταιρείες Charters συνεχώς αναζητούν νέους προορισμούς και είναι φύσει σύμμαχοι των νέων αλλά και καλά οργανωμένων περιοχών.

Χρειάζεται να διανύσουμε πολύ δρόμο διοργάνωσης και να προσέξουμε πάρα πολλές λεπτομέρειες, όπως αποδεικνύεται από τα ειδικά βιβλία και περιοδικά που ασχολούνται με τα συνέδρια και τις κατασκευές και εξοπλισμούς συνεδριακών κτιρίων.

Η Θεσσαλονίκη είναι μία πόλη του εμπορίου και ανερχόμενης βιομηχανίας και συνδυάζεται μ'ένα πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο και μια πανάρχαια ιστορία. Σ'ένα περικαλλές φυσικό περιβάλλον αναβλύζουν ιστορικές πηγές στην Πέλλα, στο Δίον, στον Άθω, στους Φιλίππους, στον Όλυμπο, στη Χαλκιδική κι αυτό είναι θαυμάσιο πλαίσιο.

Επαγγελματικά ταξίδια - Υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης

Τα επαγγελματικά ταξίδια των στελεχών επιχειρήσεων αποτελούν σήμερα μια δραστηριότητα συνδεδεμένη στενά με τη γενικότερη στρατηγική των εταιριών και την πρόοδο των εργασιών τους. Αυτή η μορφή επικοινωνίας, μέσα από συνέδρια, Incentives Travels και εκθέσεις αλλά και η επιβλεπόμενη κάλυψη των ειδικών αναγκών του επιχειρηματία, προκειμένου να φέρει σε πέρας την αποστολή του, αποτέλεσαν κίνητρα για τις αεροπορικές εταιρείες και τα μεγάλα, διεθνή ξενοδοχειακά συγκροτήματα ν'αρχίσουν να προσφέρουν εξειδικευμένες υπηρεσίες με μεγάλα φυσικά οφέλη για τον κλάδο.

Η αγορά εμπορικών ταξιδίων παρουσιάζει συνεχή ανοδική πορεία σε παγκόσμια κλίμακα, αφού οι επιχειρηματίες επωφελούμενοι της

οικονομικής ανάπτυξης ταξιδεύουν σ'όλο τον κόσμο σε μια προσπάθεια δημιουργίας στενότερων εμπορικών και οικονομικών δεσμών.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της American Express, μέχρι το τέλος του '89, η συνολική αξία του τομέα επαγγελματικών ταξιδίων και αναψυχής - στη Βρετανία - θα έχει φθάσει τα 20 δισ. στερλίνες, ποσό τετραπλάσιο από τη συνολική διαφημιστική δαπάνη των βρετανικών εταιρειών. Σε γενικές γραμμές, το ποσό που ξοδεύει ένας διευθυντής επιχειρήσεως που ταξιδεύει, υπολογίζεται ότι είναι 10 φορές υψηλότερο από αυτό που ξοδεύει ο μέσος Βρετανός όταν λείπει, για επαγγελματικούς λόγους από την πατρίδα του.

Σε πρόσφατη έκθεση του Economist Intelligence Unit (της υπηρεσίας οικονομικών ερευνών του περιοδικού Economist) για τα επαγγελματικά ταξίδια, αναφέρεται ότι σύμφωνα με υπολογισμούς, το 1986, διακινήθηκαν - σε παγκόσμιο επίπεδο - 34 εκατομμύρια άτομα, για επαγγελματικούς λόγους και άλλα 120 εκατομμύρια για τον ίδιο σκοπό μέσα στην ίδια τους τη χώρα.

Το πιο σημαντικό είναι ότι η ζήτηση σ'αυτόν τον τομέα θα συνεχιστεί με αυξανόμενο ρυθμό και στη δεκαετία του '90. Σ'αυτό θα παίξουν σπουδαίο ρόλο βασικοί παράγοντες όπως οι νέες αγορές, απελευθέρωση της ευρωπαϊκής αγοράς, συνέδρια και εκθέσεις, και ανταγωνισμός για καλύτερο σέρβις. Όλα αυτά πρέπει να τα λάβει υπόψη της και η Ελλάδα, έτσι ώστε να μπορεί να δελεάσει τους δύσκολους πελάτες των επαγγελματικών ταξιδίων.

Γι'αυτόν το λόγο, τα ελληνικά ξενοδοχειακά συγκροτήματα πρέπει να ακολουθήσουν το παράδειγμα πολλών διεθνών ξενοδοχείων, που δελεάζουν τους δύσκολους πελάτες των επαγγελματικών ταξιδίων με επιμέρους κίνητρα που τους προσφέρουν. Τέτοια κίνητρα είναι:

- Πολλές υπηρεσίες, όπως ποτά, δώρα, πρωινό, ακόμη και προσωπικό,

θαλαμηπόλοι, προσφέρονται δωρεάν. Για παράδειγμα: Και τα 27 διεθνή ξενοδοχεία "Oberoi", προσφέρουν σε πολλούς πελάτες δωρεάν τις υπηρεσίες ενός butler.

- Ταχύτερα check in και check out για τους πολυάσχολους επιχειρηματίες. Στο ξενοδοχείο Vista International του Pittsburgh, ένα συνεχές σύστημα VIDEO επιτρέπει στους πελάτες να τακτοποιούν τους λογαριασμούς τους με το πάτημα ενός κουμπιού στην τηλεόραση του δωματίου τους.
- Επιχειρηματικά κέντρα, όπου οι μάνατζερ μπορούν να εργάζονται ακόμη και όταν βρίσκονται εκτός γραφείου. Το ξενοδοχείο "St. James Court" στο κέντρο του Λονδίνου, διαθέτει ένα ολόκληρο συγκρότημα, με 3 γραφεία, 2 αίθουσες συνεδριάσεων, αίθουσα υποδοχής, κέντρο γραμματέων και βιβλιοθήκη.
- Ειδικοί διακανονισμοί για τακτιτικούς πελάτες. Ο κατάλογος του "Hyatt Gold" προσφέρει πάνω από 20 ειδικές υπηρεσίες καθώς και έξτρα προσφορές, όπως τη δυνατότητα να κερδίσουν οι πελάτες δωρεάν διακοπές. Το σύστημα βασίζεται πάνω σε πόντους, ανάλογα με το πόσο χρόνο έχει μείνει κάθε πελάτης στα ξενοδοχεία "Hyatt". Η τυχερή κάρτα που προσφέρει το ξενοδοχείο "THIESTLE" εξασφαλίζει όχι μόνο έξτρα υπηρεσίες στον ταξιδιώτη, αλλά και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πιστωτική κάρτα, επιτρέποντας στις διάφορες εταιρείες, να ελέγχουν με αυτό τον τρόπο τα ταξιδιωτικά τους έξοδα.

Ας ελπίσουμε λοιπόν, ότι η ελληνική ξενοδοχεία θα ακολουθήσει το παράδειγμα των παραπάνω ξενοδοχείων, έτσι ώστε να προσελκύσει τους επιχειρηματίες ταξιδιώτες στη χώρα μας.

ΝΕΕΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Σ' αυτό το κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε νέες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων εξειδικευμένες πάνω σε επιμέρους τουριστικές δραστηριότητες, π.χ. νέες ξενοδοχειακές μεθόδους, νέα ανερχόμενα σπορ, κ.λ.π. Αυτές οι νέες μορφές είτε είναι γνωστές σε λίγους, είτε είναι σχεδόν άγνωστες για τον ελλαδικό χώρο. Είναι λοιπόν καιρός να γίνουν περισσότερο γνωστές και να αναπτυχθούν κατάλληλα, για την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη της χώρας μας.

TIMESHARING (ΧΡΟΝΟΜΕΤΡΙΚΗ ΜΙΣΘΩΣΗ)

Το TIMESHARING ή χρονομετρική μίσθωση, είναι ένας σχετικά νέος θεσμός, ο οποίος εξαπλούται ταχύτατα σ'όλο τον κόσμο. Με το σύστημα αυτό ο πελάτης αγοράζει δικαίωμα ιδιοκτησίας ή μακρόχρονης μίσθωσης, που μπορεί να φθάνει ακόμα και τα 999 χρόνια (!), ενός δωματίου απάρτμαντ ή βίλας, σε ξενοδοχειακό συγκρότημα, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη περίοδο, συνήθως από μια έως τέσσερις εβδομάδες, κάθε χρόνο για όσα χρόνια αναγράφεται στο συμβόλαιό του. Το δικαίωμα αυτό μπορεί να πουληθεί ή να μεταβιβασθεί στους κληρονόμους. Η τιμή αγοράς δε, ποικίλει ανάλογα με τις "εβδομάδες" που αγοράζει ο πελάτης, τη σαιζόν το μήνα που προτιμά νά κάνει χρήση κ.λ.π. τέλος, ο ιδιοκτήτης ενός τέτοιου τουριστικού καταλύματος, μπορεί να το ανταλλάξει με τον κάτοχο αντίστοιχου συμβολαίου, σε άλλο μέρος του κόσμου.

Ήδη από ένα εκατομμύριο τριακόσιες χιλιάδες οικογένειες (περισσότερες από πέντε εκατομμύρια άτομα) κατέχουν τουριστικό κατάλυμα με το σύστημα timesharing, ενώ περισσότερες από 2.250 ξενοδοχειακές μονάδες σε πενήντα χώρες, έχουν υιοθετήσει για ολόκληρο ή μέρος των διαθέσιμων κλινών τους το θεσμό αυτό. Η Ελλάδα, είναι μια από τις λίγες χώρες της Μεσογείου, που έχει θεσμοθετήσει και νομικά τη χρονομεριστική μίσθωση, με το Νόμο 1652/86. Ήδη δε, περισσότερες από επτά ελληνικές ξενοδοχειακές μονάδες έχουν οργανωθεί και διαφημίζουν την ανταλλαγή διακοπών με το timesharing.

Ωστόσο, η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων ξενοδόχων και επιχειρηματιών είτε αγνοεί είτε διαθέτει ελάχιστη πληροφόρηση για το σύστημα αυτό.

ΙΠΠΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Η χρησιμοποίηση αλόγων για άθληση και αναψυχή της τουριστικής πελατείας, αποτελεί τουριστική δραστηριότητα που κατά τα τελευταία χρόνια έχει λάβει μεγάλη εξάπλωση στο εξωτερικό και προσελκύει σημαντικό αριθμό τουριστών οι οποίοι συνδυάζουν διακοπές με ιππασία και άλλου είδους δραστηριότητες με άλογο.

Για το σκοπό αυτό λειτουργούν σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Γαλλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Αγγλία, Δανία, Ιρλανδία, Ιταλία κ.λ.π.) ιπποτουριστικά κέντρα και έχουν ιδρυθεί σε εθνικό επίπεδο και συχνά με κρατική χρηματοδότηση, ομοσπονδίες ιπποτουρισμού, οι οποίες έχουν αναλάβει τη διαφήμιση-προβολή του ιπποτουρισμού και της ιππασίας γενικότερα: (έκδοση διαφημιστικού υλικού, διοργάνωση ιππικών αγώνων, συμμετοχή σε εκθέσεις, συνέδρια κ.λ.π.).

Η χώρα μας, λόγω του μεγάλου φυσικού της πλούτου, των κατάλληλων κλιματολογικών συνθηκών, του έντονου αγροτικού της χαρακτήρα και του οικολογικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, προσφέρει ιδιαίτερα για την προώθηση του ιπποτουρισμού.

Η ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού θα συμβάλλει ουσιαστικά:

- α) στην ανάδειξη νέων περιοχών,
- β) στη χωροχρονική ανακατανομή της τουριστικής κίνησης,
- γ) στην ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος,
- δ) στην αξιοποίηση του φυσικού μας πλούτου.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει μέχρι σήμερα ειδικό θεσμικό πλαίσιο για τη λειτουργία μονάδων εκτροφής ζώων που προορίζονται για τουριστικούς σκοπούς και στις περιπτώσεις αυτές εμφανίζονται οι διατάξεις που αφορούν τις κοινές κτηνοτροφικές και πτηνοτροφικές ε-

γκαταστάσεις.

Για το λόγο αυτό, μεμονωμένες προσπάθειες για την ίδρυση τέτοιου είδους ιππικών κέντρων στην Ελλάδα, προσέκρουσαν σε δυσκολίες που οφείλονταν κατά κύριο λόγο στην έλλειψη ειδικής νομοθετικής ρύθμισης.

Η θέσπιση του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου θα αποτελέσει το πρώτο αποφασιστικό βήμα στην προσπάθεια ανάπτυξης του τουρισμού στη χώρα μας.

Στην παράγραφο 1 του άρθρου 8 του νομοσχεδίου για τον τουρισμό που κατατέθηκε πρόσφατα στη Βουλή, προβλέπεται ότι η άδεια για την ίδρυση και λειτουργία σταυλισμών ζώων, που προορίζονται αποκλειστικά για τουριστικούς σκοπούς (άθληση, αναψυχή τουριστικής πελατείας), χορηγείται από τον ΕΟΤ ύστερα από σύμφωνη γνώμη του οικείου Νομάρχη. Η ρύθμιση αυτή αφορά και τις ήδη υφιστάμενες μονάδες.

Στόχος της προαναφερόμενης διάταξης είναι να περιέλθει στον ΕΟΤ ο έλεγχος και η εποπτεία των ιπποτουριστικών κέντρων, αφού όπως επισημάνθηκε πρόκειται για ειδικής μορφής τουριστική παροχή που απευθύνεται αποκλειστικά στο τουριστικό κοινό.

Στη δεύτερη παράγραφο του ίδιου άρθρου, ορίζεται ότι οι πόροι ίδρυσης και λειτουργίας των προαναφερθέντων εγκαταστάσεων καθώς και η διαδικασία εφοδιασμού με άδεια των μονάδων που ήδη λειτουργούν, καθορίζονται με κοινή απόφαση του υπουργού που εποπτεύει τον ΕΟΤ, του υπουργού ΠΕΧΩΔΕ και του υπουργού Υγείας, Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Με τη διάταξη αυτή παρέχεται εξουσιοδότηση για τη ρύθμιση των όρων ίδρυσης και λειτουργίας των μονάδων εκτροφής ζώων για τουριστικούς σκοπούς και ο καθορισμός της διαδικασίας ενταξης των μονάδων που ήδη λειτουργούν.

Με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλισθούν, έτσι στα πλαίσια της ακολουθούμενης αναπτυξιακής πολιτικής, οι αναγκαίες προϋποθέσεις ίδρυσης και λειτουργίας των προαναφερθεισών εγκαταστάσεων που αποτελούν βασική και απαραίτητη υποδομή για την ανάπτυξη του ιπποτουρισμού στη χώρα μας.

ΕΛΙ(ΚΟΠΤΕΡΟ) - ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΤΗΣ (HELI-CAMPER)

Οι κάτοικοι των αστικών κέντρων αποτελούν το μεγάλο πυρήνα του τουριστικού ρεύματος : 81,2%, των Παρισινών λ.χ. οδεύουν για διακοπές, ενώ μικρό μέρος των κατοίκων της υπαίθρου μετακινείται (υπολογίζεται ότι είναι μόλις το 32,5% των καθαρά αγροτικών περιοχών).

Αυτοί οι κάτοικοι των αστικών κέντρων και των πόλεων-μαμούθ επιδιώκουν να ζήσουν στη φύση και είναι μανιώδεις κατασκηνωτές. Μανιώδεις αθλητές των χειμερινών σπορ οι Σκανδιναβοί και Γερμανοί και κατά δεύτερο λόγο οι Ολλανδοί και Βρετανοί, δίδαξαν την οργανωμένη κατασκήνωση και την ανέβασαν τεχνολογικά σε υψηλά επίπεδα.

Η εξέλιξη της κατασκήνωσης στην προχωρημένη της μορφή είναι ο γυμνισμός, ο οποίος ασκείται σε περιορισμένο αριθμό χωρών ακόμα και στην καθολική Ιταλί και Ισπανία και στη σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία, αλλά σε καθορισμένα ξενοδοχεία και κατασκηνώσεις.

Σε 22 πόλεις της Γιουγκοσλαβίας 112 προβληματικές ξενοδοχειακές επιχειρήσεις σώθηκαν οικονομικά από τα γερμανικά πρακτορεία ταξιδιών που εξιδικεύονται αποκλειστικά με τους γυμνιστές.

Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι κατασκήνωσης είναι είτε με σκηνή, (υπάρχουν στο εμπόριο από τις πιο απλές έως τις πιο σύνθετες και πολύπλοκες), είτε με τροχόσπιτο (από τα μικρά συρόμενα δίτροχα, που αποτελούν υποδομή σκηνών, ως τις συρόμενες καμπίνες με όλες τις ευκολίες - κουζίνα, σαλόνι, λουτρό, WC - που φτάνει σε ολόκληρο λεωφορείο και αποτελεί πλήρες διαμέρισμα.

Από τις ΗΠΑ μας έρχεται το νέο επίτευγμα στο τρόπο κατασκήνωσης, που έρχεται για πρώτη φορά στο φως της δημοσιότητας : το έλι-κάμπερ.

Το κάμπινγκ με το δικό σου ελικόπτερο, έχει όλες τις ευκολίες διαμονής και αντί να σύρεται όπως το τροχόσπιτο και να ακολουθεί μόνο τις δημόσιες οδούς και το πολύ τους χωματόδρομους, μπορεί να επιλέγει όποιο σημείο θέλεις, ή να πετά και να προσγειώνεται κάθετα στο σημείο αυτό, λ.χ. δίπλα στο νερό, ή βαθιά στην κοίτη του ποταμού.

Ο κατασκηνωτής αποφεύγει το πλήθος και μεταβαίνει στην κατασκήνωση για τη δική του απομόνωση. Φανταστείται ένα υπερκορεσμένο κάμπινγκ, όπου η απομόνωση είναι ακατόρθωτη.

Μπορείτε λοιπόν, να κάνετε το ίδιο, όπως κάνουν και άλλοι στις ΗΠΑ, που βρίσκουν ένα ήσυχο σημείο, όπου μπορείς να φθάσεις μόνο με ελικόπτερο. Είναι το ίδιο με τις δυσχέρειες στις εργασίες σας, που μπορούν να υπερπηδηθούν με ειδικές μεθοδεύσεις, όπως οι καθ'όλα πρακτικοί Αμερικάνοι κάνουν με το έλι-κάμπερ.

Πρόδρομοι του έλι-κάμπερ είναι οι νοσταλγοί της φύσης, οι αλπινιστές, που αρέσκονται και αποζητούν τις πιο απόκρημνες και κάθετες βραχώδεις αναβάσεις, για να απολαύσουν τις πιο απόκρυφες πτυχές της φύσης, που είναι κρυμμένες από τα μάτια των άλλων ανθρώπων.

Στις περιπετειώδεις λοιπόν αυτές αναβάσεις-αναρριχήσεις, στήνουν τις απλές - αλλά με πολλούς τεχνολογικούς νεοτερισμούς - σκηνές τους, διαθέτοντας ειδικά καμινέτα, συμπυκνωμένες τροφές κ.λ.π. για να ζήσουν δίπλα στην ορεινή φύση και στον κρύο χειμώνα και στο ζεστό καλοκαίρι.

Ας ελπίσουμε ότι η νέα ιδέα του έλι-κάμπερ, της ευφρόσυνης πρωτοτυπίας και πρωτοπορίας, που χαρίζει νέες όψεις για τη ζωή μας στη φύση, θα γίνει ωραία πραγματικότητα. Τουλάχιστο να δούμε τους πρώτους έλι-κάμπερς και στην Ελλάδα.

ΑΙΩΡΟΠΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ
ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η επιθυμία του ανθρώπου για να πετάξει χάνεται στα βάθη των αιώνων. Η πραγματοποίηση του πανάρχαιου αυτού ονείρου δεν ανήκει μόνο στον μύθο του Δαίδαλου και Ίκαρου, αλλά και προγενέστερα στους Κινέζους. Αυτό μαρτυρούν σκίτσα που ανακαλύφθηκαν σε σπηλιές και χρονολογούνται πριν το 2000 π.Χ.

Γύρω στο Μεσαίωνα συναντάμε τους πρώτους τολμηρούς που πηδούσαν από πύργους, έχοντας δεμένα στα χέρια τους πρωτόγονα ξύλινα πτερύγια και προσπαθώντας να μιμηθούν τα πουλιά, φυσικά με οικτρή αποτυχία. Τη μόνη πρόοδο σ' αυτή την περίοδο αποτελεί μια αληθινά ακιόλογη εργασία από μια μεγαλοφυΐα της Αναγέννησης, τον Λεονάρντο Ντα Βίντσι (1452-1519). Ο ντα Βίντσι ασχολήθηκε με την πτήση με επιστημονικό τρόπο. Έκανε λεπτομερείς μελέτες της κίνησης των πουλιών, της ροής του αέρα και της αντίστασης που παρουσιάζει ο αέρας σ' ένα σώμα που κινείται μέσα σ' αυτόν.

Σχεδίασε πρότυπα αλεξιπτωτα, ιπτάμενες μηχανές και πολλά άλλα ιπτάμενα αντικείμενα.

Για περισσότερο από 200 χρόνια έχουμε μια στασιμότητα στις δραστηριότητες του αέρα, μέχρι που να κάνουν την εμφάνισή τους τα δύο από τα μεγαλύτερα ονόματα στον κόσμο της αεροπορίας, οι οποίοι σφράγισαν την εποχή τους και άφησαν τη βαριά τους κληρονομιά να την αναπτύξουν οι μεταγενέστεροί τους. Ήταν ο George Cayley (1773-1857) και ο Otto Lilienthal (1848-1896).

Ο κέϋλι ήταν βαρονέτος από το γιορκσάϊρ. Ήταν φυσικός και φιλόσοφος, ο πρώτος που συγκέντρωσε σε θεωρητική μορφή το πλήθος των στοιχείων τα οποία χρειάζονται για πρακτική πτήση. Μελέτησε

την πτέρυγα, όχι μόνο από άποψη άντωσης (της δύναμης που την ανυψώνει) αλλά και από άποψη οπισθέλκουσας (της αντίστασης που παράγεται, όταν ένα σώμα κινείται μέσα στον αέρα). Εξέτασε στα πουλιά την έκταση της πτερυγικής επιφάνειας η οποία δημιουργεί την ένταση, που στηρίζει ένα δεδομένο βάρος και διαπίστωσε ότι οι ιδιότητες της άντωσης των πτερύγων μεταβάλλονται με τη γωνία υπό την οποία η πτέρυγα κινείται μέσα στην αέρια μάζα.

Στα 1804 κατασκεύασε το πρώτο ανεμόπτερο. Δοκιμάστηκε με επιτυχία. Λίγα χρόνια μετά με περισσότερη πείρα κατασκεύασε ένα δεύτερο πιο βελτιωμένο, το οποίο το πέταξε (όπως αναφέρουν πληροφορίες), ένας από τους αμαξάδες του με επιτυχία.

Μεγάλη συμβολή στο ανεμόπτερο είχαμε και από το Γερμανό Otto Lilienthal. Κι αυτός έκανε λεπτομερείς μελέτες για τα πουλιά και δημοσίευσε τα πορίσματά του στο βιβλίο "Η πτήση των πουλιών σαν βάση της αεροπορίας". Ένα σπουδαίο έργο που επηρέασε τους μετέπειτα ερευνητές.

Αρχίζοντας ο Lilienthal το 1891, κατασκεύασε και πέταξε μια σειρά ανεμοπτέρων. Στα μεταγενέστερα χρόνια και σχέδιά του η απογείωση γινόταν από τον ίδιο, ο οποίος έτρεχε στην κατηφοριά ενός λόφου έως ότου να αποκτήσει αρκετή ταχύτητα για άντωση. Όταν το ανεμόπτερο σηκωνόταν στον αέρα ο Lilienthal κρεμόταν από ένα πλαίσιο και άφηνε τα σκέλη του να αιωρούνται κάτω από το σκάφος. Μετακινώντας το βάρος του σώματός του επιτύγχανε μια χρονοειδή μορφή ευστάθειας και ελέγχου του σκάφους.

Με τα ανεμόπτερα ο Lilienthal έκανε γύρω στις 2.000 πτήσεις σε διάστημα έξι χρόνων και σε μερικές περιπτώσεις πέταξε στο κενό μέχρι και 300 μέτρα. Ήταν ο πρώτος που έφτιαξε συστηματικά και με απόλυτη ακρίβεια, και με επιτυχία πέταξε σκάφη βαρύτερα

από τον αέρα, και ο πρώτος μεγάλος αδιαφιλονίκητα πατέρας του αιωροπτερισμού.

Σε μια πτήση του στα 1896 έπεσε και συντρίφτηκε το ανεμόπτερό του από μια ριπή ανέμου και πέθανε σε λίγες ημέρες από τα πολλαπλά τραύματά του.

Στο πέρασμα όμως του 20ου αιώνα είχαμε σπουδαίες και σημαντικές βελτιώσεις στο αιωρόπτερο. Συγκεκριμένα την περίοδο που η NASA επιχειρούσε να βρει τρόπο να επαναφέρει τα μη επανδρωμένα διαστημόπλοια στη γήινη έλξη, συνέλαβε τη φαινή ιδέα ένας σπουδαίος τεχνικός της NASA, ο Francis Rogallo, να σχεδιάσει έναν τύπο αιωρόπτερου το DELTA-PLAN, το οποίο το προόριζε να βοηθήσει ένα διαστημόπλοιο να μπει στη γήινη ατμόσφαιρα (στην επιστροφή) και να προσγειωθεί (ή προσθαλασσωθεί ανάλογα) με επιτυχία. Ο σχεδιασμός και η κατασκευή έγιναν, η εφαρμογή όμως ποτέ, γιατί συντομότερα εφευρέθηκαν ασφαλέστεροι μέθοδοι, γι' αυτό το σκοπό. Όμως η μεγάλη αρχή έγινε για την ευρύτατη πια διάδοση του πρωτότυπου αυτού αεραθλήματος.

Πρώτοι οι Αυστραλοί ξεκίνησαν την παραγωγή των πρώτων αιωρόπτερων και σ' αλήθεια ξετρέλαναν ολόκληρο τον κόσμο με τις πτήσεις τους και τα ακροβατικά τους. Στη συνέχεια ήλθαν οι Αμερικάνοι και αμέσως μετά οι Ευρωπαίοι. Σήμερα έχει γεμίσει ο ουρανός από τα υπτάμενα αυτά πουλιά σ' όλο τον κόσμο που γοητεύουν μικρούς και μεγάλους. Στη χώρα μας οι πρώτες δραστηριότητες ξεκίνησαν κάπως καθυστερημένα. Ο πρώτος Έλληνας που πέταξε με ένα δελταπτερό ήταν ο Καρδίτσιώτης κ. Κατσόγιαννος. Του το δίδαξαν οι αδελφοί WELLS που ήταν στα Μετέωρα για το γύοισμα της ταινίας "Εκεί που πετούν οι αετοί". Σύντομα όμως και στη δεκαετία του 1970 έχουμε τις πρώτες συλλογικές δραστηριότητες στον

αιωροπτερισμό.

Με πολλή αγάπη, ζήλο και φροντίδα, δούλεψαν οι πρώτοι Έλληνες αιωροπτεριστές. Χωρίς να έχουν σπουδαία εφόδια, ανύπαρκτες τεχνικές γνώσεις και με κίνδυνο της ζωής τους, κατάφεραν να προάγουν το σπορ, να το κάνουν δημοφιλέστερο και φυσικά να προσελκύσουν νεότερους και να τους μυσήσουν στα μυστικά άδυτα του αθλήματος. Στα 1980 ιδρύθηκε η ΕΝΑΡΑ (Ένωση Αιωροπτεριστών Αθηνών), που εκπαίδευσε πολλούς μαθητές μέχρι σήμερα. Άλλοι σύλλογοι σήμερα είναι ο ΠΣΙΕΠ, Αερολέσχη Χαλκίδας, Σερρών, Θεσσαλονίκης. Με την εκμάθηση του αθλήματος ασχολούνται ιδιωτικά και άλλοι. Η πτήση με αιωρόπτερο παρουσιάζει μια ανυπέρβλητη συγκίνηση που δεν είναι δυνατόν να περιγραφτεί σε χαρτί. Δυνατή συγκίνηση, μοναδικό συναίσθημα, ανυπέρβλητη ομορφιά από ψηλά. Κρεμασμένος σε σωλήνες και σε λίγα τετραγωνικά πανιού, είσαι πλέον πουλί. Κι από εκεί ψηλά κατευθύνεις τον αετό σου με κατάλληλες κινήσεις του σώματος στο χώρο προσγείωσης. Για να γίνει κανείς καλός πιλότος βέβαια, χρειάζονται ορισμένα πράγματα: Καλή υγεία, ψυχραιμία, αποφασιστικότητα, καλά αντανακλαστικά και από γνώσεις, μετεωρολογία, κατάρτιση σχετικής αεροδυναμικής. Με την πάροδο του χρόνου και την πείρα που αποκτάει κανείς μαθαίνει ν' ανεφορεί. Αυτό είναι και το σπουδαιότερο κεφάλαιο και ο αντικειμενικός σκοπός του κάθε αιωροπτεριστή. Η ανεφορία επιτυγχάνεται με δύο τρόπους. Με το δυναμικό που εκμεταλλευόμαστε στην πλαγιά του βουνού ή με την εκματάλλευση των θερμικών. Έτσι κι αλλιώς αυτά χρειάζονται αρκετή πείρα για την επίτευξή τους. Ανεμοφορία ονομάζουμε όχι την κατολίσθηση από τα ψηλά στα χαμηλά, αλλά τον τρόπο και τις μεθόδους που εφαρμόζουμε για να εξουδετερώσουμε τη στατική μας βύθιση.

Το αιωρόπτερο είναι κατασκευασμένο από ειδικά κράματα αλουμινίου που παρέχουν μικρό βάρος συσκευής και πολύ μεγάλη αντοχή στις σκληρές αναταράξεις. Το πανί του (Dacron), μπορεί να είναι απλό ή διπλής επικάλυψης. Τα απαραίτητα εφόδια του πιλότου είναι: κράνος, ταχύμετρο, αλεξίπτωτο, βάριο για την αναγνώριση θερμικών και ένα υψόμετρο. Πυξίδα χρειάζεται για τις καλύψεις μεγάλων αποστάσεων.

Το αιωρόπτερο λοιπόν, είναι η πιο τέλεια μικρή συσκευή χωρίς κινητήρα, που υπακούει στους ίδιους νόμους αεροδυναμικής όπως το αεροπλάνο. Κινείται προοδευτικά με την επίδραση του βάρους του και η πτήση σε ήρεμη ατμόσφαιρα, γίνεται με σταθερή καθοδο υπό ορισμένη γωνία, προς τον ορίζοντα. ο χειρισμός του είναι απλός και εύκολος. Ο πιλότος είναι κρεμασμένος ακριβώς στο κέντρο βάρους του αετού. Έτσι λοιπόν κάθε μετατόπιση του σώματος μεταφράζεται σε μια εντολή που δίνουμε στον αετό, να υπακούσει, δηλαδή, αριστερά, δεξιά, στροφές 90° , 180° , 360° , μεγαλύτερη ταχύτητα, επιβράδυνση κ.λ.π. Μπορούμε δε να προσγειωθούμε με σημαντική ακρίβεια στο χώρο που έχουμε επιλέξει.

Επίσης υπάρχει και ένα άλλο είδος αιωρόπτερου, το Microlight (υπερέλαφρο), το οποίο είναι ένα αιωρόπτερο (αετός) με κινητήρα από καρτ. Η διαφορά του από το απλό αιωρόπτερο είναι ότι αυτό μπορεί να δεχθεί δύο επιβάτες με λίγες αποσκευές τους, και μπορεί να διανύσει μεγαλύτερες αποστάσεις, αφού η πτήση του δεν είναι καθοδική, και αναπτύσσει μεγαλύτερη ταχύτητα.

ο αιωροπτερισμός, άρχισε να κατακτάει τελευταία και τους Έλληνες. Καθημερινά υπάρχει προσέλευση νέων μαθητών για την εκμάθηση αυτού του γοητευτικού αθλήματος. Όσοι συνηθίζουν τα Σαββατοκύριακά τους να κάνουν μικρές εκδρομές στην Πάρνηθα ή τον Υμηττό,

σίγουρα θα έχουν δειτους πανέμορφους και πολύχρωμους αετούς να σχίζουν τους αιθέρες.

Και κάτι ακόμα σημαντικό. Το σπορ δεν είναι επικίνδυνο, όσο μερικοί φαντάζονται. Στα 15 χρόνια δραστηριότητας στα ελληνικά χρονικά δεν είχαμε κάποιο σοβαρό ατύχημα. Άλλωστε σύμφωνα με στατιστικές μεγάλων σε κυκλοφορία ξένων αθλητικών περιοδικών, τον αιωροπτερισμό τον έχουν κατατάξει στα πλέον ασφαλή αθλήματα. Αυτό το επιβεβαιώνουν τα ατυχήματα σε όλο τον κόσμο, που είναι έξι φορές λιγότερα απ'ότι π.χ. στο σκι. Και σε τελευταία ανάλυση το αλεξιπτώτο μας μπορεί στη χειρότερη περίπτωση να μας κατεβάσει σώους και αβλαβείς κάτω, χωρίς την παραμικρή γρατζουνιά.

Κάθε χρόνο γίνεται το πανελλήνιο πρωτάθλημα αιωροπτερισμού και συχνά οργανώνονται συναντήσεις και πτήσεις σ'όλη τη χώρα. Προσπάθεια του αιωροπορικού κόσμου είναι η δημιουργία ομοσπονδίας στην Ελλάδα, κάτι που θα σημάνει περισσότερες επιχορηγήσεις και καλύτερη οργάνωση του σπορ σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Επίσης άλλος ένας παράγοντας που μπορεί να βοηθήσει και να βοηθηθεί από το άθλημα είναι ο τουρισμός.

Ήδη στην αμερική έχουν δημιουργηθεί τουριστικές μονάδες, οι οποίες διαθέτουν ξεναγήσεις με αερόστατα και ανεμοπλάνα, καθώς και σχολές αεραθλητισμού που δίνουν την ευκαιρία στον πελάτη τους να μάθει και να μπορέσει να πετάξει με το δικό του αιωρόπτερο, αποκτώντας έτσι τις συγκινήσεις που προσφέρει μια τέτοια πτήση. Καιρός λοιπόν είναι, κάτι ανάλογο να δημιουργηθεί και στην Ελλάδα η οποία λόγω του ήπιου κλίματός της και της μορφολογίας του εδάφους της, προσφέρεται για την ανάπτυξη του αιωροπτερισμού, άνοιμα και κατά την χειμερινή περίοδο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΜΟΡΦΩΝ
ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

Αναπτύσσοντας τις νέες μορφές τουριστικών δραστηριοτήτων και τις νέες τουριστικές μονάδες στα προηγούμενα κεφάλαια της εργασίας μας καταλήγουμε σε αρκετά συμπεράσματα για τον ελληνικό τουρισμό σήμερα. Κατά τη γνώμη μας το βασικότερο από αυτά είναι η στασιμότητα των υπηρεσιών και υποδομής του ελληνικού τουρισμού και η μη προώθηση των νέων μορφών τουρισμού.

Βρισκόμαστε σε μια εποχή κρίσιμη, όχι μόνο για τον ελληνικό τουρισμό, αλλά και για τον τουρισμό άλλων κρατών. Σήμανε λοιπόν η ώρα των επιλογών για τον ελληνικό τουρισμό, επιλογών που θα σηματοδοτήσουν το 2000.

Όπως όλοι γνωρίζουμε, ο τουρισμός σαν βιομηχανία είναι ευαίσθητος και θέλει ηρεμία και τάξη για να αναπτυχθεί. Γεγονότα όπως τρομοκρατία, δυσμενή δημοσιεύματα ξένου και ελληνικού τύπου, ως και ο πόλεμος ανταγωνιστικών χωρών, δημιουργούν στασιμότητα και προβλήματα. Επειδή αυτά δεν μπορούν να ελεγχθούν απόλυτα, μένει να οργανωθούμε ως κράτος που με τη διαφήμιση και την ενημέρωση βοηθάει στην άμεση αντιμετώπιση των προβλημάτων που ανακύπτουν.

Πως λοιπόν θα οργανωθούμε για τη μετάβασή μας από τη σημερινή θέση στο γκρουπ των μεγάλων του ευρωπαϊκού τουρισμού; Είναι αλήθεια ότι η Ελλάδα σαν χώρα διακοπών, προσφέρεται σε όλους και ειδικά στους ευρωπαίους και τους Αμερικανούς. Αναμφίβολα τα ελληνικά νησιά, προικισμένα από τη φύση, αποτελούν το μεγάλο όπλο για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού. Ειδικότερα τα μικρά νησιά που είναι άγνωστα σήμερα στον ευρωπαϊκό χώρο μπορούν να γίνουν πόλοι έλξης για τους εταίρους μας,

αλλά και για τουρίστες άλλων χωρών που ζητούν καινούργιους τύπους διακοπών.

Ο Αμερικανός Alfred Kaihn είπε ότι το 2000 ο τουρισμός θα είναι η μεγαλύτερη και ανθηρότερη βιομηχανία στον κόσμο με εξυπηρέτηση 1,5 δισ. τουριστών ετησίως. Όπως βλέπουμε η πίτα μεγαλώνει και από εμάς εξαρτάται να πάρουμε το μεγαλύτερο και καλύτερο κομμάτι.

Πως όμως θα γίνουμε ανταγωνιστικοί και θα προσελκύσουμε νέους πελάτες;

Οι ευρωπαϊκές στατιστικές λένε ότι σε κάθε 100 τουρίστες που κάνουν διακοπές για πρώτη φορά, το 30% μεταβαίνουν στο εξωτερικό και από αυτούς το 50% είναι νέοι κάτω των 30 ετών. Επίσης παρατηρείται ότι οι υψηλότερου βαλαντίου διαλέγουν ξενοδοχεία που πληρούν τους όρους των τεσσάρων και πέντε αστέρων αλλά και περιοχές διαφημισμένες (Ελούντα, Άγιος Νικόλαος, Φαληράκι, Ρόδος, Σκιάθος κ.λ.π.).

Για να μπορέσει ο ελληνικός τουρισμός να επαναπροσδιορίσει τις προτεραιότητες της τουριστικής βιομηχανίας πρέπει:

- Να προχωρήσει η πολιτεία στην καταγραφή του τουριστικού δυναμικού κατά νομό και στο σύνολό του. Επίσης να απογραφούν και καταγραφούν οι ελλείψεις σε υποδομή των μέσων κοινής ωφέλειας (ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΥΔΡΕΥΣΗ, ΒΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΣ).
- Να γίνουν άμεσα προγράμματα και να γίνει χρηματοδότηση αυτών των έργων με άμεση προτεραιότητα.
- Να επαναπροσδιορισθούν οι προτεραιότητες του ελληνικού τουρισμού και να βοηθηθεί η ανάπτυξη των νέων μοσών τουρισμού.

Η τουριστική ανάπτυξη περνάει μέσα από το γενικό κρατικό προγραμματισμό, διότι ο τουρισμός δεν είναι ένα κομμάτι χωριστό, σύ-

τε ο τουρίστας έχει δικό του δρόμο ή δική του ταβέρνα ή δικό του νησί. Είναι λοιπόν ο τουρισμός μια δραστηριότητα παράλληλη με την αγροτική, την ναυτιλιακή, την εμπορική.

Λέγοντας λοιπόν τουριστική ανάπτυξη εννοούμε τη βελτίωση της υπάρχουσας υποδομής για να φτάσουμε σε παρεχόμενες υπηρεσίες (κρατικές) στα επίπεδα της ΕΟΚ.

Από την άλλη πλευρά, η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να προγραμματισθεί σύμφωνα με τις προτιμήσεις των πελατών και μετά από έρευνα της ευρωπαϊκής και παγκόσμιας τουριστικής αγοράς. Η τουριστική ανάπτυξη δεν επιτυγχάνεται μόνη της, θέλει τη συμμετοχή όλων των φορέων του τουρισμού, δημόσιο, ιδιωτική πρωτοβουλία και επιπλέον τη συναίνεση των εργαζομένων στον τουριστικό χώρο.

Η ανάπτυξη λοιπόν του τουρισμού, εκτός της βελτίωσης των κρατικών υπηρεσιών, χρειάζεται τη βελτίωση του υπάρχοντος σήμερα τουριστικού προϊόντος (υπηρεσίες ξενοδοχείων, εστιατορίων, διαμερισμάτων κ.λ.π.) και την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού. Η βελτίωση των υπηρεσιών του τουριστικού προϊόντος περνάει μέσα από τους νόμους και κανονισμούς του ΕΟΤ, που πρέπει να αλλάξουν και να προσαρμοσθούν στη σημερινή πραγματικότητα.

Πρώτα από όλα πρέπει να γίνει επανεξέταση ή ανακατάταξη των ξενοδοχείων για να λήψει το φαινόμενο ανόμοια ξενοδοχεία να έχουν όλα την ίδια κατάταξη. Επίσης να σταματήσει η λειτουργία όσων καταλυμάτων δεν πληρούν τις προϋποθέσεις του ΕΟΤ.

Να δοθούν νέες προδιαγραφές για το πρωϊνό και γεύμα των ξενοδοχείων αναλόγως κατηγορίας. Να επιδοτηθούν τα παλαιά ξενοδοχεία για τη δημιουργία νέων τμημάτων. Να δημιουργηθούν και άλλες σχολές τουριστικών επαγγελματιών για την εκπαίδευση όσο το δυνα-

τόν μεγαλύτερου αριθμού τουριστικών υπαλλήλων. Να δοθούν νέες προδιαγραφές λειτουργίας εστιατορίων, μπαρ και λοιπών καταστημάτων (χώροι σερβιρίσματος, κοινόχρηστοι χώροι κ.λ.π.).

Να υποχρεωθούν όλα τα τουριστικά γραφεία να εγγραφούν στους τοπικούς ή στον πανελλήνιο σύνδεσμο για καλύτερο έλεγχο και λειτουργία.

Μέσα στο πρόγραμμα της τουριστικής ανάπτυξης, πρέπει να μπουν οι βάσεις για τις νέες μορφές τουρισμού οι οποίες είναι:

α) Η αξιοποίηση των λιμνών και βουνών της Ελλάδας για προγράμματα όπως τα ευρωπαϊκά (Πρέσπα, λίμνη Κατοριάς, Ιωαννίνων, Όλυμπος, Παρνασσός, Χελμός, κ.λ.π.).

β) Η αξιοποίηση του πολιτιστικού και συνεδριακού τουρισμού (συνέδρια, φοιτητικά γκρουπ, αρχαιολογικά γκρουπ, κ.λ.π.).

γ) Η αξιοποίηση των παραδοσιακών ελληνικών περιοχών (Μάνη, Ζαγοροχώρια, Πήλιο κ.λ.π.).

δ) Η αξιοποίηση του περιηγητικού τουρισμού με την προώθηση προγραμμάτων περιηγητικού περιεχομένου και ειδικά για νησιά που πληρούν αυτές τις προϋποθέσεις και έχουν και τις δυνατότητες, θάλασσα - βουνό. (Σάμος, Νάξος, Κεφαλονιά κ.λ.π.).

Η επιτυχία αυτών των προγραμμάτων θα δώσει νέα έμφαση στον ελληνικό τουρισμό που δεν θα είναι πλέον στατικός αλλά προσαρμοζόμενος συνεχώς, ακολουθώντας τις εκάστοτε προτιμήσεις της τουριστικής αγοράς.

Μετά από τη μελέτη αυτή των δεδομένων, η πολιτεία θα πρέπει να φτιάξει ένα πρόγραμμα άμεσης αντιμετώπισης των θεμάτων που αναφέρονται πιο πάνω και συγχρόνως ένα πρόγραμμα marketing, όπου θα ερευνηθούν τα νέα δεδομένα στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο τουρισμό. Με βάση τα αποτελέσματα του marketing θα πρέπει να καταρ-

τισθεί μια μακροχρόνια διαφημιστική καμπάνια που θα τονίσει τις πραγματικές ομορφιές της Ελλάδας, αλλά και τη σωστή λειτουργία όλων των προσφερομένων στον τουρισμό.

Η πρόταση αυτή βέβαια θέλει χρόνο, βαθιά σκέψη και πολύ δουλειά αλλά είναι η μόνη που θα έχει αποτελέσματα που θα είναι θετικά και μακράς απόδοσης.

Πώς όμως θα γίνουν αυτά; Στην Ελλάδα συνηθίσαμε στις εξαγγελίες του σήμερα για αύριο χωρίς μελέτη και πρόγραμμα, όλα τα μέτρα στον τουρισμό μέχρι σήμερα είχαν τη σφραγίδα της προχειρότητας, και όλα αυτά επειδή οι Έλληνες έχουμε μέσα μας την πεποίθηση ότι είμαστε παντογνώστες, ότι εμείς τα ξέρουμε όλα και κανείς άλλος. Με βάση αυτή τη σκέψη δεν μπήκαμε στον κόπο να δούμε τι κάνουν οι άλλοι ανταγωνιστές μας - Ιταλοί, Ισπανοί, Γάλλοι, και ίσως ακόμη καλύτερα οι Κύπριοι - να δούμε από μέσα τα πράγματα, να διδαχθούμε ότι καλύτερο γίνεται από άλλους, όχι για να εφαρμόσουμε τη μέθοδο της αντιγραφής, αλλά της μελέτης και προσαρμογής.

Πρώτα απ'όλα πρέπει να ληφθούν θεσμικά μέτρα στην αλόγιστη αύξηση κτινών.

Δεύτερο, να φροντίσει η πολιτεία να ενημερώσει τους επενδυτές γιατί πρέπει να γίνουν αυτοί οι τύποι καταλυμάτων και γιατί στην περιοχή αυτή να μην δοθούν άδειες (περιφερειακά σεμινάρια με συμμετοχή όλων των παραγόντων κ.λ.π.).

Τρίτο, να γίνει ο ΕΟΤ πραγματικά ανεξάρτητος χωρίς ενδιάμεσες παρεμβάσεις και να δοθεί πλήρης αυτοτέλεια στα γραφεία ΕΟΤ της περιφέρειας, αφού πρώτα οργανωθούν και τους δοθούν τα μέσα για την πλήρη λειτουργία.

Τέτατο, να δοθούν πλήρεις αρμοδιότητες και χρήματα στα γραφεία ΕΟΤ εξωτερικού για να αποδώσουν έργο ή να μεταφερθούν στις

πρεσβείες και τα χρήματα που στοιχίζουν τώρα να δοθούν στη ζωντανή διαφήμιση, φιλμ, προσκλήσεις δημοσιογράφων και παραγόντων του παγκόσμιου τουρισμού.

Πέμπτο, μακροπρόθεσμα δάνεια για δημιουργία νέων μορφών τουρισμού, παραδοσιακά χωριά, εκθεσιακά κέντρα κ.λ.π.

Έκτο, να δοθούν ειδικά κίνητρα στα γραφεία που φέρνουν πελάτες για ξενοδοχεία Α' κατηγορίας και πολυτελείας.

Έβδομο, να δοθούν κίνητρα για γραφεία που θα φέρουν συνέδρια γκρουπς.

Όγδοο, να δοθούν κίνητρα σε tours operators για το άνοιγμα νέων περιοχών με σκοπό την αποκέντρωση και κίνητρα για προγράμματα χειμερινού τουρισμού.

Ένατο, να επιδοτηθεί ο θαλάσσιος τουρισμός και να δοθούν ειδικά κίνητρα για σκάφη αναψυχής τύπου πολυτελείας σε συνδυασμό με τη δημιουργία μαρινών στα πιο επίκαιρα νησιά της Ελλάδας.

Δέκατο, να γίνει επιτέλους έργο η εταιρεία charter της Ο.Α. για να βοηθήσει στην ανάπτυξη του τουρισμού όπως όλες οι εθνικές εταιρείες των άλλων κρατών.

Ενδέκατο, να δοθούν άδειες, πλέον των ήδη τριών που λειτουργούν, καζίνων για ξένους στις περιοχές:

- Αθήνα
  - Κρήτη, 2 καζίνα, ένα στην Ανατολική και ένα στη Δυτική
  - Χαλκιδική, 2 καζίνα, ένα στην Κασσάνδρα και ένα στη Σιθωνία
- κ.λ.π.

Με τα μέτρα αυτά πιστεύουμε ότι θα κάνουμε πιο ανταγωνιστικό το ελληνικό τουριστικό προϊόν και θα είμαστε πιο κοντά στις προτιμήσεις του τουριστικού κοινού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

"Τουριστική Πολιτική"

Σημειώσεις Κου Ιωάννη Καμπισόπουλου - (Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ)

"Αναπτυξιακός Τουρισμός"

Ιωάννη Τσαλουχίδη-(Προεδρος Ξενοδόχων Βορείου Ελλάδας)

"Τουριστικές δραστηριότητες"

Ηλία Κομίνη- Κ.Ε.Π.Ε. (Κέντρο επιστημονικών ερευνών)

"Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα την περίοδο 1969-82"

Σπύρου Σταύρου - Ε.Ο.Τ.

"Στατιστική του τουρισμού"

Ε.Σ.Υ.Ε. (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας)

"τουρισμός και οικονομία"

Ειδικό μηνιαίο τουριστικό περιοδικό

"Πτήση και διάστημα"

Μηνιαίο αεροπορικό περιοδικό